

Seurakunta ja sota

Etelä-Savon Joroisten seurakunnan toiminta sisällissodan aikana
vuonna 1918 ja sen jälkiselvittelyissä

Hanna Hoffren
Pro gradu-tutkielma
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Hoffren, Hanna Reetta Elina	
Työn nimi – Title Seurakunta ja sota. Etelä-Savon Joroisten seurakunnan toiminta sisällissodan aikana vuonna 1918 ja sen jälkiselvittelyissä.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu-tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 102 + 1 liite
Tiivistelmä – Abstract Suomen sisällissota on yksi suomalaisen historian tutkimuksen tutkituimpia aiheita, mutta tällä hetkellä on kuitenkin vielä selvittämättä sodan paikallinen ulottuvuus evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta: miten sota vaikutti paikallisseurakuntiin eri puolilla Suomea, kun niiden jäsenet jakautuivat punaisiin ja valkoisiin. Tämä tutkimus selvittää, häiriintyikö eteläsavolaisen Joroisten seurakunnan toiminta sisällissodan aikana ja miten sen työntekijät suhtautuivat sodan eri osapuoliin. Ottiko seurakunta itselleen sodassa puolueettoman roolin vai toimiko se jommankumman osapuolen hyväksi? Millainen suhde seurakunnalla oli paikalliseen suojeluskuntaan? Joroinen sijaitsee Etelä-Savossa Varkauden, Rantasalmen, Juvan, Leppävirran ja Pieksämäen naapurissa ja se oli 1900-luvun alussa vahva maatalouspitäjä, jossa kannatettiin sisällissodan aikana sekä punaisia että valkoisia. Vuonna 1918 Joroisista tuli melkein heti sodan alkuvaiheessa valkoisten asemapaikka alueella ja sieltä käsin suoritettiin helmikuun lopussa tapahtunut viimeisten Savon punaisten alueiden, Varkauden ja Leppävirran, valtaus. Hyödynnän tässä tutkimuksessa mikrohistorian menetelmiä ja tulkitsen saamiani tutkimustuloksia sotien jälkeisten ongelmien ratkaisukeinojen sekä 1900-luvun alun suomalaisen yhteiskunnan kriisin kautta. Tutkimuksen päälähteinä toimivat Joroisten seurakunnan ja suojeluskunnan arkistoaineistot, joista saatuja tietoja täydennetään muun muassa Juvan rovastikunnan arkistomateriaalilla. Joroisten seurakunnan toiminta häiriintyi sisällissodan aikana, vaikka paikkakunta ei itsessään ollut sotatapahtumien keskipisteessä. Seurakunnassa jouduttiin sodan takia muun muassa perumaan yksi kiertokoulu ja siirtämään kinkereitä viikolla asevelvollisuuskutsuntojen takia. Seurakunta ja sen työntekijät asettuivat kannattamaan sodan valkoista osapuolta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon linjan mukaisesti ja tukivat sekä taloudellisesti että jäsenyydellään paikkakunnan suojeluskuntaa, kun taas sodan hävinneen osapuolen hyväksi toimiminen jäi seurakunnan työntekijöiden keskuudessa vähäiseksi. Joroisten seurakunta joutui vuonna 1918 muiden julkisten instituutioiden tavoin keskelle yhteiskunnallista kriisiä, josta se pyrki palaamaan ennen sotaa vallinneeseen yhteiskuntaan. Seurakunta pyrki sodan aikana ja sen jälkeen normalisoimaan tilannetta paikallisyhteisössä avustamalla omalta osaltaan sodan jälkeisten ongelmien ratkaisemisessa: se vahvisti yhteiskunnallista järjestystä tukeutumalla paikalliseen suojeluskuntaan ja paikkaamaan sodasta aiheutuneita kansan henkisiä vaurioita korostamalla käydyn sisällissodan tärkeää merkitystä isänmaan vapauden kannalta.	
Asiasanat – Keywords Sisällissota, seurakunta, kirkko, papit, Joroinen, Etelä-Savo	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskenttä	1
1.2 Tutkimuskysymys ja teoreettinen viitekehys	4
1.3 Alkuperäislähteet	10
1.4 Tutkimusmenetelmät	13
2. Joroinen, kirkko ja sisällissota	17
2.1 Joroinen – lyhyt esittely	17
2.2 Joroisten seurakunta ja sen työntekijät	24
2.3 Sisällissota Joroisissa	28
2.4 Suomen evankelis-luterilainen kirkko sisällissodassa	31
3. Jumalanpalvelukset ja kinkerit	35
3.1 Jumalanpalvelukset ja niiden osallistujamäärä sisällissodan aikana	35
3.2 Kolehdit, kuulutukset ja ilmoitukset	43
3.3 Kinkerit sisällissodan aikana	49
4. Elämänkaaren toimitukset	54
4.1 Vihityt sisällissodan aikana	54
4.2 Kastetut sisällissodan aikana	57
4.3 Kuolleet sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana	59
5. Seurakunnan muu toiminta	68
5.1 Kiertokoulut sisällissodan aikana	68
5.2 Diakonissan toiminta sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana	70
5.3 Hallinnollinen toiminta sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana	73
6. Seurakunta, suojeluskunta ja punavangit	79
6.1 Suojeluskunnan jäsenet	79
6.2 Muut seurakunnan ja suojeluskunnan väliset yhteydet	83
6.3 Suojeluskunnan tutkijalautakunta ja punavangit	85
7. Päätäntö	90
Lähdeluettelo	95
I Alkuperäislähteet	95
II Tutkimuskirjallisuus	99
Liite 1.	103

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskenttä

Sisällissota on yksi Suomen historian suosituimpia tutkimusaiheita, mutta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja sisällissodan suhdetta on tutkittu hyvin vähän, varsinkin paikallisella tasolla. Kirkon ja sen piispojen virallinen kanta sisällissotaan ja sen osapuoliin on selvitetty hyvinkin tarkkaan, mutta tutkimuksessa on puutteita nimenomaan paikallisseurakuntien tasolla: miten sisällissota vaikutti taistelun keskelle joutuneisiin seurakuntiin ja miten seurakuntien työntekijät suhtautuivat sodan eri osapuoliin jakautuneisiin seurakuntalaisiinsa. Tämän työn tarkoituksena on paikata tuota puutetta, sillä keskityn tutkimuksessani Joroisten, pienen eteläsavolaisen pitäjän seurakuntaan ja sen toimintaan sisällissodan aikana. Aiemmin vastaavanlaista tutkimusta sisällissodan ja kirkon suhteesta paikallistasolla on tehty neljästä paikkakunnasta: Porvoosta, Viipurista sekä Joroisten naapuripaikkakunnista Leppävirrasta ja Varkaudesta.

Heidi Hentunen on tutkinut Leppävirran ja Varkauden seurakuntien toimintaa kirkkohistorian pro gradu-työssään *Leppävirran ja Varkauden seurakuntien toiminta kansalaissodan aikana*. Työssään Hentunen pyrkii selvittämään, toimivatko Leppävirran ja Varkauden seurakunnat normaalisti sisällissodan aikana ja millä tavalla punainen osapuoli suhtautui niihin. Molemmat paikkakunnat olivat punaisten hallitsevia sisällissodan alkamisesta lähtien ja joutuivat valkoisten valloittamiksi helmikuun lopussa niin sanotussa Varkauden valloituksessa. Oma tutkimuskohteeni Joroinen eroaa Hentusen tutkimuskohteista Varkaudesta ja Leppävirrasta siinä, että siitä muodostui jo helmikuun alussa valkoisten asemapaikka alueella eikä punaisilla ollut pitäjässä samanlaista valta-asemaa kuin Varkaudessa ja Leppävirralla. Samanlaisen tutkimuksen Viipurin seurakunnasta on toteuttanut Kirsi-Maria Virtanen myöskin kirkkohistorian pro gradu-työnä. Hän käsittelee työssään Viipurin työväestön suhtautumista kaupungin evankelisluterilaiseen seurakuntaan ja sen kirkollisiin toimituksiin sisällissodan aikana. Myös Viipurin tilanne oli Joroisiin verrattuna merkittävästi erilainen, sillä Viipuri oli suuri teollisuuskaupunki ja vahvasti punainen koko sisällissodan ajan toisin kuin maatalousvaltainen Joroinen.

Kolmas lähellä omaa aiheitani oleva sisällissodan paikallistutkimus on Lars Schmidtin väitöskirja *En kamp om själar. Den evangelisk-lutherska kyrkan i Borgåbygden och dess röda medlemmar under tiden kring år 1918* Porvoon seurakunnan toiminnasta ja punaisten suhtautumista siihen ennen sisällissotaa, sodan aikana sekä sen jälkeen. Schmidt käsittelee tutkimuksessaan Hentusta ja Virtasta laajemmin Porvoon seurakunnan ja sen papiston toimintaa, sillä hän ottaa tutkimukseensa huomioon myös kinkerit ja muut seurakunnan toimintamuodot, mutta hän puolestaan jättää työstään kokonaan pois seurakunnassa sisällissodan aikana kastetut, vihityt ja kuolleet. Kuten kolme muuta edellä mainittua paikkakuntaa, myös Porvoo muodostaa lähtökohtaisesti aivan erilaisen tutkimuskohteen kuin Joroinen, sillä Viipurin tavoin Porvoo oli suuri, sisällissodassa punaisten vallan alaisena pitkän aikaa ollut kaupunki. Näin ollen onkin mahdollista todeta, että Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien osalta tutkimusta sisällissodan ajasta on tehty nimenomaan punaisten alueelle jääneistä seurakunnista, jolloin oma tutkimukseni suurimmilta osin valkoisella alueella sijainneesta seurakunnasta löytää helposti paikkansa sisällissodan tutkimuskentässä.

Yleisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja sisällissodan suhteesta kertoo Ilkka Huhdan toimittama artikkelikokoelma *Sisällissota 1918 ja kirkko*, jossa käsitellään kirkon ja sisällissodan sekä sen eri toimijoiden suhteita toisiinsa. Kyseisestä teoksesta minulle erittäin hyödyllisiksi artikkeleiksi ovat osoittautuneet Pertti Haapalan artikkeli ”Kun kansankirkko hajosi” ja Marko Tikan artikkeli ”Kirkko ja suojeluskunnat. Järkiavioliitto, pakkoavioliitto vaiko epäpyhä allianssi?”. Ilkka Huhta on myös itse tutkinut pappien toimintaa sisällissodassa tutkimuksessaan *Papit sisällissodassa 1918*, mutta hän keskittyy siinä pappien toimintaan nimenomaan valkoisessa armeijassa eikä niinkään heidän toimintaansa seurakunnissa ja suojeluskunnissa sodan aikana, joten en ole pystynyt hyödyntämään teosta lähes ollenkaan tässä tutkimuksessa. Kirkon ja sisällissodan suhdetta on tutkittu muutenkin erityisesti papiston näkökulmasta: esimerkiksi Ulpu Jokiniemi käsittelee Suomen historian pro gradu-työssään papiston suhtautumista punaisiin sotavankeihin vuonna 1918. Sisällöllisesti Jokiniemen tutkimus muistuttaa 1960-luvulla Eero Saarisen tekemää tutkimusta *Piirteitä papiston asenteista ja toiminnasta vallankumousvuosina 1917–1918*, jossa hän keskittyy papiston

sisällissodan aikaisten mielipiteiden ja toimintalinjojen hahmottamiseen muistelmien, sanomalehtikirjoitusten ja asiakirjalähteiden pohjalta. Kirsti Kena on puolestaan tutkinut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon roolia itsenäisyyden alussa väitöskirjassaan *Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922*. Olen käyttänyt näitä teoksia avuksi työni taustoittamisessa sekä joissain tapauksissa myös omien tulosteni vertaamisessa muualta saatuihin tutkimustuloksiin.

Apuna yleisesti seurakuntien toiminnan hahmottamisessa 1900-luvun alussa olen käyttänyt Paavo Kortekankaan tutkimusta *Kirkko murroksen vuosina 1899–1917*, jossa hän käsittelee Hämeen maaseudun paikkakuntien kirkollista toimintaa. Muuna kirkollisesta elämästä kertovana tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt Eino Murtorinteen Suomen kirkon historia -sarjan osia 3 ja 4, joista ensimmäisen käsittelee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historiaa vuodesta 1809 vuoteen 1899 ja jälkimmäinen 1900-luvun alusta 1990-luvulle. Suojeluskuntien toiminnan taustoittamisen apuna olen käyttänyt Kari Selénin teosta *Sarkatakkien maa*, joka kertoo suojeluskuntajärjestön historiasta ja suhteesta suomalaiseen yhteiskuntaan vuosina 1918–1944. Tutkimuksen johtavina metodioppaina ovat toimineet Hanna Elomaan artikkeli ”Mikrohistoria johtolankojen jäljillä” ja Jorma Kalelan *Historiantutkimus ja historia*, joiden avulla olen rakentanut tämän työn metodologisen pohjan. Lisäksi tutkimuksen taustateoreettisena runkona toimivat Pertti Haapalan teos *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920* ja Petri Karosen artikkeli ”Johdanto - Kun rauha tuo omat ongelmansa” teoksessa *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*.

Joroisten sekä sen seurakunnan taustoittamiseen olen joutunut käyttämään useita eri teoksia, koska alueen paikallishistorian teokset käsittelevät paikkakuntaa 1900-luvulla hyvin vähän ja koska Raimo Viikin Joroisten 1900-luvun historiasta kertova teos on tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä vasta työn alla. Viikki on kirjoittanut myös Joroisten alueen paikallishistorian perusteoksen, joka tosin ulottuu vain noin 1860-luvulle, mutta josta olen saanut joitain perustietoja taustoittamista varten. Joroisista on myös tehty useita muistelmiin perustuvia kyläkirjoja ja muistelmateoksia, joista yhtä olen käyttänyt tässä työssä. N. Karl Grotenfelt on kirjoittanut 1930-luvulla Joroisten

historian kaksoisteoksen, joista ensimmäinen osa käsittelee Joroisten alueen sekä seurakunnan historiaa yleisellä tasolla 1800-luvun loppuun ja toinen Joroisten kunnan historiaa vuodesta 1865 vuoteen 1935. Grotenfeltin kaksoisteos on tämän tutkimuksen kannalta erittäin hyödyllinen, koska siihen on kirjattu esimerkiksi seurakunnan työntekijöiden nimiä ja työvuosia aivan 1930-luvulle asti. Lisäksi olen käyttänyt paikkakunnan yhteiskunnallisten olojen hahmottamiseen Tarja Itkosen etnologian pro gradu-tutkielmaa aiheesta *Joroisten Järvikylän kartanon maatalouden muuttuminen 1900-luvulla*. Joroisten ja sen naapurikunnan läheisen suhteen takia hyödyllisiksi teoksiksi ovat osoittautuneet myös Hannu Soikkasen *Varkauden historia* ja Hannu Itkosen *Varkautelaisten vuosisata*, jotka käsittelevät nimenomaan Varkauden alueen historiaa, mutta sivuavat myös Joroisten historiaa Lehtoniemen teollisuusalueen näkökulmasta. Hannele Wirilanderin *Savon historia IV: Uudistuksiin heräävä Savo 1870–1918* puolestaan käsittelee Savon historiaa yleisesti ja tarjoaa mahdollisuuden taustoittaa elämää yleisesti Savon alueella 1900-luvun alussa.

1.2 Tutkimuskysymys ja teoreettinen viitekehys

Vuonna 1918 Suomessa käytiin sisällissotaa, jonka pyörteisiin joutui myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko: kirkon sisällä sota kosketti pahiten paikallisia seurakuntia ja näiden työntekijöitä, jotka joutuivat keskelle sodan tapahtumia. Pertti Haapala toteaaakin artikkelissaan ”Kun kansankirkko hajosi”, että sisällissodassa seurakuntien jäsenet päätyivät taistelemaan vastakkain, jolloin seurakuntien työntekijöiden pysyttelemisen puolueettomana oli vaikeaa¹. Suomen kirkkoa itsenäistymisen aikaan vuosina 1918–1922 tutkineen Kirsti Kenan mukaan osa kirkon papeista asettui sodan aikana puolueettomiksi, kun taas osa osallistui sisällissotaan tavalla tai toisella: useat papit toimivat sekä paikallisissa suojeluskunnissa että valkoisessa armeijassa kenttäpappeina ja muutama osallistui varsinaisiin taisteluihinkin. Myös sisällissodan aiheuttamat tuhot ulottuivat paikallisseurakuntiin: sodan aikana surmattiin kymmenen pappia, poltettiin kymmenen kirkkoa sekä häirittiin seurakuntien toimintaa 55 paikkakunnalla.² Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallinen kanta sisällissotaan ja sen osapuoliin on selvitetty hyvinkin tarkasti, mutta Pertti Haapalan mukaan selvittämättä on kuitenkin sodan paikallinen ulottuvuus: millä tavoin paikalliset

---

¹ Haapala 2009, 21.

² Kena 1979, 52, 59–62.

seurakunnat ja niiden työntekijät suhtautuivat sisällissotaan ja punaisiin sekä millainen rooli heillä oli sodan jälkiselvittelyissä ja rangaistustoimissa³. Minun tutkimukseni osuu juuri tähän tyhjiöön.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten Joroisten seurakunta toimi sisällissodan aikana sekä sen jälkiselvittelyissä: toimiko seurakunta jommankumman osapuolen hyväksi vai ottiko se itselleen puolueettoman roolin? Häiriintyikö seurakunnan toiminta sotatapahtumien aikana ja miten seurakunnan työntekijät suhtautuivat sotaan ja sen osapuoliin? Millainen suhde seurakunnalla oli paikalliseen suojeluskuntaan? Heidi Hentusen, Kirsi-Maria Virtasen ja Lars Schmidtin tutkimukset ovat mukana tässä työssä luomassa kontekstia Joroisten tapahtumille, mutta niiden käyttäminen suoranaisina vertailukohteina on vaikeaa, sillä ne ovat lähtökohdiltaan ja sisällöltään hyvin erilaisia. Olen kuitenkin tehnyt vertailua kyseisiin tutkimuksiin aina niissä asioissa, joissa se on ollut mahdollista. Vaikka oman tutkimukseni tavoitteena on tarkastella Joroisten seurakunnan toimintaa ja sen asenteita kokonaisuutena ja huomioida kaikki seurakunnan työntekijät ja heidän toimintansa tasavertaisesti, on ylitsepääsemätön tosiasia, että seurakunnan papiston rooli korostuu, koska heidän toiminnastaan löytyy eniten lähdemateriaalia.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli 1900-luvun alussa keskeinen osa suomalaista yhteiskuntaa ja sen yhteiskunnallisena tehtävänä katsottiin olevan moraalien, arvojen ja yhtenäisyyden ylläpitäminen. Sen oli opetettava ja vaalittava niitä tapoja ja normeja, joita silloisen yhteiskunnan toiminta edellytti. Paikallisella tasolla näitä kirkon tehtäviä toteuttivat seurakunnat, jotka olivat osa paikallisyhteisön yhteiskuntajärjestystä. Suomi oli vielä 1910-luvulla yhtenäisen, evankelis-luterilaisen valtionuskonnon maa ja lähes kaikissa asioissa uskonto muodosti moraalikeskustelun lähtökohdan, vaikkakin kirkollinen aktiivisuus oli laskenut aikaisemmasta. Maallisen esivallan kirkolle määräämät tehtävät kuten väestökirjanpito ja alkeisopetus antoivat kirkolle viranomaisen luonteen.⁴ Koska seurakunnan ja kunnan luottamustoimissa toimi yleensä samoja henkilöitä, näiden molempien instituutioiden voidaan katsoa kuuluneen paikalliseen valtapiiriin. Seurakunta siis kietoutui yhteen maallisen esivallan kanssa

---

³ Haapala 2009, 21–23.

⁴ Haapala 1995, 36–38.

erityisesti paikallisella tasolla.⁵ Tämä sama ilmiö piti paikkansa myös Joroisissa: seurakunnan ja kunnan hallinnossa toimi samoja henkilöitä ja seurakunnan työntekijät osallistuivat ahkerasti yhteiskunnalliseen elämään, jolloin seurakunnan rooli paikallisyhteisössä muodostui merkittäväksi.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli 1900-luvun alussa yhteiskunnallisesti hyvin passiivinen, vaikka papisto oli aktiivinen säätyvaltiopäivillä ja eduskunnassa⁶. Paavo Kortekankaan mukaan suomalainen yhteiskunta oli hyvin staattinen 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ja kirkon edellytettiin omalla toiminnallaan vahvistavan rauhallista, muuttumatonta elämänmenoa. Muuttumattoman yhteiskunnan ihanne ei kuitenkaan kestänyt kovin kauaa, sillä 1800-luvun lopulla nopea teollistuminen, sivistyksen lisääntyminen ja kansalaistoiminta alkoivat muuttaa suomalaista yhteiskuntaa. Kirkko ei kuitenkaan pysynyt perässä, vaan pyrki edelleen säilyttämään vanhan yhteiskuntamallin.⁷ Suomalaista yhteiskuntaa 1900-luvulla tutkineen Pertti Haapalan mukaan vuonna 1917 ennen sisällissodan syttymistä kirkon johtohenkilöillä oli kaksi vaihtoehtoista linjaa yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisuun: joko kirkko voisi jatkaa samalla linjalla kuin aikaisemminkin ja pysytellä hiljaa yhteiskunnallisista ongelmista tai se voisi yrittää luoda ratkaisuehdotuksia ongelmiin ja alkaa ratkaista niitä. Kirkon arkkipiispan kanta ratkaisi asian ja Suomen evankelis-luterilainen kirkko jatkoi edelleen muuttumattomuuden ja hiljaisuuden linjalla.⁸

Pertti Haapalan mukaan ensimmäisen maailmansodan ja Suomen itsenäistymisen aikaan niin sanottu vanha yhteiskunta hajosi. Tämä hajoaminen näkyi esimerkiksi auktoriteettien kyseenalaistamisena, moraalien murenemisena ja oman käden oikeuden lisääntymisenä. Haapalan mukaan yhteiskunta perustui järjestykselle, joten järjestyksen hajoaminen johti epänormaaliin tilanteeseen, yhteiskunnan kriisiin.⁹ Pertti Haapalan mukaan yhteiskunnan muiden instituutioiden kuten oikeuslaitoksen, kunnallisvallan ja järjestysvallan hajotessa yhteiskunnallisen kriisin seurauksena sisällissodan aikaan, myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko hajosi. Tämä osoittaa, ettei kirkko ollut

---

⁵ Haapala 1995, 38.

⁶ Haapala 2009, 20.

⁷ Kortekangas 2003, 103–105.

⁸ Haapala 2009, 20.

⁹ Haapala 1995, 12.

sodassa ulkopuolinen toimija, vaan osa suomalaista yhteiskuntaa ja sen kansalaisten jokapäiväistä arkea.¹⁰ Tästä kriisistä toivuttuaan sekä yhteiskunta että kirkko eivät palanneet samanlaisiksi kuin ne olivat olleet ennen sitä, vaan ne joutuivat vastaamaan ajan haasteeseen ja kohtaamaan kansasta nousevat muutospaineet¹¹.

Petri Karonen toteaa artikkelissaan ”Johdanto – Kun rauha tuo omat ongelmansa”, että sotien aiheuttamat ongelmat eivät yleensä päättyneet rauhansopimukseen ja sodan päättymiseen, vaan ne olivat jopa haastavimmillaan vasta sodan jälkeen. Suurin osa sotien aiheuttamista ongelmista kohdistuu tietenkin makrotasolle ja niiden ratkaiseminen on valtiovallan harteilla, mutta joidenkin ongelmien ratkaisumallit voidaan toteuttaa myös mikrotasolla, paikallisyhteisöissä ja sen instituutioissa, joskus jopa yksittäisten ihmisten toimesta. Karosen mukaan sotien päättymisen ongelmat voidaan jakaa kuuteen kategoriaan: yleiseen demobilisointiin, poliittisten ja taloudellisten ongelmien ratkaisemiseen, yhteiskunnan rauhoittamiseen, veteraanien integrointiin siviiliyhteiskuntaan, sotainvalideista, sota-orvoista ja -leskistä ja omaisuutensa menettäneistä huolehtimiseen sekä henkisten vaurioiden minimointiin. Erityisesti mikrotasolla voidaan vaikuttaa veteraanien integroimiseen takaisin yhteiskuntaan, sodasta kärsineiden huolehtimiseen sekä kansan henkisten vaurioiden minimoimiseen, mutta tässä työssä nostetaan esille myös yhteiskunnan rauhoittamisen ongelma ja sen ratkaisumallit paikallisyhteisössä. Karonen esittelee artikkelissaan myös keinoja näiden ongelmien ratkaisemiseen, esimerkiksi yhteiskunnan eheyttäminen tai valvonnan kiristäminen, sotasankareiden palkitseminen sekä sodasta kärsimään joutuneiden auttaminen erilaisten avustusten kautta ja sodan kunniakkuuden korostaminen.¹² Pyrin tässä työssä tulkitsemaan Joroisten seurakunnan toimintaa Pertti Haapalan yhteiskunnan kriisin sekä Petri Karosen sodan jälkeisten ongelmien ratkaisukeinojen kautta, vaikka tutkimuksen pääpaino onkin sisällissodan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhteen paikallisen ulottuvuuden hahmottamisessa.

Vuoden 1918 tapahtumille on useita, hyvin asenteellisiakin nimityksiä. Tässä tutkimuksessa vuoden 1918 tapahtumista käytetään käsitettä sisällissota, jota voidaan

---

¹⁰ Haapala 2009, 17–18.

¹¹ Haapala 1995, 264.

¹² Karonen 2006, 11–16.

pitää nimitysvaihtoehtoista neutraaleimpana. Nämä sisällissodasta käytetyt erilaiset termit ilmaisevat asenteiden lisäksi sodassa taistelleiden ryhmittymien ja henkilöiden erilaisia pyrkimyksiä, joiden kaikkien voidaan katsoa sopivan sisällissota-käsitteen alle, koska käsite ei itsessään kannata yhtä pyrkimystä, vaan on tavallaan niiden sulautuma. Toisena hyväksyttävänä käsitteenä vuoden 1918 tapahtumista on 1960-luvulta asti pidetty termiä kansalaissota, sillä molempien sodan osapuolten lehdistö käytti sitä kuvaamaan Suomen tilannetta. Valkoisten sisällissodasta käyttämän, 1960-luvulle asti sisällissodan nimistöä hallitsevan termin vapaussota voidaan nähdä kuvastavan halua ajatella sota lopullisena taisteluna itsenäisyydestä, sillä punaisten voiton ajateltiin tarkoittavan Suomen liittymistä sosialistiseen Neuvosto-Venäjään. Valkoiset käyttivät sisällissodasta myös nimitystä kapina, sillä heidän mielestään sodassa noustiin laillista hallintovaltaa vastaan. Punaiset puolestaan näkivät sodan luokkasotana, jossa vastakkain olivat työväenluokka sekä porvaristo, ja vallankumouksena, sillä he katsoivat poistaneensa vallasta aiemmat vallanpitäjät ja aloittaneensa uudenlaisen yhteiskunnan rakentamisen.¹³ Myöhemmässä tutkimuksessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että vaikka punaiset käyttivät vuoden 1918 tapahtumista termiä luokkasota ja suurimmilta osin taisteluihin osallistuneet jakautuivat omistavaan ja omistamattomaan luokkaan, koko maan kattavasta ja ehdottoman jyrkästä jakautumisesta ei voida puhua¹⁴.

Tässä yhteydessä on olennaista ottaa esille myös tutkimukseni aikarajaus: sisällissodan katsotaan alkaneen maanantaina tammikuun 28. päivänä vuonna 1918, jolloin suojeluskunnat aloittivat valkoisen armeijan ylipäällikkö Mannerheimin käskystä venäläisten joukkojen riisumisen aseista Pohjanmaalla. Samaan aikaan sosiaalidemokraattisen puolueen puoluejohtajan toimeenpaneva komitea määräsi punakaartien liikekannallepanon ja julisti vallankumouksen alkaneeksi. Sisällissodan katsotaan puolestaan päättyneen torstaina toukokuun 16. päivänä vuonna 1918, jolloin Mannerheim otti vastaan valkoisen armeijan paraatin Helsingissä.¹⁵ Käytän työssäni tätä sisällissodan vakiintunutta aikarajaus, vaikka Joroinen oli punaisten valloittamana

---

¹³ Hentilä 2006, 109–111.

¹⁴ Jutikkala 1995, 18. Sisällissodan sosiaalista jakaumaa on tutkinut esimerkiksi Viljo Rasila teoksessaan *Kansalaissodan sosiaalinen tausta* (1968).

¹⁵ Lappalainen 1985, 118, 122–123, 185–187.

vain muutaman päivän sodan alussa, minkä jälkeen siitä tuli valkoisten asemapaikka. Joroisten tilanne oli siis jo rauhoittunut täysin sisällissodan päättyessä muualla maassa, mutta haluan noudattaa tässä tutkimuksessa sodan vakiintunutta aikarajausta, jotta voin tarkkailla seurakunnan toimintaa koko sisällissodan ajan. Sisällissodan jälkiselvittelyjen osalta tarkoitukseni on tarkastella ajanjaksoa sisällissodan loppumisesta toukokuussa vuoden 1921 loppuun asti, minä aikana valtion sanotaan harjoittaneen niin sanottua armahduspolitiikkaa. Vuoden 1921 armahdusten jälkeen vankiloissa katsottiin olevan vain yksityisrikoksiin syyllistyneitä punaisia.¹⁶ Jaakko Paavolainen huomauttaa kuitenkin teoksessaan *Vankileirit Suomessa 1918*, että tätä katsantokantaa voidaan pitää lähinnä valkoisena näkemyksenä tapahtuneesta, mutta koska tämän tutkimuksen puitteissa ei ole mielekäästä tutkia seurakunnan toimintaa ja sen asenteita 1920-luvun loppuun asti, jolloin viimeiset armahdukset tapahtuivat, on hyväksyttävä jonkinlainen kompromissi aikarajauksessa¹⁷.

Myös sisällissodan jälkiselvittelyt -käsite on hyvä ottaa esille tässä yhteydessä sen epämääräisyyden takia. Kyseistä käsitettä on käyttänyt esimerkiksi Marko Tikka tutkimuksissaan sisällissodan aikaisista ja jälkeisistä surmista, mutta hän käyttää termiä hyvin erilaisessa muodossa tarkoittamassa lähinnä sisällissodan aikana ja sen jälkeen tapahtuneita punaisten väkivaltaisista rankaisemisista¹⁸. Laajennan kuitenkin tässä tutkimuksessa käsitteen sisällissodan jälkiselvittelyt Tikan määritelmän ulkopuolelle koskemaan myös sisällissodan jälkeistä väkivallatonta toimintaa, koska Joroisissa ei tapahtunut väkivaltaisista puhdistuksista sodan aikana tai sen jälkeen. Nämä tapahtumat keskittyivät naapuripaikkakunnan Varkauden kenttätuomioistuimeen, jossa osa joroislaisistakin tuomittiin. Tässä työssä sisällissodan jälkiselvittelyt -termillä tarkoitetaan sisällissodasta välittömästi seuranneita tapahtumia ja asioita, kuten lähinnä suojeluskuntien toimintaa ja seurakunnan asennoitumista punaisiin sodan jälkeen. Tarkentamalla käsitteen sisältöä tämän tutkimuksen puitteissa on mahdollista ottaa huomioon ja käsitellä myös varsinaisen sota-ajan jälkeen tapahtuneet seurakuntaa koskettavat asiat.

---

¹⁶ Lappalainen 1985, 194–195.

¹⁷ Paavolainen 1971, 313.

¹⁸ Esimerkiksi Tikka 2008, 115, 158.

1.3 Alkuperäislähteet

Käytän työssäni alkuperäislähteenä Joroisten seurakunnan ja Joroisten suojeluskunnan arkistoaineistoa. Päälähteenäni toimii seurakunnan arkistomateriaali, joka on tällä hetkellä seurakunnan itsensä hallussa. Seurakunnan arkistomateriaali on jaettu arkistoluettelossa neljään arkistotyyppiin: väestörekisteriarkistoon, hallinnolliseen arkistoon, talousarkistoon sekä seurakunnallisten toimikuntien arkistoihin. Suurin osa tässä tutkimuksessa käyttämistäni lähteistä sijaitsee hallinnollisessa arkistossa, joka koostuu erilaisista diaareista, kirkonkokouksen, kirkkovaltuuston sekä kirkkoneuvoston kokousten pöytäkirjoista, väkilukutaulukoista, kinkeri- ja kiertokoulupäiväkirjoista ja vuosikertomuksista. Nämä pöytä- ja päiväkirjat eivät ole yleisesti kovin laajoja eivätkä ne sisällä esimerkiksi kokouksissa käytyjä keskusteluja, vaan lähinnä kokouksissa tehdyt päätökset ja ehdotukset. On otettava myös huomioon, ettei kaikkia kokouksissa käsiteltyjä asioita kirjoitettu välttämättä ylös pöytäkirjoihin. Lars Schmidt huomauttaakin omassa tutkimuksessaan, että vaikka eri toimielinten pöytäkirjat ovat lyhytsanaisia ja kertovat hyvin vähän yksittäisten seurakunnan luottamushenkilöiden ja hallinnollisten kokousten mielipiteistä, myös tällaisesta vaitonaisuudesta on mahdollista tehdä johtopäätöksiä¹⁹. Päiväkirjat puolestaan sisältävät lähinnä numeerista aineistoa esimerkiksi kiertokouluun osallistuneiden lasten lukumäärästä sekä muutamia kirjallisia mainintoja opetettavista aineista.

Hallintoarkistossa sijaitsevat myös diakonaattiyhdistyksen vuosikertomukset, jotka ovat paikkakunnan diakonissan kirjoittamia ja sisältävät lyhyen yhteenvedon diakonissan toiminnasta vuoden aikana, esimerkiksi hoidettujen sairaiden määrän, näiden kohtalon sekä käytettyjen varojen määrän ja annetut lahjoitukset. Asiakirjojen keskinäistä vertailua hankaloittaa se, että vaikka suurin osa vuosikertomuksista on saman henkilön kirjoittamia, ne on laadittu hyvin eri tavoin: välillä diakonissan käyttämät varat on ilmoitettu käyttötarkoituksineen ja annetut lahjoitukset on ilmoitettu sukkaparin tarkkuudella. Välillä luettelot kustannuksista ja lahjoituksista ovat puolestaan hyvin yleispiirteisiä, joskus jopa kokonaan ilman lukumääriä. Vastaavanlainen eritasoisuus toistuu myös muissa aineistoissa, esimerkiksi kinkeripäiväkirjoissa: välillä aikuisten ja

---

¹⁹ Schmidt 2004, 80.

lasten lukumäärät on kirjattu hyvin tarkkaan ylös, kun taas välillä paikallaolijoista on annettu vain summittainen arvio.

Hallinnollisen arkiston lisäksi olen käyttänyt jonkin verran hyväksi väestörekisteriarkistossa sijaitsevaa materiaalia, kuten muun muassa vihittyjen, kastettujen ja kuolleiden luetteloita sekä rippikirjoja, kun taas talousarkistosta minun tutkimukseni kannalta hyödyllisiksi lähteiksi ovat osoittautuneet vain kolehti- ja ehtoollisluettelot. Seurakunnallisten toimikuntien arkisto ei sisällä tämän työn kannalta hyödyllistä aineistoa, sillä suurin osa seurakunnan toimikunnista on perustettu vasta tutkimusajankohdan jälkeen ja tutkimusajankohtana toiminnassa olleiden toimikuntien, esimerkiksi diakonaattiyhdistyksen tai Nuorten kristillisen yhdistyksen, asiakirjoja ei ole säilynyt nykypäiviin saakka tai niitä ei ole alun perin arkistoitukaan. Tämä sama periaate pitää paikkansa myös seurakunnan muun arkistomateriaalin kohdalla: kaikkia seurakunnan toiminnasta syntyneitä asiakirjoja ei ole välttämättä alun perinkään katsottu tarpeelliseksi säilyttää tai ne ovat kadonneet aikojen saatossa, jolloin joitain asioita on mahdotonta päätellä nykypäivästä käsin. Olen esitellyt tässä tutkimuksessa käytetyn seurakunnan lähdemateriaalin tarkemmin siinä yhteydessä, missä sitä käytetään ensimmäistä kertaa päälähteenä.

Joroisten suojeluskunnan arkistoaineisto sijaitsee Kansallisarkistossa ja se sisältää muun muassa Joroisten suojeluskunnan sekä sen esikunnan kokouspöytäkirjoja, suojeluskunnan jäsenluetteloita, paikallispäällikön käskyjä sekä Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunnan konseptipöytäkirjavihkoja, joissa kerrotaan punaisiksi epäiltyjen henkilöiden haastattelun kulku. Olen kartoittanut suojeluskunnan arkistomateriaalin avulla suojeluskunnan ja seurakunnan välistä yhteistyötä sekä yksittäisten seurakunnan työntekijöiden yhteyksiä suojeluskuntaan, koska suojeluskunnan voidaan katsoa edustaneen sisällissodan jälkeen parhaiten Valkoista Suomea paikallisella tasolla. Joroisten suojeluskunta perustettiin marraskuussa 1917, mutta sen sisällissodan tapahtumakertomuksen mukaan suojeluskunnan toiminta paikkakunnalla oli hankalaa seuraavan vuoden helmikuuhun asti. Suojeluskunnan kertomuksen mukaan tämä johtui siitä, että punakaartin katsottiin tarkkailevan marraskuun suurlakosta lähtien kaikkia vaarallisiksi arvioituja henkilöitä, erityisesti

suojeluskuntalaisiksi epäiltyjä. Suojeluskunta aloitti toimintansa julkisesti vasta helmikuussa 1918, jolloin alueen punakaartilaiset olivat vetäytyneet Varkauteen.²⁰ Aiemman tutkimuksen puuttuessa on vaikea todeta, kuinka paikkansa pitävää tieto suojeluskunnan perustamisvaiheen tilanteesta on. On tietenkin mahdollista, että suojeluskunnan toiminta estettiin punaisten toimesta, mutta on myös yhtä todennäköistä, ettei suojeluskunnan jäsenillä ollut halua tai resursseja aktiivisempaa toimintaan ja tätä toimettomuutta yritettiin myöhemmin selittää uhkaavalla tilanteella. Eniten olen työssäni hyödyntänyt suojeluskunnan osalta sen arkistosta löytyviä erilaisia jäsenluetteloita ja nimilistoja, joiden ongelmana on kuitenkin se, ettei niistä välttämättä aina käy ilmi, milloin kyseinen luettelo tai lista on tehty. Olenkin varmistanut seurakunnan työntekijöiden suojeluskunnan jäsenyyden useasta suojeluskunnan arkistolähteestä, jotta jäsenyys olisi kiistaton.

Käytän Joroisten sisällissodan aikaisen tilanteen taustoittamiseen Kansallisarkistosta Vapaussodan historiakomitean arkiston kokoelmista löytyviä papiston kertomuksia sisällissodan tapahtumista paikkakunnalla sekä Joroisten suojeluskunnan materiaalia. Vapaussodan historiankomitealle laaditut papiston kertomukset on koottu loppuvuodesta 1918 ja annettujen ohjeiden mukaan pappien piti selvittää kertomuksissaan esimerkiksi paikallisen työväenliikkeen kehitystä ja suuntaa, paikallisen punakaartin ja suojeluskunnan syntyä, sotaa edeltäneitä tapahtumia ja itse sotatoimia paikkakunnalla²¹. Papiston kertomuksen sisällissodan tapahtumista Joroisissa on kirjoittanut kirkkoherra Albert Stålhammar ja hänen kertomustaan on täydentänyt seurakunnan kappalainen Akseli Pajula. Joroisten papiston Vapaussodan Historian komitealle lähettämässä kertomuksessa ei käsitellä Joroisten tapahtumia niin laajasti kuin ohjeiden mukaan pitäisi, sillä siinä keskitytään lähinnä sisällissodan tapahtumiin paikkakunnalla eikä niinkään aikaan ennen sotaa. Tämä vaikeuttaa esimerkiksi suojeluskunnan, työväenyhdistyksen ja punakaartin synnyn sekä sotaan johtaneiden tapahtumien hahmottamista. Papiston kertomuksen rinnalla olen käyttänyt Joroisten suojeluskunnan arkistosta löytyvää kertomusta suojeluskunnan toiminnasta sisällissodan aikana. Tämän asiakirjan syntyhistoria on epäselvä, mutta tapahtumakulku on siinä samankaltainen kuin papiston kertomuksessa, joten sitä voidaan pitää luotettava

---

²⁰ KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

²¹ Kena 1979, 59.

lähteenä kartoitettaessa Joroisten tapahtumia sisällissodan aikana. Lisäksi käytän lähteenä Juvan rovastikunnalle Joroisista koottuja tilastotietoja vuosilta 1918–1922. Tiedot on koottu vuoden 1923 kirkolliskokousta varten eli ne on luultavasti koottu jälkeinpäin yhdellä kertaa. En ole kuitenkaan pystynyt jäljittämään seurakunnan arkistoista, mistä asiakirjoista tiedot esimerkiksi jumalanpalveluksiin osallistuneista on koottu.

1.4 Tutkimusmenetelmät

Sisällissodan makrotasoa on tutkittu hyvin paljon ja siksi sisällissodan tutkimuksessa onkin olennaista keskittyä mikrotasoon, sisällissotaan ja sen seurauksiin paikallisella tasolla. Mikrohistorian tutkimuskohteina toimivat yleensä suppeat, alueellisesti ja henkilömäärältään rajatut ilmiöt kuten tässä tutkimuksessa Joroisten pitäjän alueella toiminut seurakunta, jonka työntekijöinä oli 1900-luvun alussa noin 15 henkilöä. Hyödynnänkin tutkimuksessani mikrohistoriallisen lähestymistavan ajatusta, jonka mukaan pienistä, näennäisesti merkityksettömistä yksityiskohdista on mahdollista koota kuva jostain laajemmasta kokonaisuudesta.²² Näin ollen pyrkimyksenäni tässä työssä on ollut kerätä eri aineistoista tiedonpalasia seurakunnasta ja sen toiminnasta ja yhdistellä näitä tiedonmuruja kokonaiskuvaksi seurakunnasta sisällissodan aikana ja sen jälkeen. Tämä tutkimusmetodi sopii tähän tutkimukseen erittäin hyvin, koska tutkimuksessa käytetyt yksittäiset lähteet kuten esimerkiksi kokouspöytäkirjat ovat itsessään hyvin suppeita, mutta yhdistelemällä niistä saatuja tietoja muihin lähteisiin on mahdollista luoda kokonaiskuva seurakunnan toiminnasta ja asennoitumisesta. Mikrohistoriallisen tutkimuksen esiintuomien konkreettisten esimerkkien kautta on mahdollista löytää uusia asiayhteyksiä ja eri tasojen kohtaamisia. Mikrohistorialliset esimerkkitaupaukset voivat kertoa yksityisen lisäksi myös yleisestä ja toimia peilinä sille päätelmälle, mikä oli normaalia ja mikä epänormaalia tietynä aikakautena tai tietyssä yhteisössä.²³ Minun pyrkimyksenäni on mikrohistorian kautta nostaa esille sisällissodan paikallinen ulottuvuus Joroisten pitäjässä ja tutkimukseni tuloksilla kyseenalaistaa tai vahvistaa aiempia sisällissodan makrohistoriallisen tutkimuksen tuloksia.

---

²² Elomaa 2001, 61, 64.

²³ Elomaa 2001, 61, 71.

Poikkeuksena mikrohistorialliseen lähestymistapaan, jossa tutkimusta lähdetään tekemään ilman ennakko-oletuksia, minun tutkimukseni lähtöhypoteesina toimii oletus, että seurakunnat seurasivat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallista kantaa ja asettuivat sodassa valkoisen hallituksen puolelle. Tämä ennakko-oletus nousee aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta, esimerkiksi Kirsti Kenan tutkimuksesta, jossa on hahmoteltu seurakuntien toimintaa yleisellä tasolla sisällissodan aikana ja sen jälkeen. Lähtöhypoteesini tuli esille jo lähdeaineiston valinnassa, koska olen käyttänyt toisena lähdeaineistonani Joroisten suojeluskunnan arkistomateriaalia. Näin ollen jo lähdevalintaani sisältyy oletus, että seurakunta ja sen työntekijät olivat todennäköisemmin yhteistyössä paikallisen suojeluskunnan kuin työväenyhdistyksen kanssa. Tietysti asiaan vaikuttavat myös käytännön seikat, kuten se, että suojeluskunnan materiaalia on huomattavasti enemmän kuin työväenyhdistyksen, koska osa työväenyhdistyksen materiaalista on aikoinaan hävitetty. Kuitenkin myös mikrohistoriallisessa tutkimuksessa, kuten kaikessa historian tutkimuksessa, on tärkeää tiedostaa ja kyseenalaistaa tutkijan omat ennakko-oletukset, koska muuten vuoropuhelu lähdeaineiston kanssa ei voi muodostua hedelmälliseksi ja tutkijan esiymmärrys aiheesta voi ohjata tutkimusta tietynlaisiin lopputuloksiin²⁴. Olen pyrkinyt tiedostamaan oman esiymmärrykseni aiheesta koko tutkimusprosessin ajan ja olemaan avoin tutkimusaineistosta nouseville tuloksille, jotta pystyisin luomaan mahdollisimman totuudenmukaisen kuvan sisällissodan ja sen jälkeisistä tapahtumista Joroisten seurakunnassa.

Ottaen huomioon tutkimukseni lähtöhypoteesin työni metodologisena pohjana toimii myös teoriasidonnainen sisällönanalyysi, jossa tutkimus nojaa johonkin tiettyyn teoriaan tai ennakko-oletukseen ja varsinaisen aineiston analyysiä ohjaa aiemman tiedon ja ennakko-oletuksen tai teorian luoma kehys, jonka pohjalta tutkija luo myös tutkimuskysymyksensä²⁵. Olenkin luonut tutkimuskysymykseni aiemman tutkimuksen pohjalta ja sen jälkeen keskittynyt lukemaan sekä analysoimaan erityisesti Joroisten seurakunnan arkistomateriaalia hyvin tiiviisti. Lähdemateriaalin lukemisessa olen puolestaan hyödyntänyt mikrohistoriallisen lähestymistavan ajatusta rajatun lähdeaineiston perusteellisesta analyysistä tekstin lähiluvun ja "rivien välistä" lukemisen

---

²⁴ Ollila 1995, 11.

²⁵ Tuomi & Sarajärvi 2006, 97–98.

kautta²⁶. Koska pyrkimyksenäni on tämän mikrohistoriallisen esimerkin avulla testata makrohistoriallisen tutkimuksen tuloksia Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ja sisällissodasta, olisi hyvä käyttää hyödyksi myös vertailunäkökulmaa muihin seurakuntiin, erityisesti Valkoisen Suomen puolella, koska Joroinen oli sodan aikana valkoisen armeijan hallussa. Kuitenkin koska kirkon paikallisseurakuntien toiminnasta sisällissodan aikana ja sen jälkiselvittelyissä on vielä tällä hetkellä hyvin vähän juuri yksittäisiin seurakuntiin kohdistuvaa tutkimuskirjallisuutta, vertailunäkökulma keskittyy minun tutkimuksessani punaisten paikkakuntien, Viipurin, Porvoon, Leppävirran ja Varkauden, seurakuntiin.

Tässä yhteydessä on tärkeää pohtia myös yleisesti sisällissodan tutkimuksen problematiikkaa. Lars Schmidt toteaa väitöskirjassaan, että sisällissodasta on aiemmin ollut ja on edelleenkin vaikea tehdä objektiivista tutkimusta:

”Den forskning som gjordes kring inbördeskriget bedrevs i första hand av personer som redan under kriget hade stått på den segrande sidan. Det blev därför ofta svårt att åstadkomma en objektiv forskning. Krigshändelserna beskrevs på segrarnas villkor. När sedan tiden skulle ha varit mogen för en objektiv forskning kom nya faktorer in i bilden, vilka i sin tur kom att påverka forskarnas syn på händelseförloppet.”²⁷

Schmidt ei tarkoita tällä tutkijan kokonaisvaltaista objektiivisuutta, vaan objektiivisuutta sotaan asennoitumisessa: sisällissodan tutkimus, kuten yleisesti mikään tieteellinen tutkimus, ei voi lähteä siitä lähtökohdasta, että tutkimuksessa etsittäisiin syyllisiä tai moralisoitaisiin menneitä tapahtumia. Historiantutkijan velvollisuus onkin tehdä oikeutta tutkimuksen kohteena oleville ihmisille ja tunnustaa mahdollisen ristiriidan läsnäolo tutkimuskohteessa. Tämä konkretisoituu varsinkin sisällissodan tutkimuksessa, sillä sisällissodan tutkimusta tehtiin 1960-luvulle asti vahvasti valkoisen historian kautta: Jorma Kalelan mukaan Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* vastasi

---

²⁶ Elomaa 2001, 61.

²⁷ Schmidt, 2004, 13.

kysyntään punaisesta näkökulmasta, jota sisällissodasta oli syntynyt, mutta johon historiantutkimus ei pystynyt vastaamaan.²⁸

Oman tutkimukseni esikuvana on Schmidtin tutkimus Porvoon seurakunnasta ennen sisällissotaa, sen aikana ja sen jälkeen, koska sisällissodan ja seurakuntien suhdetta koskettavista tutkimuksista hänen työssään on kaikkein kattavin metodologinen ja teoreettinen pohja. Hänen tutkimuksessaan ongelmallista on kuitenkin hänen läheinen suhteensa alueeseen ja seurakuntaan: Schmidt asuu Porvoossa ja hän on toiminut Porvoon seurakunnan pappina sekä alueen tuomirovastina. Paikallishistorian tutkimuksessa läheisyys alueeseen ja aiheeseen voi olla myös hyvästä, mutta varsinkin sisällissodan tutkimuksessa se saattaa aiheuttaa ongelmia: sisällissotaan liittyvät asiat ovat joillain paikkakunnilla vieläkin vältettäviä puheenaiheita, jolloin tutkija, jonka suhde tutkimuksen kohteeseen on läheinen, saattaa vältellä tiettyjen asioiden käsittelemistä tai pyrkii tutkimuksessaan kaunistelemaan asioista, jotta se ei vaikuttaisi hänen asemaansa yhteisössä. Omalta osaltani pystyn välttämään läheisen ja henkilökohtaisen suhteen tutkimuskohteeseen tuomat ongelmat, sillä minulla ei ole minkäänlaisia siteitä Joroisiin tai sen seurakuntaan ja päädyin tämän tutkimuksen aiheeseen pitkällisen selvitys- ja tutkimusprosessin tuloksena. Tämä on toisaalta nähtävä myös haittana, sillä kyse on pohjimmiltaan paikallishistoriallisesta tutkimuksesta, jolloin paikkakunnan ja sen ihmisten tunteminen saattaisi olla hyödyllistä.

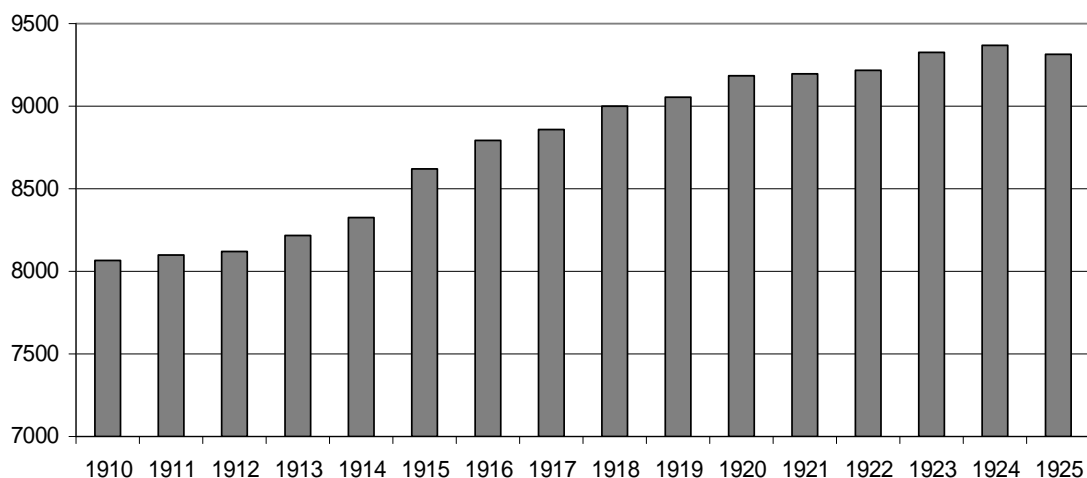
²⁸ Kalela 2000, 60, 63.

2. Joroinen, kirkko ja sisällissota

2.1 Joroinen – lyhyt esittely

Joroisten kunta sijaitsee Etelä-Savossa Varkauden, Rantasalmen, Juvan, Leppävirran ja Pieksämäen naapurissa²⁹. Joroinen kuului 1900-luvun alussa alueellisesti Mikkelin lääniin sekä kirkollisesti Juvan rovastikuntaan ja Savonlinnan hiippakuntaan. Alueen väkiluku oli vuoden 1918 alussa uudenvuodenpäivän jumalanpalveluksessa luettujen ilmoitusten mukaan 8997 henkeä³⁰ (kaavio 1), mutta on huomattava, että kirkonkirjoihin merkityistä henkilöistä osa oleskeli muilla paikkakunnilla ja puolestaan seurakunnan toiminta-alueen piirissä oli henkilöitä, jotka olivat kirjoilla muissa seurakunnissa³¹. Näin ollen edellä mainittua lukua ei voida pitää Joroisten kunnan todellisena asukaslukuna ja seurakunnan todellisena jäsenlukuna, vaan lähinnä suuntaa-antavana.

Kaavio 1. Joroisten seurakunnan väkiluku vuosina 1910–1925.

Lähde: JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1904–1915;
JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925.

Esimerkiksi merkittävä osa Lehtoniemessä sijainneiden tehtaiden työntekijöistä asui Taulumäen, Joutsenlahden tai Lehtoniemen kaupunginosissa aivan Joroisten ja Leppävirran rajalla (kaavio 2) ja oli näin ollen pikemminkin Varkauden

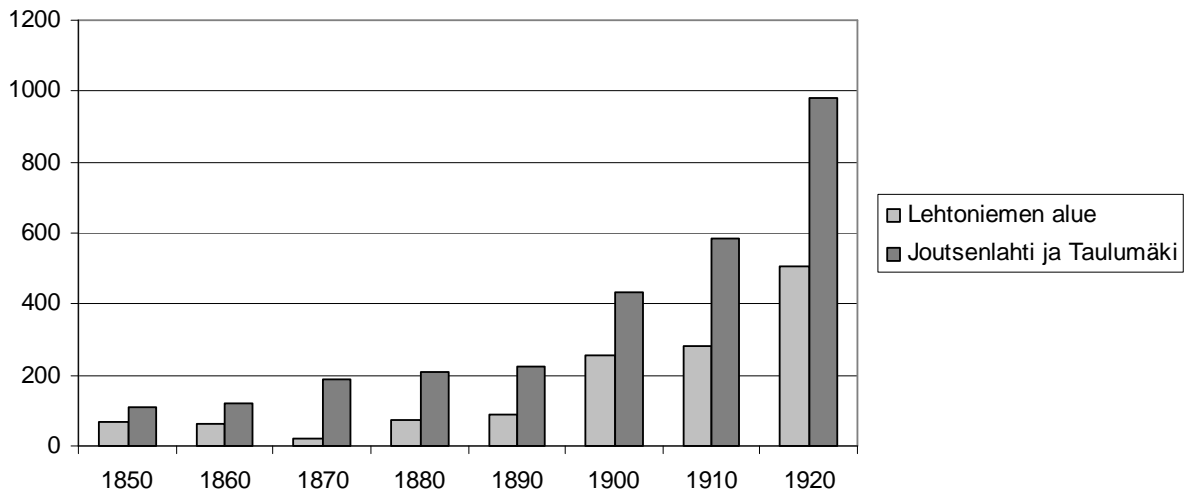
²⁹ Ks. Liite 1.

³⁰ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, 1.1.1918. Seurakunnan väkiluku ilmoitettiin jokaisen vuoden uudenvuodenpäivän jumalanpalveluksen kuulutuksissa ja ilmoituksissa.

³¹ Hintikka 1931, 207.

ruukinseurakunnan ja varkautelaisen yhteisön vaikutusalueella, vaikka heidät oli merkitty Joroisten seurakunnan kirkonkirjoihin.

Kaavio 2. Lehtoniemen, Joutsenlahden ja Taulumäen asukasluku vuosina 1850–1920.

Lähde: Soikkanen 1963, 314.

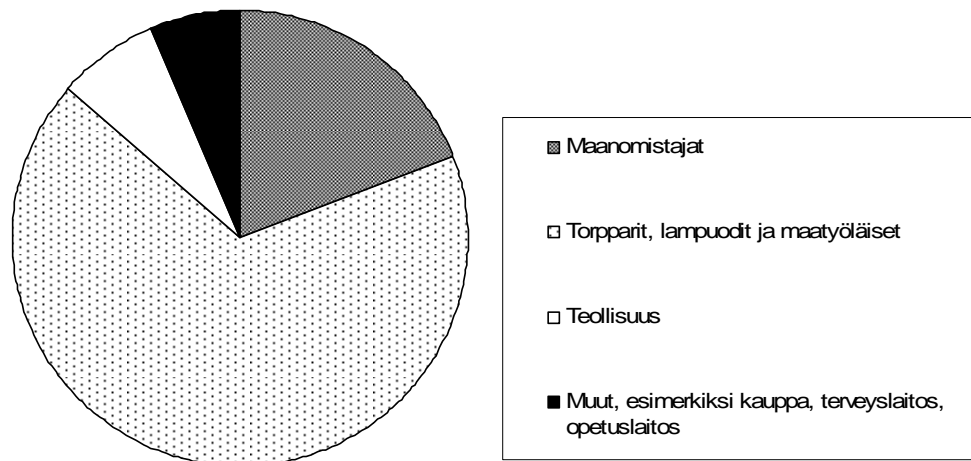
Näin ollen työläiset saattoivat osallistua kirkollisiin toimituksiin Varkauden ruukinseurakunnan puolella ennemmin kuin matkustaa kilometrien päähän Joroisten kirkonkylälle. Tällaisesta toimintatavasta kertoo esimerkiksi vuoden 1917 joulukuun alussa Joroisten kirkkoherran lähettämä kirje Varkauden tehdasseurakunnan saarnaajalle, jossa hän pyytää tehtaansaarnaajaa lähettämään Varkaudessa kastettujen ja vihittyjen joroislaisten kaste- ja vihkitodistukset mahdollisimman nopeasti Joroisten seurakuntaan³². Hannu Soikkanen kirjoittaa teoksessaan *Varkauden historia*, että monet Varkauden tehdaskeskittymän alueella asuvat, mutta Joroisten tai Leppävirran seurakuntiin kuuluvat jäivät lähes kokonaan syrjään kirkollisesta työstä molemmissa seurakunnissa. Osittain tämä johtui pitkistä välimatkoista ja huonoista teistä Joroisten ja Leppävirran kirkonkyläin, mutta osittain myös maatalouspitäjien papistosta, jolla ei ollut kokemusta työväestön kanssa toimimisesta ja jotka pitivät työläisäsuinalueita niin sanottuina turmeluksen pesinä.³³

³² JSA, Lähetettyjen kirjeiden diaari 1917–1923, kirje Joroisten seurakunnan kirkkoherra Albert Stålhammarilta Varkauden tehtaansaarnaajanvirastolle 3.12.1917.

³³ Soikkanen 1963, 702.

Joroinen oli 1600-luvun puolivälistä lähtien vahva säätyläispitäjä, sillä alueella oli paljon läänityksiä ja ratsutiloja, joista muodostui vähitellen kartanoita. Tunnetuimpana ja myös Joroisten alueen suurimpana kartanona voidaan pitää Grotenfeltin suvun Järvikylän kartanoa. Joroisten alueen suurimpana elinkeinona 1900-luvun alussa oli kartanoiden maa- ja metsätalous, mikä muodosti vahvan pohjan paikkakunnan valkoisuudelle sisällissodassa.³⁴ Toisaalta puolestaan punaisten puolelle aluetta vetivät kartanoiden runsaslukuiset torpparit ja maatyöläiset sekä läheisen Varkauden alueen sekä Joroisten alueella sijainneen Lehtoniemen tehtaiden työvoima (kaavio 3)³⁵.

Kaavio 3. Joroisten väestön elinkeinajakauma vuonna 1920.

Lähde: Hintikka 1931, 223.

Kuitenkin huolimatta siitä, että Joroisten alueen yhdistettynä Leppävirtaan ja näihin molempiin kuuluneeseen Varkauteen voidaan sanoa olleen ennen ensimmäistä maailmansotaa Savon konepajateollisuuden keskus, on kuitenkin muistettava, että Joroinen oli ennen kaikkea maatalouspitäjä³⁶. Joroisten asukkaista vain pieni osa sai elantonsa teollisuudesta: vuoden 1916 joulukuussa Lehtoniemen tehdas työllisti noin 400 henkeä ja vuoden 1921 lokakuussa noin 130 henkeä³⁷. Pienestä työntekijämäärästään huolimatta Lehtoniemen ja Varkauden tehtaat tarjosivat ratkaisun

³⁴ Viikki 2003, 12, 287, 644.

³⁵ Hintikka 1931, 223.

³⁶ Wirilander 2008, 253.

³⁷ Soikkanen 1963, 189–190.

liikaväestön kanssa kamppailevalle maaseudulle: esimerkiksi sahoille pystyttiin palkkaamaan ammattitaidotonta loisväestöä, mikä helpotti työttömyyden aiheuttamaa painetta maaseudulla. Kuitenkin korkeampaa ammattitaitoa vaativiin töihin puolestaan oli hankalampi saada työvoimaa. Varsinkin ensimmäisen maailmansodan aikana Lehtoniemen tehtaan työntekijämäärä kasvoi suureksi ja se veti paikkakunnalle uutta ja liikkuvaa väkeä, minkä Hannu Soikkanen näkee vaikuttaneen osittain sisällissodan aikana purkautuneen jännitteen syntyyn Varkauden alueella.³⁸

Lehtoniemeen oli perustettu 1880-luvulla laivanveistämö ja konepaja, joissa rakennettiin ja korjattiin höyrylaivoja, höyrykattiloita sekä höyrykoneita. Vilkkaimmillaan tehtaan toiminta oli ensimmäisen maailmansodan aikana ja kuten jo yllä mainittiin, tuolloin myös tehtaan työntekijämäärä lisääntyi suuresti. Tehdas vaihtoi omistajaa perustamisensa jälkeen kaksi kertaa ennen kuin sen toiminta vihdoin päättyi 1920-luvun lopulla pula-ajan ja siitä johtuneen huonontuneen kysynnän seurauksena. Koko Lehtoniemen olemassaolon tarkoitus oli kilpailla Varkauden tehtaan kanssa ja siksi se oli pienempänä ja erikoistuneempana yksikkönä huonommassa asemassa kysynnän heikentyessä. Kuitenkin on viitteitä siitä, että parhaimpina aikoinaan Lehtoniemi pärjäsikin jopa Varkauden tehtaita paremmin, sillä siellä valmistettuja laivoja tilattiin jopa Moskovaan ja Vladivostokiin asti.³⁹ Tehtaan siivittämänä alue kohosi hyvin nopeasti kokonaiseksi pienoisyhteiskunnaksi lukusaleineen, kansakouluineen, kauppayhtiöineen sekä työväenyhdistyksineen⁴⁰.

Lehtoniemen tehdas ei ollut ainoa teollisuuslaitos Joroisissa, vaan paikkakunnalla sijaitsivat myös niin sanottu kruununtehdas ja Itkosen konepaja, jotka molemmat sijaitsivat Ruokojärvellä, lähellä Varkauden teollisuuskeskittymää. Venäjän valtion omistaman kruununtehtaan rakennustyöt aloitettiin vuoden 1916 kesällä. Tehtaan oli tarkoitus valmistaa elektrolyyttistä klooria keittosuolasta Venäjän tykistöhallituksen alaisena armeijan tarpeisiin. Tehdas rakennettiin Järvelän sotilasvirkatalon maille, mutta eniten se vaikutti Joroisten ja läheisen Varkauden yhteisöön tuomalla paljon uusia työntekijöitä paikkakunnalle, mikä pahensi alueella vallinnutta asuntopulaa. Tuotanto

---

³⁸ Soikkanen 1963, 183, 191.

³⁹ Soikkanen 1963, 181–183, 190–191.

⁴⁰ Itkonen 2004, 59, 62.

tehtaassa käynnistyi kesällä 1917 ja tehtaan toimintaa varten alueelle tuotiin 50–60 venäläistä sotilasta ja työntekijää. Kruununtehtaalla tehtiin töitä ensin väliaikaisen hallituksen toimeksiannosta ja Suomen itsenäistyttyä tehdas siirtyi Suomen valtiolle, joka keskeytti sen toiminnan talvella 1918 taistelujen ajaksi. Lopullisesti lannoitetehtaaksi muuttunut tuotantolaitos suljettiin vuonna 1923. Niin sanottu Itkosen konepaja oli puolestaan täydessä vauhdissa vuonna 1906 ja siellä lähinnä korjattiin höyrylaivoja, mutta myös rakennettiin muutamia rautaproomuja. Vuonna 1916 konepajalla oli töissä vain 10 henkilöä ja 1920-luvulle tultaessa konepaja työllisti vain 4 henkilöä, koska kysyntää pienelle konepajalle ei ollut suurien Varkauden ja Lehtoniemen tehtaiden varjossa.⁴¹

Elinkeinon mukaan jaoteltuna Joroisten väestö koostui suurimmaksi osaksi torppareista, muista vuokraviljelijöistä ja tilattomista maatyöläisistä, sillä alueella oli paljon peltopinta-alaltaan suuria kartanoita, joissa tarvittiin työvoimaa. Kartanoiden työntekijät voidaan jakaa neljään luokkaan: palkollisiin, tilapäiseen työväkeen, lampuoteihin ja torppareihin. Palkollisiin kuuluivat esimerkiksi piijat ja rengit, jotka työskentelivät ylläpitoa vastaan kartanossa. Tilapäiseen työväkeen kuuluivat puolestaan kausittaisten töiden varassa eläneet henkilöt, joilla oli runsaasti töitä keväällä sekä kesällä, mutta talvisin ei lähes ollenkaan. Lampuodit ja torpparit olivat kartanoiden vuokraviljelijöitä, jotka maksoivat tilansa vuokran rahana, luonnontuotteina tai päivätöinä. Vuokraviljelijöiden työvelvollisuus keskittyi yleensä kiireisimpään viljelyaikaan ja näiden tekemät työt muodostivat merkittävän osan kartanoissa tehdystä työstä, sillä yhden torpan työvelvollisuus oli esimerkiksi Järvikylän kartanossa noin 109 päivätyöpäivää.⁴² Kartanon vuokraviljelijänä oleminen oli hyvin muodollista, sillä oli mahdollista, etteivät isojen kartanoiden isännät ja vuokraviljelijät tavanneet toisiaan missään vaiheessa, vaan esimerkiksi palkattu pehtori hoiti sopimuksen tekemisen sekä töiden johtamisen käytännössä⁴³. Yhdessä Joroisten suurimmista kartanoista, Järvikylässä, oli 1900-luvun alussa noin 30 torppaa, mutta vuonna 1918 voimaan tulleen niin sanottu torpparivapautuslain ansiosta, jonka mukaan vuokraviljelijöillä oli oikeus

---

⁴¹ Soikkanen 1963, 38, 191–197.

⁴² Itkonen 2003, 7, 57, 60.

⁴³ Wirilander 2008, 106.

lunastaa omakseen vuokraamansa alueet, suurin osa Järvikylän kartanon torpista muuttui itsenäisiksi, pieniksi tiloiksi⁴⁴.

Tarkasteltaessa Joroisten alueen poliittista asennoitumista voidaan löytää selviä viitteitä siitä, miksi tilanne kiristyi alueella sisällissodan aikana niin vakavaksi. Kuten aikaisemmin totesin, alueella sijainnut teollisuuskeskittymä ei tehnyt Joroisista sosiaalidemokraattien ja sisällissodassa punaisten kannatusaluetta, vaan paikkakunnalla oli myös paljon maatalousväestöä, jolla ei ollut vaikutusmahdollisuuksia. Sosiaalidemokraattisella puolueella oli ensimmäisistä eduskuntavaaleista vuonna 1907 lähtien vahva kannatus Joroisissa ja sen lähialueilla, Varkaudessa ja Leppävirralla. Samanlainen äänestyskäyttäytyminen jatkui seuraavissakin vaaleissa ja sosiaalidemokraattinen puolue sai vuoteen 1919 asti selvästi yli puolet Joroisissa annetuista äänistä (taulukko 1): juuri ennen sisällissotaa vuoden 1917 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraattinen puolue onnistui saamaan 72,4 % annetuista äänistä.⁴⁵

Taulukko 1. Äänestetyt puolueet, annettujen äänien määrä ja äänestysprosentti Joroisissa eduskuntavaaleissa vuosina 1913–1922.

Puolue/Vuosi	1913	1916	1917	1919	1922
Suomalainen puolue	218	254	689	0	0
Nuorsuomalainen puolue	291	322	0	0	0
Sosiaalidemokraattinen puolue	1606	1957	1861	1659	1047
Kristillinen puolue	0	0	10	0	0
Kokoomus	0	0	0	131	143
Edistyspuolue	0	0	0	659	434
Maalaisliitto	0	0	0	156	182
Sosialistinen työväenpuolue	0	0	0	0	253
Muut	0	0	1	6	1
Annettuja ääniä yhteensä	2122	2544	2572	2617	2076
Äänestysprosentti	52,60 %	62,30 %	69,90 %	65,50 %	57,10 %

Lähde: Suomen virallinen tilasto XXIX, Vaalitulasto 6-10, eduskuntavaalit vuosina 1913–1922, Joroinen.

⁴⁴ Itkonen 2003, 56, 24.

⁴⁵ Soikkanen 1963, 386, 619.

Lehtoniemen työväenyhdistys perustettiin Varkauden työväenyhdistyksen historiaa tutkineen Arto Nevalan mukaan todennäköisesti vuoden 1903 loppupuolella. Tarkkaa perustamisajankohtaa ei voida tietää, koska työväenyhdistyksen alkuvuosien asiakirjat eivät ole säilyneet nykypäiviin saakka. Kuitenkin Nevalan mukaan voidaan päätellä, että yhdistyksen toiminta lähti nopeasti käyntiin, mutta yhdistyksen jäsenmäärä vaihteli paljon, sillä kaikki työväenyhdistyksen jäsenluetteloon kirjatusta henkilöistä eivät maksaneet pakollista yhdistyksen liitolle tai Sosiaalidemokraattiselle puolueelle maksettavaa maksua. Työväenyhdistys sai oman talonsa muutama vuosi perustamisensa jälkeen vuonna 1905 ja talosta muodostui nopeasti osa koko Lehtoniemen asukasyhteisön elämää: talossa pidettiin kokouksia sekä erilaisia huvitilaisuuksia ja talossa sijaitsi kirjasto, josta työväenyhdistyksen jäsenet saivat lainata kirjallisuutta tai lukea sanomalehtiä. Työväenyhdistyksen suojissa toimi jonkin aikaa myös voimistelu- ja näytelmäseura ja työväentilaisuuksissa ja -iltamissa oli poliittisten puheiden lisäksi myös laulua, soittoa, runoja ja näytelmiä.⁴⁶

Myös Joroisten kirkonkylällä oli oma työväenyhdistyksensä, Joroisten työväenyhdistys, ja tällä useita haaraosastoja sivukylillä, mutta työväenyhdistyksestä tai sen haaraosastoista ei ole juurikaan tämän enempää tietoa Joroisten historiateoksissa. Tämä seikka saattaa osittain johtua siitä, että Joroisten tilattoman maaseutuväestön keskuudessa ei ollut Hannu Soikkasen mukaan vahvoja sosiaalidemokraattisia johtajia, jolloin Lehtoniemen ja Taulumäen sosiaalidemokraatit toimivat myös Joroisten yhdistyksen johtomiehinä⁴⁷. Myöskään Joroisten punakaartin syntymisestä työväenyhdistyksen sisällä ei ole olemassa tarkkaa tietoa ja Lehtoniemen punakaartin paperit on hävitetty lähes kokonaan, joten alueen punakaartien syntyvaiheita ei ole mahdollista jäljittää. Vapaussodan historiakomitean arkistossa sijaitsevien papiston kertomusten mukaan punakaarti perustettiin Joroisiin sekä syrjäkyliin mahdollisesta syksyllä 1917, mutta tämän enempää tietoa punakaartin jäsenistä, rakenteesta tai toiminnasta ei ole saatavilla⁴⁸.

---

⁴⁶ Nevala 2003, 48–49, 57–61.

⁴⁷ Soikkanen 1963, 386.

⁴⁸ KA, VHKA C III 4 / F 121/2, Papiston kertomukset vapaussodasta, Joroinen.

2.2 Joroisten seurakunta ja sen työntekijät

Joroisten seurakunta perustettiin vuonna 1631 ja tuolloin seurakunnan alueeksi määritelty alue säilyi suhteellisen saman kokonaisena 1900-luvun alkuun saakka lukuun ottamatta muutamia kylien siirtoja muihin seurakuntiin 1600- ja 1800-luvuilla⁴⁹. Joroisten evankelis-luterilainen seurakunta oli ainoa alueella toiminut uskonnollinen seurakunta eikä kukaan alueelta kuulunut ainakaan seurakunnan arkistoaineiston mukaan muihin uskonnollisiin ryhmittymiin⁵⁰. Kuitenkin Juvan rovastikunnan arkistosta löytyvien Joroisten seurakunnan tilastotietojen mukaan seurakunnan alueella oli vuosina 1918–1922 kaksi tai kolme kreikkalaiskatoliseen ja yksi roomalaiskatoliseen uskontokuntaan kuuluvaa henkilöä. Samoihin tilastotietolomakkeisiin on myös merkitty, ettei Joroisten seurakunnan alueella ollut herätysliikkeitä, mutta vapaakirkolliseen liikkeeseen ja helluntailaisuuteen kuuluvia henkilöitä oli muutamia ja vuonna 1918 paikkakunnalla oli myös yksi pelastusarmeijan jäsen. Vapaakirkolliseen liikkeeseen kuuluvia oli koko tarkastelujakson ajan vain yksi, mutta helluntailaisten määrä vaihteli vuosittain: vuonna 1918 heitä ei ollut yhtään ja vuonna 1919 vain yksi henkilö, mutta vuosina 1920 ja 1921 jo 19 henkilöä.⁵¹ Koska muiden kirkkokuntien kannattajien määrä Joroisten alueella oli tutkimusajankohtana hyvin pieni, voidaan katsoa suurimman osan Joroisten väestöstä olleen nimenomaan evankelis-luterilaisen seurakunnan vaikutus- ja toimintapiirissä.

Seurakunnalla oli useita työntekijöitä, joista osa toimi hengellisissä ja osa maallisemmissa tehtävissä ja joiden määrä vaihteli vuodesta toiseen. Tässä työssä keskitytään erityisesti papiston, diakonissan, suntion, lukkari-urkurin, haudankaivajan ja kirkonisännän toimintaan, mutta papiston rooli korostuu muita enemmän, koska papiston rooli paikkakunnalla oli yleisesti julkisempi kuin muiden seurakunnan työntekijöiden ja koska papiston toiminnasta kertovia lähteitä on muihin verrattuna huomattavasti enemmän. Muita seurakunnan työntekijöitä tuona aikana olivat kiertokoulunopettajat, kirkonlämmittäjä-kellonsoittaja ja urkujen polkija sekä ilmeisesti

---

⁴⁹ Grotenfelt 1931, 19–20.

⁵⁰ JSA, Lähetettyjen kirjeiden diaari 1917–1923, kirje Joroisten seurakunnan kirkkoherra Albert Stålhammarilta Mikkelin läänin maaherralle 3.10.1918.

⁵¹ MMA, JRKA Kb2, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus I, Yleisiä tietoja Joroisten seurakunnasta Savonlinnan Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922.

jonkinlainen kirkkoherranviraston sihteeri, jonka toiminnasta löytyy muutamia viitteitä Joroisten seurakunnan asiakirjoista, mutta jonka asemaa tai työtehtäviä ei ole kuitenkaan ollut mahdollista varmistaa.

Joroisten seurakunnassa toimi tutkimusajankohtana kaksi vakituista pappia, kirkkoherra ja kappalainen, joiden virkoja hoiti pidemmän ajanjakson ajan kolme ihmistä: kirkkoherra Albert Vitalis Stålhammar sekä kappalainen Aksel Gabriel Pajula ja kappalainen Johannes (Hannes) Mustakallio⁵². Näiden lisäksi seurakunnassa toimi tutkimusajankohtana useita ylimääräisiä pappeja, joita käsitellään myöhemmin tässä luvussa. Albert Stålhammar toimi Joroisten seurakunnan kirkkoherrana vuodesta 1904 kuolemaansa saakka vuoteen 1930. Akseli Pajula puolestaan toimi Joroisten seurakunnan kappalaisena vuodesta 1914 vuoden 1921 toukokuuhun, minkä jälkeen hän siirtyi kirkkoherraksi Siikaisiin. Tämän jälkeen seurakunnan kappalaiseksi valittiin Hannes Mustakallio, joka oli aikaisemmin toiminut esimerkiksi Temmeksen seurakunnan kirkkoherrana ja Viipurin maaseurakunnassa ylimääräisenä pappina sisällissodan aikana.⁵³ Hannes Mustakallion toimintaa sisällissodan aikana käsitellään lyhyesti Kirsi-Maria Virtasen pro gradu -työssä sekä Ilkka Huhdan tutkimuksessa *Papit sisällissodassa 1918*, sillä Mustakallio toimi Viipurin valloituksen jälkeen Viipurin rykmentin kenttäpappina kesäkuun alkuun asti⁵⁴. Mustakallio toimi Joroisten kappalaisena vuoteen 1925 asti ja tuona aikana hän toimi ahkerasti paikallisessa suojeluskunnassa konekivääriosaston johtajana sekä myöhemmin suojeluskunnan paikallisesikunnan jäsenenä⁵⁵.

Kuten jo aiemmin mainitsin, vaikka tämän työn tarkoituksena on tarkastella seurakuntaa kokonaisuutena, varsinkin papit ja heidän toimintansa korostuu, koska heistä löytyy paremmin tietoa kuin seurakunnan muista työntekijöistä. Papit olivat myös seurakunnan työntekijöistä keskeisimpiä ja vaikutusvaltaisimpia, joten on luonnollista, että heidän asemansa paikallisyhteisössä korostui muita työntekijöitä enemmän. Esimerkiksi Heino

---

⁵² Johannes Mustakalliosta käytettiin yleisimmin nimeä Hannes Mustakallio, jota käytetään myös tässä tutkimuksessa hänestä puhuttaessa.

⁵³ Grotenfelt 1931, 68, 75.

⁵⁴ Huhta 2010, 185.

⁵⁵ KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan paikallispäällikön käskyt ja päiväkäskyt v. 1920–1930, 9.1.1925.

Häyrinen toteaa muistelmateoksessaan *Vanhan viitostien varrelta*, kuinka kirkkoherra Stålhammaria pidettiin koppavana ja ylpeänä säätyläisenä, kun taas Akseli Pajula nähtiin ruumiillistakin työtä tekevänä, ystävällisenä pappina. Samassa teoksessa muistellaan myös Hannes Mustakalliota: häntä pidettiin yleisesti erittäin isänmaallisena ja Häyrinen muistelee hänen osallistuneen yleensä sunnuntaisin kirkkomenojen jälkeen suojeluskunnan ampumarajoituksiin. Häyrinen kertoo myös teoksessaan, että Mustakallio toimi edellisellä palveluspaikkakunnallaan paikallisen työväenyhdistyksen sihteerinä kirjoitustaitoisten ihmisten puutteen vuoksi ja hän kirjoitti itselleen hyvän suosituskirjeen Joroisten työväenyhdistykselle aiemman palveluspaikkakuntansa työväenyhdistyksen nimissä. Häyrisen mukaan Joroisten työväenyhdistyksen jäsenet saivat näin kokea yllätyksen, kun työväkeä sympatisoivan papin sijasta paikkakunnalle asettui innokas suojeluskuntalainen.⁵⁶ Tutkimusajankohtana seurakunnassa toimi yllämainittujen pappien lisäksi myös muutamia ylimääräisiä pappeja. Näistä ylimääräisistä papeista ja heidän toiminnastaan Joroisissa ei ole saatavilla juurikaan tietoa, mutta on silti hyvä todeta heidän oleskelunsa paikkakunnalla: Vihtori Heinikainen toimi seurakunnassa kirkkoherran apulaisena vuoden 1918 tammikuusta maaliskuuhun, Toivo Pakarinen saman vuoden maaliskuusta huhtikuun vaihteessa ja Arvo Eino Tani toimi paikkakunnalla vuoden 1919 kesäkuusta heinäkuun loppuun sekä myös vuonna 1920⁵⁷.

Seurakunnan lukkari-urkurina toimi tutkimusajankohtana Jalo Johannes Pengerkoski vuoden 1920 huhtikuun loppuun asti, minkä jälkeen työhön valittiin Mikko Suksi, joka kuitenkin erotettiin työtehtävien laiminlyönnin takia saman vuoden syyskuun lopussa, ja vuoden 1920 lokakuun alusta lukkari-urkurina toimi Anton Verner Roos⁵⁸. Lukkari-urkurin toimenkuvaan kuului johtaa laulua sekä säestää uruilla yhteisissä jumalanpalveluksissa ja muissa kirkollisissa toimituksissa, edistää hengellisten laulujen osaamista seurakunnassa sekä olla papiston apuna luku- ja kristinopintaidon opettamisessa lapsille ja rippikoululaisille⁵⁹. Seurakunnan suntiona toimi koko

---

⁵⁶ Häyrinen 2005, 81, 85, 86.

⁵⁷ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja papiston matrikkeli 1953, 264, 510.

⁵⁸ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 25.1.1920, 5.4.1920, 5.9.1920 ja 22.9.1920.

⁵⁹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 103–104.

tutkimusjakson aikana Heikki Ihanainen⁶⁰. Suntion tehtävänä oli 1900-luvun alussa huolehtia kirkon ja kirkon alueen puhtaanapidosta, kolehdin keräämisestä sekä avustaa papistoa kirkollisissa toimituksissa⁶¹. Haudankaivajana puolestaan toimi sisällissodan aikana keväällä 1918 Adam Ikonen ja hänen kuoltuaan kesällä virkaan valittiin Adam Sikanen, joka kuitenkin luopui tehtävästään oltuaan toimessaan vain muutamia kuukausia ja toimeen valittiin hänen tilalleen Armas Tarvainen syyskuussa 1918. Hänen erottamisensa jälkeen kesäkuussa 1919 virkaan valittiin Albin Tepponen.⁶² Kirkonisännöitsijänä toimi vuoden 1919 toukokuuhun asti kansakoulunopettaja Elias August Hintikka, minkä jälkeen toimeen valittiin kappalainen Akseli Pajula, joka toimi virassa vuoden 1921 alkuun saakka. Hänen seuraajakseen kirkonisännöitsijänä valittiin puolestaan lukkari-urkuri Anton Verner Roos.⁶³ Kirkonisännöitsijän velvollisuuksiin kuului pitää huolta kirkosta ja muista seurakunnalle kuuluvista rakennuksista sekä kantaa seurakunnan ja kirkon vuosittaiset kirkollismaksut⁶⁴.

Joroisten seurakunnassa toimi tutkimusajankohtana myös diakonissa, jonka tointa hoiti vuoden 1920 kevääseen asti Saimi Luukkonen ja siitä lähtien Auni Salakari⁶⁵. Diakonissan palkkaamista oli alun perin ehdotettu kunnan puolelta, mutta loppujen lopuksi diakonissan palkkaus ja tämän toiminnan valvominen jäivät erillisen Diakonaattiyhdistyksen toimeksi. Diakonaattiyhdistys oli kristillinen yhdistys ja sen johtajana toimi kirkkoherra, josta tuli näin ollen samalla diakonissasta vastaava.⁶⁶ Diakonissan tehtäviin kuului huolehtia köyhistä ja sairaista antamalla heille sairaanhoitoa sekä avustuksia diakonaattiyhdistyksen ja lahjoitusten varoilla⁶⁷. Juvan rovastikunnan arkistosta löytyvien tilastotietojen mukaan Joroisten seurakunnassa olisi toiminut kuitenkin vuonna 1918 myös diakoni, mutta sen enempää merkintöjä hänestä ei ole löydettävissä eikä diakonia ole merkitty enää seuraavien vuosien kohdalle⁶⁸.

---

⁶⁰ Grotenfelt 1931, 79.

⁶¹ Murtorinne 1992, 78.

⁶² JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 14.7.1918, 1.9.1918, 15.6.1919 ja 13.7.1919.

⁶³ JSA, Kirkkokokouksen pöytäkirjat 1902–1958, 2.3.1919 ja 14.11.1920.

⁶⁴ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 144–146.

⁶⁵ JSA, Rippikirja 1910–1919, 8; JSA, Selostus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuodelta 1920.

⁶⁶ Grotenfelt & Teittinen 1936, 57.

⁶⁷ Markkola 2002, 118–121.

⁶⁸ MMA, JRKA Kb2, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus I, Yleisiä tietoja Joroisten seurakunnasta Savonlinnan Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922.

Paikkakunnalla asui kyllä diakoni Otto Nurmiaho, mutta hän oli Joroisten kunnan palveluksessa Joroisten ja naapurikuntien yhteisessä mielisairaalassa hoitajana, joten hän ei voi olla seurakunnan tilastotiedoissa ilmenevä diakoni⁶⁹. Kuitenkin seurakunnan väestökirjanpidollisen aineiston mukaan vuonna 1918 Ouluun muutti eräs Evert Jäppinen, joka oli ammatiltaan entinen diakoni⁷⁰. Näin ollen on mahdollista, että Juvan rovastikunnan tilastoaineistoon merkitty diakoni on kyseinen Jäppinen ja hän on aiemmin ollut joko seurakunnan tai Diakonaattiyhdistyksen palveluksessa, mutta lopettanut työnsä vuoden 1918 aikana ja muuttanut pois paikkakunnalta eikä virkaa hänen jälkeensä ole enää täytetty.

Joroisten seurakunnassa toimi tutkimusajankohtana myös useita kiertokoulunopettajia. Kiertokoulunopettajat vaihtuivat hyvin nopeaa tahtia ja siksi heidän nimiensä selvittäminen on tuottanut hankaluuksia, sillä suuressa osassa kiertokoulupiirejä opettaja saattoi vaihtua jopa kaksi kertaa vuodessa. Vuonna 1918 kiertokoulunopettajina toimivat G. Hynninen, Edla Iivarinen, Anna Montonen, Lyydi Westerinen ja Betty Siponen. Myöhemmin vuosina kiertokoulunopettajina eri kiertokoulupiireissä Joroisten alueella toimivat Maria Hyvönen, Aili Euqvist, Siviä Tilsala, Aini Ryyänen, Ida Maria Miettinen, Eva Josefina Ahtiainen ja Lempi Virtanen.⁷¹ Näiden lisäksi seurakunnan palveluksessa oli kellonsoittaja-kirkonlämmittäjä Olivier Salo sekä urkujen polkija Kalle Lyytinen⁷².

2.3 Sisällissota Joroisissa

Joroisten tilanne oli sisällissodan aikana rauhallisempi kuin naapuripaikkakunnilla Leppävirralla ja Varkaudessa, joissa punaiset pitivät paikkakuntia hallussaan helmikuun lopussa tapahtuneeseen valkoisen armeijan hyökkäykseen asti⁷³. Varkauden punakaarti teki muutamia retkiä Joroisiin ja paikkakunnan oma punakaarti pyrki sodan alussa

---

⁶⁹ JSA, Rippikirja 1910–1919, 8.

⁷⁰ JSA, Seurakunnasta muuttaneiden luettelo 1892–1920.

⁷¹ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 27.8.1911, 30.1.1916, 19.8.1917, 17.8.1919, 5.10.1919, 13.6.1920, 28.8.1920, 31.7.1921 ja 4.9.1921; JSA, Kirkollista opetustointa koskevia asiakirjoja 1850–1934, Vuosikertomus Joroisten kiertokoulun I:sestä koulupiiristä v. 1917–1918; JSA, Kirkollista opetustointa koskevia asiakirjoja 1850–1934, Vuosikertomus Raamatun historiasta ja Katekismuksesta Joroisten II:sta kiertokoulupiiristä lukuvuotena 1917–1918.

⁷² JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 7.4.1912 ja 30.12.1917.

⁷³ Hentunen 2005, 43, 63.

saamaan kirkonkylän hallintaansa, mutta valkoisten saavuttua paikkakunnalle tilanne rauhoittui ja aggressiivinen toiminta keskittyi Varkauteen, jonne myös Joroisten punakaartilaiset suuntasivat⁷⁴. Koska tutkimuskirjallisuudessa on hyvin vähän tietoa sisällissodan tapahtumista Joroisissa, tämän luvun sisältö perustuu alkuperäislähteisiin: Vapaussodan Historian komitean pyynnöstä kerättyyn Joroisten papiston kertomukseen ja paikallisen suojeluskunnan arkistosta löytyvään kertomukseen suojeluskunnan toiminnasta sisällissodan aikana.

Joroisten kunnan halki kulkeva rautatie Pieksämäeltä Huutokosken kautta Varkauteen sekä Savonlinnaan⁷⁵ rakennettiin 1910-luvun alussa. Tämä merkitsi piristysruisketta alueen teollisuudelle, sillä aiemmin Joroisten ja Varkauden alueella oli voitu tuottaa vain tuotteita, jotka saatiin valmistuttuaan kuljetettua eteenpäin vesiteitse. Säännöllinen matkustajaliikenne aloitettiin vuonna 1913 yhtä aikaa tavaraliikenteen kanssa ja alueen ihmisten liikkuminen paikasta toiseen nopeutui huomattavasti, kun aikaisemmin esimerkiksi talvisaikaan liikkumista oli pyritty välttelemään huonojen kulkuyhteyksien takia.⁷⁶ Rautatie muodostui siis Joroisten ja Varkauden alueen teollisuudelle elinehdoksi ja sisällissodassa sen rooli korostui vielä enemmän, sillä Varkauden punaista keskittymää pidettiin uhkana nimenomaan rautatien läheisyyden takia. Punaiset nimittäin pystyivät halutessaan katkaisemaan valkoisten rautatieyhteydet Savon ja Karjalan välillä pitämällä hallussaan Varkauden ja Joroisten ohi menevää rautatietä sekä etenemään rataa pitkin Pieksämäelle ja sitä myöten katkaisemaan yhteydet myös Savon ja Pohjanmaan välillä. Näin ollen valkoisessa armeijassa nähtiin ensisijaisena tavoitteena rautatietä ympäröivien alueiden turvaaminen ja rauhoittaminen.⁷⁷

Joroisten suojeluskunnan kertomuksen mukaan paikkakunnan punakaarti piti sunnuntaina 27.1.1918 työväentalolla kokouksen, jossa päätettiin punakaartin kokoontumisesta seuraavana päivänä aseistettuna kirkonkylälle. Maanantaina 28.1.1918 punakaartilaisten kokoontuessa työväentalolle, paikalle saapui suojeluskuntalaisia Savonlinnasta, jotka oli hälytetty paikalle Varkauden punakaartin Joroisiin

---

⁷⁴ KA, VHKA C III 4 / F 121/2, Papiston kertomukset vapaussodasta, Joroinen; KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

⁷⁵ Ks. Liite 1.

⁷⁶ Itkonen 2004, 36–37.

⁷⁷ Soikkanen 1963, 634.

suuntautuneiden elintarviketakavarikkojen takia. Suojeluskuntalaiset riisuiivat työväentalolle kokoontuneet Joroisten punakaartilaiset aseista, mutta heidät laskettiin vapaaksi, koska suojeluskuntaosasto joutui palaamaan takaisin Savonlinnaan. Joroisten vaatimaton ja heikosti varustautunut suojeluskunta piti todennäköisenä, että Joroisten punakaartilaiset hakisivat Varkaudesta apua kukistaakseen paikallisen suojeluskunnan, joten suojeluskuntalaiset määrättiin kokoontumaan seuraavana aamuna kirkonkylään ja siirtymään sitten yhtenä yksikkönä muualle saamaan sotilaskoulutusta ja aseita. Kuitenkin viesti Joroisten tapahtumista oli kiirinyt jo Varkauteen ja sen punakaarti päätti lähettää Joroisiin kuolemankomppanian⁷⁸, joka saapui paikkakunnalle aamuyöstä ja valloitti puhelinkeskuksen, jonne suojeluskuntalaiset olivat jättäneet vartion. Varkauden punakaartilaiset vangitsivat kaksi henkilöä puhelinkeskukselta ja ampuivat heitä myöhemmin, mutta molemmat selvisivät hengissä. Lähtiessään Joroisista takaisin Varkauteen punakaartilaiset hajottivat paikkakunnan puhelinkeskuksen ja suojeluskunnan kertomuksen mukaan myös ammuskelivat kirkonkylällä ympäriinsä etsien niin sanotulla tappolistalla olleita henkilöitä heitä kuitenkaan löytämättä. Kokoontumispaikkaa kohden saapuneet suojeluskuntalaiset kuuluivat laukauksia ja päättelivät kirkonkylän olevan punakaartilaisten valloittama, jolloin he omatoimisesti poistuivat paikkakunnalta liittyäkseen Savonlinnan ja Pieksämäen suojeluskuntiin.⁷⁹ Hannu Soikkasen mukaan niin sanottua tappolistaa ei kuitenkaan ollut, vaan esikunta oli hänen mukaansa antanut pidätysmääräyksen tietyistä ihmisistä, joita punakaartilaiset sitten etsivät, ja näihin kohdistunut mahdollinen väkivalta oli yksittäisten punakaartilaisten omaa työtä⁸⁰.

Tämän jälkeen Joroisten tai Varkauden punakaartilaiset eivät enää vierailleet paikkakunnalla lukuun ottamatta muutamia rautateitse tehtyjä elintarvikkeiden ryöstöjä ja hyökkäyksiä Pieksämäelle. Maanantaina 4. helmikuuta Savonlinnan suojeluskunta miehitti Joroisten rautatieaseman sekä kirkonkylän ja keskiviikkona helmikuun 6. päivänä suojeluskunta teki epäonnistuneen tiedusteluretken Lehtoniemeen. Tämän jälkeen Joroinen toimi Varkauden valloitukseen valmistautuvien joukkojen

---

⁷⁸ Kuolemankomppania tarkoitti Varkaudessa punakaartin valiojoukkoa, joilla kaikilla oli sotilaskiväärit ja joka teki taisteluretkiä lähiympäristöön. Soikkanen 1963, 632.

⁷⁹ KA, VHKA C III 4 / F 121/2, Papiston kertomukset vapaussodasta, Joroinen; KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

⁸⁰ Soikkanen 1963, 636.

asemapaiikkana, mitä varten myös Joroisten oman suojeluskunnan jäsenet alkoivat palata paikkakunnalle. Varkauden valloitukseksi kutsuttu sotatapahtuma alkoi keskiviikkona 20. helmikuuta ja pitkien taisteluiden jälkeen suojeluskuntajoukot valloittivat Varkauden ja Leppävirran perjantaina 22. helmikuuta. Joroisten papiston kertomusten mukaan sisällissodan aikana valkoisten puolella taisteluun osallistui 400 pitäjäläistä ja punaisten puolella noin 300 pitäjäläistä.⁸¹

Joroisten punakaarti ei näytä suunnanneen minkäänlaista aggressiivista toimintaa erityisesti seurakuntaa tai sen työntekijöitä kohtaan, sillä seurakunnan papiston kertomukset sisällissodan tapahtumista Joroisissa eivät mainitse mitään tällaiseen viittaavaa⁸². On kuitenkin otettava huomioon, etteivät punaiset ehtineet hallita paikkakuntaa juuri ollenkaan. Näin ollen ei voida olla varmoja siitä, olisivatko seurakunnan työntekijät Joroisissa joutuneet myöhemmin uhatuiksi esimerkiksi samalla tavalla kuin Heidi Hentunen katsoo Leppävirran seurakunnan pappien tulleen uhatuiksi. Hänen mukaansa Leppävirran punakaarti pidatti seurakunnan kaksi pappia, mutta Hentusen mukaan punakaartin aggressio ei kohdistunut erityisesti kirkkoon ja sen papistoon, vaan punaiset lähinnä mielsivät papiston kuuluvan samaan yhteiskuntaluokkaan virkamiesten ja muiden parempiossaisten kanssa. Varkaudessa puolestaan seurakunta ja sen työntekijät saivat olla Hentusen mukaan rauhassa.⁸³ On myös mahdollista, että seurakunnan työntekijät olisivat saaneet olla suhteellisen rauhassa ja suorittaa työnsä lähes normaalisti kuten seurakuntien työntekijät esimerkiksi Viipurissa tai Porvoossa⁸⁴.

2.4 Suomen evankelis-luterilainen kirkko sisällissodassa

Sisällissota oli raskasta aikaa myös Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle, sillä sodan rintamalinja jakoi Turun ja Savonlinnan hiippakunnat kahtia ja Porvoon hiippakunnasta suurin osa jäi punaiselle puolelle. Kirkon hallinto jouduttiin järjestämään kokonaan

---

⁸¹ KA, VHKA C III 4 / F 121/2, Papiston kertomukset vapaussodasta, Joroinen; KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

⁸² KA, VHKA C III 4 / F 121/2, Papiston kertomukset vapaussodasta, Joroinen.

⁸³ Hentunen 2005, 37–38, 26.

⁸⁴ Schmidt tai Virtanen eivät varsinaisesti tutki seurakunnan toiminnan häiritsemistä sisällissodan aikana, mutta heidän tutkimuksiensa mukaan kummassakin seurakunnassa toimitettiin esimerkiksi jumalanpalveluksia, kasteita, vihkimisiä ja hautaamisia normaalisti, jolloin voidaan olettaa, ettei seurakunnan työntekijöitä häiritty kovinkaan paljoa tai estetty tekemästä töitään.

uudelleen sodan aikana, koska Turun ja Porvoon tuomiokapitulit olivat toimintakyvyttömiä ja Kuopion hiippakunnan piispa oli jäänyt sodan alkaessa saarroksiin Helsinkiin. Koska myös arkkipiispa oli jäänyt punaisen hallinnassa olleeseen Turkuun, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johtoon nousi Savonlinnan piispa, Otto Immanuel Colliander. Punaiselle puolelle jäi noin 250 seurakuntaa eli alueellisesti ja lukumäärällisesti suurin osa seurakunnista sijaitsi maantieteellisesti valkoisella puolella. Hallinnollisten ongelmien lisäksi seurakuntien toimintaa hankaloittivat elintarvikepula, joka vaikeutti suurten tilaisuuksien järjestämistä joillain alueilla, sekä polttoainepula ja myös kirkkoviinin puute, minkä takia ehtoollista ei voitu välttämättä viettää kaikilla paikkakunnilla. Ylimääräistä työtä seurakunnille sekä valkoisella että punaisella puolella aiheuttivat myös kutsuntaluetteloiden ja papintodistusten laatiminen kutsuntoihin osallistuneille sekä vangituille punakaartilaisille. Hautajaisia oli molemmilla puolilla normaalia enemmän ja papit osallistuivat myös valkoisten sotilaiden sankarihautajaisten viettoon useilla paikkakunnilla, vaikka paikallinen suojeluskunta toimi yleensä sankarihautajaisten järjestäjänä.⁸⁵

Paikallisseurakuntien papisto saattoi pitää kenttähartauksia rintamalle lähteville joukoille, vihkiä suojeluskuntien lippuja ja toimia sielunhoitajina vangituille punakaartilaisille. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papisto toimi myös valkoisen armeijan kenttäpappeina: aluksi sotilaiden sielunhoitoa ei suunniteltu millään tavalla, vaan se oli yksittäisten pappien ahkeruuden ja aloitekyvyn varassa. Valkoisen armeijan sielunhoitoa alettiin organisoida vasta maaliskuussa, jolloin valkoisten joukkojen komentaja Mannerheim määräsi kyseisen tehtävän Hjalmar Svanbergille, joka sai luotua kenttäpappiorganisaation huhtikuun loppuun mennessä. Kenttäpappiorganisaatiossa toimi sodan aikana noin 50 pappia, joiden palvelusajat vaihtelivat koko sodan kestoista muutama viikkoon. Kenttäpappien toiminta-alue puolestaan ulottui aivan eturintamalta esikuntiin, sotilassairaaloihin ja vankileireihin. Varsinaisina sotilaina ase kädessä sisällissotaan osallistui vain muutamia pappeja, sillä papit vapautettiin kutsunnoista virkansa perusteella.⁸⁶ Ilkka Huhta pitää tätä lukumäärää kuitenkin teoksessaan *Papit sisällissodassa* 1918 liian pienenä, sillä hänen laskujensa mukaan

---

⁸⁵ Kena 1979, 50.

⁸⁶ Kena 1979, 50–52.

valkoisessa armeijassa sisällissodan aikana toimineita aseellisia pappeja oli yli kymmenen⁸⁷. Joillain paikkakunnilla papit perheineen tukivat valkoista armeijaa myös luovuttamalla heille elintarvikkeita ja tarjoamalla kyyditystä sekä majoitusta tarpeen tullen. Kuitenkin useimmiten papiston toiminta sisällissodan aikana keskittyi hengellisen tuen antamiseen julistuksissa ja saarnoissa.⁸⁸

Suurimmassa osassa punaiselle puolelle jääneitä seurakuntia toiminta sai jatkua lähes normaalin kaltaisena, vaikka punaisten vallankumousohallitus oli ottanut kirkonvastaisen kannan ja pyrki säätämään lakeja, jotka tähtäsivät kirkon ja valtion erottamiseen. Sisällissodan aikana 31 pappia ja 12 kirkon muuta työntekijää pidätettiin ja kuulusteltiin, koska he olivat esimerkiksi kieltäytyneet lukemasta saarnastuolista kansanvaltuuskunnan kuulutuksia tai koska he olivat jollain tavalla auttaneet valkoisia. Sodan aikana surmattiin kymmenen pappia ja yhdeksän kirkon työntekijää ja osa seurakuntien papeista ja muista työntekijöistä pakeni paikkakunnilta tilanteen käytyä ahdistavaksi. Kirsti Kenan mukaan väkivallantekojen kohteeksi joutuneiden pienen lukumäärän takia voidaan tehdä johtopäätös, etteivät kirkko ja sen työntekijät olleet punakaartien erityisen vihan kohteena, vaan heidät nähtiin lähinnä osana samaa yhteiskuntaluokkaa muiden paikkakunnan virkamiesten kanssa. Myös seurakuntien omaisuus joutui sisällissodassa koetukselle: pappiloihin tehtiin kotitarkastuksia, kirkkoja saatettiin käyttää joukkojen majoittamiseen ja niitä myös ryöstettiin sekä tuhottiin. Näistä levottomuuksista huolimatta jumalanpalvelukset ja muut kirkolliset toimitukset voitiin suurimmaksi osaksi hoitaa normaalisti, sillä Kirsti Kenan mukaan vain 55 seurakunnassa tapahtui toimitusten häiritsemisiä, vaikkakin liikkumis- ja kokoontumiskieltojen takia joillain paikkakunnilla kinkerit, rippi-, pyhä- ja kiertokoulut saattoivat jäädä pitämättä. Palveluspaikkakunnilleen jäänyt papisto pyrki usein hoitamaan tehtäviään niin normaalisti kuin mahdollista ja hoitamaan sekä valkoisten että punaisten seurakuntalaistensa asioita.⁸⁹

---

⁸⁷ Huhta 2010, 158.

⁸⁸ Kena 1979, 52.

⁸⁹ Kena 1979, 58–61, 64.

Lars Schmidt on väitöskirjassaan todennut, että Porvoon papisto tuki ilman epäilystäkään valkoista puolta⁹⁰. Kuitenkin yleisesti papiston keskuudessa oli myös niitä, jotka tunsivat sympatiaa työväenliikkeeseen kuuluneita kohtaan: Kirsti Kena esittää tutkimuksessaan, että muutama pappi toimi yhteistyössä punaisten viranomaisten kanssa ja noin 40–50 seurakunnan muuta työntekijää sekaantui sotaan punaisella puolella joko vapaaehtoisena tai pakotettuna⁹¹. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallinen linja oli jyrkästi valkoisen hallituksen joukkojen puolella ja se tuomitsi punaisen vallankumouksen, vaikka se joutui myöntämään sen tosiasian, että rintaman molemmiin puolin taisteli sen jäseniä. Myös hallitus ja sodanjohto näkivät tärkeäksi sen, että kirkko aktiivisesti tuki valkoisia joukkoja esimerkiksi kiitosjumalanpalveluksin.⁹²

Ulpu Jokiniemi toteaa pro gradu-työssään, että papisto asettumalla valkoisen armeijan puolelle yhtyi myös valkoiseen propagandaan, jossa sisällissota selitettiin taisteluksi venäläisiä ja heihin liittyneitä rikollisia vastaan: punaiset samaistettiin venäläisiin, anarkismiin ja huliganismiin. Jonkin verran sotaa kuvattiin myös hyvän ja pahan välisenä taisteluna läntisten kulttuuriarvojen puolesta idän barbariaa vastaan.⁹³ Pertti Haapala toteaaakin, että kirkko katsoi sisällissodan syyksi punaisten luopumisen Jumalasta, ei yhteiskunnalliset syyt, ja kevään 1918 tapahtumat nähtiin niin ikään kapinana Jumalan valtaa vastaan. Hänen mukaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asema vahvistui sisällissodan jälkeen ja kirkosta kasvoi vähitellen yksi yhteiskuntamme tukipilareista, mikä tarkoitti kirkon vahvaa profiloitumista valkoiseen Suomeen.⁹⁴

---

⁹⁰ Schmidt 2004, 156.

⁹¹ Kena 1979, 62–63.

⁹² Haapala 2009, 22–23.

⁹³ Jokiniemi 1995, 22–23.

⁹⁴ Haapala 2009, 22.

3. Jumalanpalvelukset ja kinkerit

3.1 Jumalanpalvelukset ja niiden osallistujamäärä sisällissodan aikana

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistolla oli velvollisuus toimittaa jumalanpalveluksia kaikkina pyhä- ja juhlapäivinä ja erityisinä juhlapäivinä pappien oli pidettävä kirkossa kirkkolain edellyttämä aamusaarna. Tavallisina sunnuntaina seurakuntalaisten osallistuminen jumalanpalveluksiin saattoi olla vähäistä, mutta tätä korvasivat erilaiset seurakunnalliset juhlat ja juhlapyhät, jolloin kirkot saattoivat täytyä ääriään myöten.⁹⁵ Joroisten seurakunnassa jumalanpalveluksia pidettiin hyvin säännöllisesti koko kevään 1918 ajan jokaisena sunnuntaina ja kaikkina kirkollisina pyhäpäivinä eikä niihin liittyvissä toimituksissa näytä olleen seurakunnan asiakirjojen mukaan minkäänlaista katkosta. Tämä selviää seurakunnan kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjasta, johon on merkitty kronologisessa järjestyksessä päivämäärän mukaan jumalanpalveluksissa luettavat ajankohtaiset kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset, esimerkiksi kiertokoulujen alkamispäivät, ihmisten muuttamiset pois paikkakunnalta ja kolehtien kohteet. Näiden tietojen perusteella voidaan todeta jumalanpalveluksia pidetyn säännöllisesti ilman poikkeuksia.⁹⁶ Myöskään Juvan rovastikunnalle annettujen Joroisten seurakuntaa koskevien tilastotietojen mukaan kirkko ei ollut vuonna 1918 suljettuna missään vaiheessa eikä jumalanpalveluksissa tai muissa pyhissä toimituksissa ollut minkäänlaista häiriötä⁹⁷.

Nämä tiedot viittaavat siihen, etteivät punaiset tai valkoiset estäneet jumalanpalvelusten toimittamista Joroisissa missään vaiheessa keväällä 1918 eikä kirkkorakennus joutunut esimerkiksi miehityksen kohteeksi kuten Heidi Hentunen toteaa Joroisten naapuripaikkakunnilla Leppävirralla ja Varkaudessa tapahtuneen. Punaisten hallitsemassa Varkaudessa sisällissodan alussa jumalanpalvelukset saivat jatkaa

---

⁹⁵ Murtorinne 1992, 80–81.

⁹⁶ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, vuosi 1918.

⁹⁷ MMA, JRKA Kb2, Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus II, Jumalanpalveluksista Joroisten seurakunnassa Savonlinnan hiippakuntaa, vuodelta 1918.

normaaliin tapaan, mutta valkoisten vallattua paikkakunnan helmikuun lopussa Varkauden tehdasseurakunnan kirkkoon kerättiin punaisia odottamaan oikeudenkäyntiä. Leppävirralla seurakunnan kirkko joutui Hentusen mukaan paikallisen punakaartin tukikohdaksi, jolloin myös kirkossa pidetyt jumalanpalvelukset keskeytyivät koko helmikuun ajaksi. Valkoisten vallattua Leppävirran Varkauden valloituksen yhteydessä kirkko oli hyvin sotkuisessa kunnossa, joten jumalanpalveluksia ei voitu pitää ennen kuin kirkko saatiin kunnostettua ja vihittyä uudelleen käyttöön.⁹⁸

Jumalanpalvelusten säännöllinen pitäminen sisällissodan aikana keväällä 1918 ja seurakunnan molempien vakituisten pappien osallistuminen niiden toimittamiseen yhdessä ylimääräisten pappien kanssa viittaa myös siihen, että seurakunnan papit, kirkkoherra Stålhammar ja kappalainen Pajula, pysyivät sodan aikana paikkakunnalla eivätkä toimineet työnsä ohessa suojeluskuntien tai valkoisen armeijan sotilaspastoreina⁹⁹. On tietenkin mahdollista, että joko seurakunnan vakituinen papisto tai ylimääräiset papit toimivat sielunhoitajina paikallisessa suojeluskunnassa Joroisissa tai toimittivat Joroisiin sijoitetuille joukoille hartauksia tai jumalanpalveluksia, mutta tällaisesta toiminnasta ei löydy tietoa seurakunnan tai suojeluskunnan arkistoista. Kirkkoherra Stålhammar ei myöskään kerro Suojeluskuntain yliesikunnan valistusosastolle lähettämässään selvityksessä omasta toiminnastaan ja paikkakunnan tilanteesta sisällissodan aikana mitään kyseiseen toimintaan viittaavaa¹⁰⁰. Sisällissodan aikana Joroisissa kappalaisena toimineen Aleksin Pajulan selvitystä hänen toimistaan sodan aikana ei löydy Suojeluskuntain yliesikunnan valistusosaston asiakirjoista, joten hänen toimintansa paikkakunnalla sisällissodan aikana jää siltä osin hämärään. Joroisten papiston jumalanpalveluksissa pitämiä saarnoja tai muissa tilaisuuksissa pitämiä puheita ei ole myöskään säilynyt nykypäivään saakka ainakaan Joroisten seurakunnan arkistossa eikä niitä tiettävästi julkaistu sanomalehdissä, joten niiden sisältöä ja niiden kautta kuvastuvaa suhtautumista sisällissotaan ei ole mahdollista tutkia.

Paavo Kortekankaan Hämeestä tekemän tutkimuksen mukaan jumalanpalveluksissa käyminen alkoi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa vähentyä ja kirkossa käytiin

---

⁹⁸ Hentunen 2005, 26, 35, 59, 65.

⁹⁹ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, vuosi 1918.

¹⁰⁰ KA, SKYVO Ha 26, Papistolta saapuneita kertomuksia Sk-historiaa varten, Joroinen.

yleensä silloin, kun osallistuttiin samalla ehtoolliselle. Monin paikoin kirkossa käymisestä tuli myös uskovaisuuden merkki eikä sillä ollut enää samaa yhteiskunnallista merkitystä kuin aikaisemmin.¹⁰¹ Jumalanpalvelusaktiivisuuden vähentyminen näkyi erityisesti ehtoollisella käyneiden määrässä varsinkin sen jälkeen, kun kerran vuodessa ehtoollisella käymiseen pakottanut ehtoollispakko kumottiin vuonna 1910¹⁰². Yleisesti jumalanpalveluksissa käyneiden määrää ei ole Joroisten seurakunnassa tilastoitu tai kyseiset asiakirjat eivät ole säilyneet, mutta seurakunnan arkistosta löytyy ehtoollisella käyneiden lukumäärät melkein jokaisesta ehtoollisjumalanpalveluksesta. Ehtoolliselle osallistuneiden lukumäärästä ei voida tehdä suoraan johtopäätöksiä jumalanpalveluksiin osallistuneiden ihmisten lukumäärästä, koska kaikki jumalanpalveluksissa käyneet ihmiset eivät välttämättä ottaneet osaa ehtoolliseen ja koska ehtoollista tarjottiin paljon harvemmin kuin jumalanpalveluksia järjestettiin. Kuitenkin on mahdollista tehdä suuntaa-antavia päätelmiä joroislaisten osallistumisesta jumalanpalveluksiin sisällissodan aikana vuonna 1918. Seurakunnan arkistosta löytyy myös jumalanpalveluksissa kerättyjen ulosmenevien kolehtien summia, joista voisi myös tehdä jonkinlaisia johtopäätöksiä jumalanpalveluksissa olleiden ihmisten lukumäärästä, mutta kolehdilla kerätty summa riippui ihmisten lukumäärän lisäksi myös ihmisten anteliaisuudesta ja heidän taloudellisesta tilanteestaan.

Sisällissodan aikana pidettyjä jumalanpalveluksia on käsitelty hyvin vähän tutkimuskirjallisuudessa, mikä johtuu yleensä siitä, että jumalanpalvelusten pitäminen saattoi olla kokonaan mahdotonta, kuten Varkaudessa ja Leppävirralla, tai jos jumalanpalveluksia pidettiin, niihin osallistuneiden lukumäärästä ei ole säilynyt tarkkoja tietoja kuten Joroisten tapauksessa. Esimerkiksi Kirsi-Maria Virtanen ei käsittele ollenkaan Viipurissa sisällissodan aikana pidettyjä jumalanpalveluksia ja niiden kuulijamääriä, vaan hän keskittyy lähes kokonaan muiden kirkollisten toimitusten, kasteiden, vihkimisten ja hautajaisten, tarkasteluun. Heidi Hentunen ei puolestaan ota työssään kantaa Varkaudessa ja Leppävirralla pidettyjen harvojen jumalanpalvelusten osallistujamäärään, vaikka hän tarkasteleekin opinnäytetyössään jumalanpalveluksia yhtenä kirkon toimintamuotona. Lars Schmidtin mukaan jumalanpalveluksia pidettiin

---

¹⁰¹ Kortekangas 1967, 19.

¹⁰² Murtorinne 1995, 88–89.

Porvoossa normaalisti sisällissodan aikana, mutta niissä kävijöiden määrä laski 3000 hengestä 2500 henkeen¹⁰³, mihin Schmidt pitää syynä Porvoon alueen yleisesti epävarmaa tilannetta punaisten valtakauden aikana. Kuitenkaan ihmiset eivät Porvoossa suorastaan hylänneet kirkkoa, vaan kristillisten yhdistysten toiminta puolestaan kiihtyi sodan aikana, sillä Schmidin mukaan yhdistysten kokouksissa ihmiset pystyivät jumalanpalveluksia vapaammin osallistumaan ja keskustelemaan.¹⁰⁴

Joroisten seurakunnassa ehtoollisella käyneiden lukumääristä kertoviin asiakirjoihin on merkitty jumalanpalveluksen päivämäärä ja kirkkopyhän nimi sekä ehtoollisvieraiden lukumäärä. Joinain vuosina naiset ja miehet on eritelty omiin sarakkeisiinsa, mutta olen käyttänyt tässä tutkimuksessa ehtoollisvieraiden yhteenlaskettua lukumäärää vuosittain. Ehtoollista vietettiin eri kirkkopyhinä ja eri viikonpäivinä melkein jokainen vuosi, joten täsmällistä vertailua ehtoollisella käyneiden määristä eri vuosina ei voida tehdä. Ehtoollisella käyneiden lukumäärät olivat joka vuosi talvella paljon pienempiä kuin kesällä ja syksyllä, mikä johtuu yksinkertaisesti olosuhteista: talvisin kirkonkylälle matkustaminen jumalanpalveluksen takia oli harvinaista pitkien välimatkojen ja huonojen teiden takia. Tarkasteltaessa vuosittain ehtoollisella käyneiden lukumääriä vuosina 1910–1925 huomataan, ettei ehtoollisvieraiden määrä kokonaisuutena vuonna 1918 eronnut merkittävästi vuodesta 1917, mutta toisaalta puolestaan ehtoollisella käyneiden lukumäärässä ilmenee yleisesti selvää laskua taulukossa esitettyjen vuosien aikana (kaavio 4¹⁰⁵). Vuodesta 1917 vuoteen 1921 ehtoollisvieraiden lukumäärä säilyi hyvin samoissa lukemissa, mistä voidaan päätellä, etteivät sotatapahtumat ainakaan näiden todisteiden valossa vaikuttaneet välittömästi ehtoollisella käymiseen.¹⁰⁶

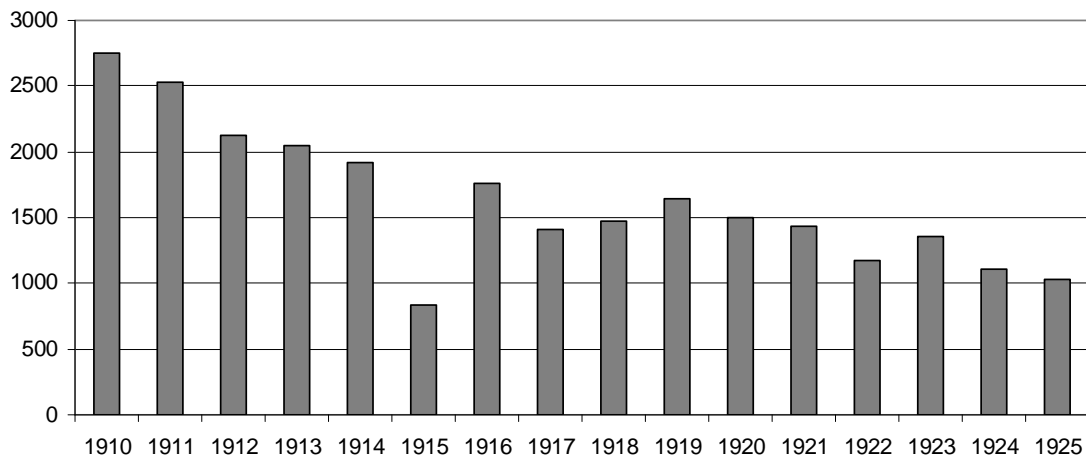
¹⁰³ Schmidin jumalanpalveluksissa käyneiden lukumäärä perustuu kaikkien Porvoossa sunnuntaisin pidettyjen jumalanpalvelusten kävijämääriin.

¹⁰⁴ Schmidt, 2004, 157.

¹⁰⁵ Kaaviossa 4 näkyvään radikaaliin ehtoollisvieraiden vähenemiseen vuonna 1915 on löytänyt selitystä tässä tutkimuksessa käytetystä tutkimuskirjallisuudesta enkä Joroisten seurakunnan arkistomateriaaleista. Vuonna 1915 ehtoollista tarjottiin Joroisten seurakunnassa jopa normaalia enemmän, mutta ehtoolliselle osallistuneiden henkilöiden lukumäärä pysyi tästä huolimatta aikaisempia ja myöhempiä vuosia alhaisempana koko vuoden. JSA, Kolehliuetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

¹⁰⁶ JSA, Kolehliuetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925. Ehtoollisella käyneiden lukumäärät sijaitsivat kunkin vuoden kolehliuettelon kääntöpuolella.

Kaavio 4. Joroisten seurakunnassa vuosittain ehtoolliselle osallistuneiden lukumäärä vuosina 1910–1925.

Lähde: JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

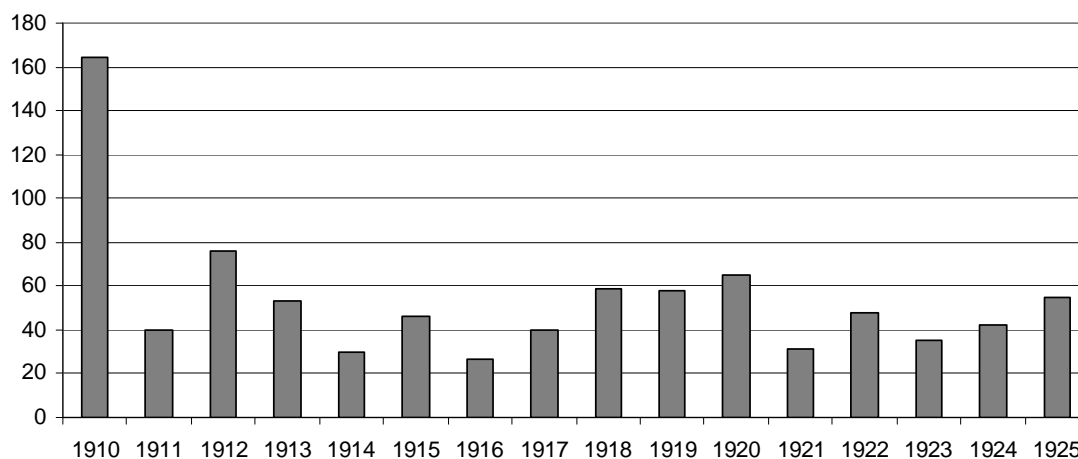
Koko vuoden aikana ehtoolliselle osallistuneiden lukumäärän lisäksi voidaan tarkastella ehtoollisvieraiden lukumäärää myös tammikuusta toukokuuhun eli sisällissodan keston ajan. Joroisten seurakunnan arkistosta löytyvien tietojen mukaan ehtoollista on vietetty tutkimusvuosina keskimäärin yhtä monta kertaa, noin 12 kertaa vuodessa, ja keskimäärin jokaisen vuoden tammikuusta toukokuuhun neljä kertaa: vuonna 1918 ehtoollista vietettiin maaliskuun 24. päivä, jolloin ehtoollisvieraita oli 60 henkilöä, huhtikuun 28. päivänä, jolloin vieraita oli 21 henkilöä sekä toukokuun 5. ja 20. päivä, jolloin edellisellä ehtoollisella oli 85 osallistujaa ja jälkimmäisellä 71¹⁰⁷. Kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjan mukaan ehtoollista vietettiin vuonna 1918 myös tammikuun 20. päivä, mutta kyseisen päivämäärän ehtoollisvieraiden lukumäärää ei ole kirjattu seurakunnan asiakirjoihin, joten jätän sen tässä tutkimuksessa huomiotta¹⁰⁸. Ehtoollisvieraiden lukumäärän jokaisen vuoden keväällä kertovaa taulukkoa varten olen laskenut yhteen tammikuusta toukokuuhun vietetyt ehtoollisjumalanpalvelukset sekä ehtoolliselle osallistuneiden ihmisten lukumäärän ja näiden lukujen avulla olen laskenut jokaiselle ehtoolliselle osallistuneiden henkilöiden keskimääräisen lukumäärän (kaavio 5). Näin saaduista luvuista voidaan päätellä, ettei kevään 1918 ehtoolliselle osallistuneiden lukumäärä vähentynyt sisällissodan takia, vaan itse asiassa jopa hieman lisääntyi aikaisempiin vuosiin verrattuna ja kasvu jatkui myös seuraavina vuosina,

¹⁰⁷ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

¹⁰⁸ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, vuosi 1918.

kunnes vuonna 1921 ehtoollisella kävijöiden määrä laski huimasti¹⁰⁹. Syytä kevään 1918 ehtoolliselle osallistuneiden lukumäärän kasvamiseen aikaisemmista vuosista voidaan vain arvailla, sillä samankaltaisia tuloksia ei ole saatu muissa tutkimuksissa.

Kaavio 5. Joroisten seurakunnassa vuosittain tammikuusta toukokuuhun ehtoolliselle osallistuneiden keskimääräinen lukumäärä vuosina 1910–1925.

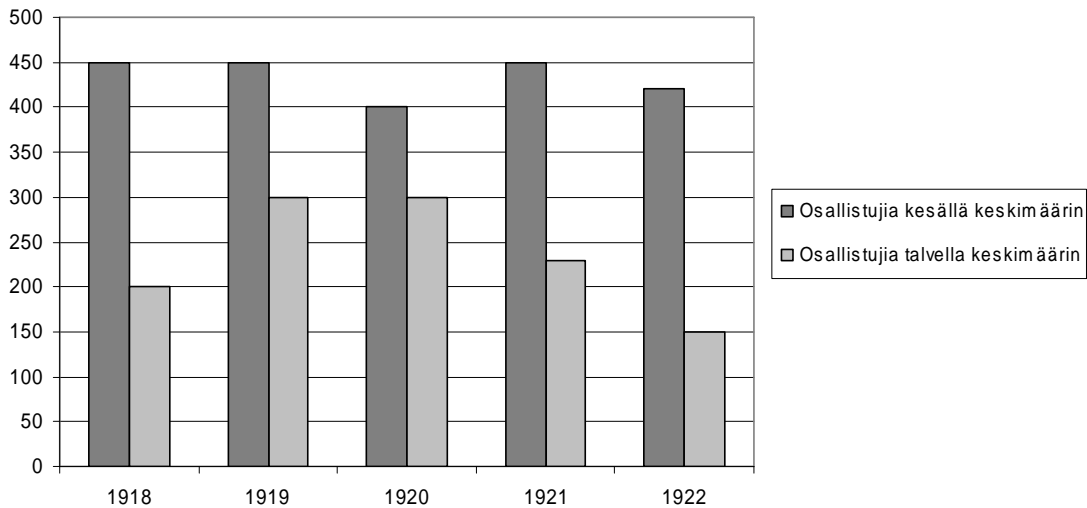
Lähde: JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

Toisen lähteen jumalanpalveluksiin osallistuneiden lukumäärän pohtimiseen tarjoavat Juvan rovastikunnan arkistoista löytyvät tilastotiedot, joiden mukaan Joroisten seurakunnan jumalanpalveluksissa oli kuulijoita vuonna 1918 keskimäärin talvella 200 henkilöä ja kesällä 450 henkilöä (kaavio 6). Kyseiset tilastotiedot on koottu vuoden 1923 kirkolliskokousta varten ja näitä asiakirjoja löytyy Juvan rovastiseurakunnan arkistosta vuosilta 1918–1922, joten aikaisempien vuosien tilanne ennen sisällissotaa jää hämärän peittoon. Tilastoon on merkitty erikseen talvella ja kesällä jumalanpalveluksiin osallistuneiden keskimääräinen lukumäärä sekä koko vuonna ehtoolliselle osallistuneiden naisten ja miesten lukumäärä vuoden aikana. Tilastoon ei ole määritelty, mitkä kuukaudet kuuluvat talveen ja mitkä kesään, joten on oletettava, että sotakuukaudet tammikuusta toukokuuhun lasketaan suurimmilta osin talveen.¹¹⁰

¹⁰⁹ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

¹¹⁰ MMA, JRKA Kb2, Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus II, Jumalanpalveluksista Joroisten seurakunnassa Savonlinnan hiippakuntaa, vuodelta 1918.

Kaavio 6. Joroisten seurakunnassa vuosittain jumalanpalveluksiin osallistuneiden lukumäärä kesällä ja talvella 1918–1922.

Lähde: MMA, JRKA Kb2, Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus II, Jumalanpalveluksista Joroisten seurakunnassa Savonlinnan hiippakuntaa, vuosilta 1918–1922.

Näiden asiakirjojen valossa voidaan sanoa, että keväällä 1918 jumalanpalveluksissa käyneiden määrä on ainakin myöhempiä vuosia hieman pienempi, mikä on ristiriidassa ehtoollisvieraiden lukumäärästä saatujen tulosten kanssa. Mutta koska tilastojen puutteellisuuden takia ei voida tietää tilannetta ennen vuotta 1918, suoranaista johtopäätöstä näiden lukujen perusteella on vaikea tehdä. Vuosina 1919 ja 1920 talvella jumalanpalveluksiin osallistuneiden määrä on vuotta 1918 korkeampi, mikä saattaisi viitata siihen, että vuonna 1918 jumalanpalveluksissa kävijöitä on ollut tavallista vähemmän. Vuoden 1918 lukumäärä ei kuitenkaan ole Juvan rovastikunnan tilastotiedoissa ainutlaatuinen tämän tutkimuksen tutkimusaikana, vaan vuoden 1921 talvella osallistujamäärä käy 230 henkilössä ja vuonna 1922 osallistujamäärä on vain 150 henkilöä. Näin ollen tämän takia ei voida väittää, että talven 1918 tilanne olisi ollut jollain tapaa poikkeuksellinen esitettyjen lukumäärien valossa. Kesällä jumalanpalveluksiin osallistuneiden määrä on suunnilleen samanlainen kaikkina vuosina, noin 400–450 henkilöä.¹¹¹

¹¹¹ MMA, JRKA Kb2, Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta.

Käyttämällä apuna Joroisten seurakunnan arkistosta löytyviä aineistoja voidaan päätellä, että Joroisten seurakunnassa pidettiin sotakeväänä 1918 säännöllisesti jumalanpalveluksia eivätkä seurakunnan papit olleet sodan takia pois paikkakunnalta ainakaan pitkiä aikoja. Ehtoollisvieraiden lukumäärästä eri vuosina tehdyn vertailun mukaan sota ei heikentänyt joroislaisten osallistumista ehtoolliselle ja mahdollisesti myös jumalanpalvelukseen, vaikkakin on muistettava, ettei tässä esitelty aineisto kata kaikkia tuona keväänä pidettyjä jumalanpalveluksia. Seurakunnan arkistosta ei löydy tietoa siitä, kuinka paljon seurakuntalaisia oli jumalanpalveluksissa, joissa ei tarjottu ehtoollista, sillä jumalanpalveluksia pidettiin sotakeväänä 1918 yhteensä 25 kappaletta, joista vain viisi oli ehtoollisjumalanpalveluksia. Keväällä 1918 ehtoollisella kävijöiden määrä jopa hieman lisääntyi, mikä on täysin päinvastainen lopputulos kuin Lars Schmidt esittelee Porvoossa tapahtuneen sisällissodan aikana jumalanpalveluksissa kävijöiden lukumäärässä.

Kuitenkin ongelmaksi muodostuu Juvan rovastikunnan arkistosta löytyvien tilastotietojen ristiriitaisuus seurakunnan ehtoollisvieraiden lukumääriin verrattuna: tilastojen mukaan jumalanpalvelukseen osallistuneiden keskimääräinen lukumäärä oli talvella 1918 myöhempiä vuosia alhaisempi. Syy tilastojen erilaisuuteen saattaa kuitenkin olla se, että seurakunnan ja rovastikunnan arkistot puhuvat eri asioista: seurakunnan arkistosta löytyvät nimenomaan ehtoollisille osallistuneiden lukumäärät, kun taas rovastikunnan arkiston tilastot puhuvat jumalanpalvelukseen osallistuneiden lukumäärästä. On kuitenkin hyvin todennäköistä, ettei jumalanpalveluksissa kävijöiden määrän vähentyminen vuonna 1918 johtunut varsinaisesti sisällissodasta, vaan yleisesti yhteiskunnassa käynnistä olleesta uskonnollisuuden muutoksesta: jumalanpalveluksissa ja ehtoollisella alkoivat vähitellen käydä vain ne seurakuntalaiset, jotka kokivat saavansa uskosta turvaa, lohdutusta tai apua ongelmiinsa. Voidaankin päätellä, että todennäköisesti Joroisissa osallistui jumalanpalvelukseen vuonna 1918 vähemmän ihmisiä kuin aikaisempina vuosina, mutta ne, jotka osallistuivat niihin säännöllisesti, kävivät ahkerasti myös ehtoollisella.

3.2 Kolehdit, kuulutukset ja ilmoitukset

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksissa kannettiin yleensä kolehti, joka lahjoitettiin vaihteleville tahoille: jotkin kolehdeista menivät omalle seurakunnalle tai sen eri työmuotoihin ja jotkin erilaisille järjestöille tai projekteille. Osaan kannetuista kolehdeista tuli kehoitus hiippakunnalta ja osan kolehdeista seurakunta keräsi vapaaehtoisesti. Joroisten seurakunnan kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjaan ei ole jokaisen jumalanpalveluksen kohdalle merkitty tietoa kolehdin keruusta. Onkin mahdollista, ettei kaikkia kolehteja merkitty kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjaan.¹¹² Seurakunnan arkistosta löytyy käsinkirjoitettuja kolehtiluetteloita, joihin on merkitty jumalanpalvelusten yhteydessä kerättyjen niin sanottujen ulosmenevien kolehtien päivämäärä, kolehdin kohde ja kolehtisumma. Kaikkia kolehteja luetteloihin ei ole merkitty, vaan ilmeisesti luetteloihin on kirjattu vain osa seurakunnan ulkopuolelle tilitettävistä kolehdeista, koska kolehtien joukosta ei löydy kaikkia kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjaan merkityistä kolehdeista. Luetteloihin on tehty lisäyksiä myöhemmin ja osa kolehtisummista on ylivivattu tai laitettu sulkuihin kirjoittamisen jälkeen.¹¹³ Hentunen, Virtanen tai Schmidt eivät käsittele omissa tutkimuksissaan jumalanpalveluksissa kerättyjä kolehteja tai näiden kohteita, joten tässä asiassa ei voida tehdä vertailua muuhun tutkimukseen.

Kevään 1918 aikana pidetyissä jumalanpalveluksissa kannettiin kolehtia tämän tutkimuksen kannalta olennaisista tahoista Joroisten suojeluskunnalle Marian ilmestyspäivänä lauantaina 23. maaliskuuta sekä valkoisen armeijan yhteydessä toimiville sairaaloille ja sairaanhoitokunnille sunnuntaina 31. maaliskuuta¹¹⁴. Seurakunnassa kannettiin myös vuonna 1918 kolehtia myös Vankeusyhdistykselle¹¹⁵ kahteen otteeseen, mutta tämä ei suoraan liity sisällissotaan, sillä yhdistykselle on kerätty kolehtia aikaisempina ja myöhempinä vuosinakin¹¹⁶. Suojeluskunnalle Marian ilmestyspäivänä kannettu kolehti on ilmeisesti ollut seurakunnan vapaaehtoinen tuen osoitus paikkakunnan suojeluskunnalle, sillä Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulin

¹¹² JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925.

¹¹³ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

¹¹⁴ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, 23.3.1918 ja 31.3.1918.

¹¹⁵ Vankeusyhdistys oli 1800-luvun lopulla perustettu kristillinen sisälähetysyhdistys, jonka toiminnan tavoitteena oli auttaa vankeja elämässä vapautumisen jälkeen. Markkola 2002, 134–135.

¹¹⁶ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

kiertokirjeissä tai viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutukset sisältävässä kirjassa ei ole merkkejä ulkopuolelta tulleesta kehotuksesta kerätä rahaa paikkakunnan suojeluskunnalle jumalanpalveluksen yhteydessä¹¹⁷. Näin ollen voidaan olettaa, että seurakunnalla oli halua tukea paikallisen suojeluskunnan toimintaa myös rahallisesti, vaikka Marian ilmestyspäivänä kerätty kolehti onkin ainoa taloudellinen yhteys Joroisten seurakunnan ja suojeluskunnan välillä. Marian ilmestyspäivänä keuhkokuumeen kerätty kolehti on myös ainoa suojeluskunnalle kerätty kolehti vuosien 1918–1921 aikana¹¹⁸. Valkoisen armeijan yhteydessä toimivien sairaaloiden ja sairaanhoitokuntien hyväksi kerättyyn kolehtiin on puolestaan tullut määräys Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulilta ja Vaasan senaatilta, joten sen ei voida katsoa olleen vapaaehtoinen tuen osoitus valkoiselle armeijalle, mutta seurakunta ei myöskään protestoinut sen keräämistä vastaan¹¹⁹. Tätä hiippakunnan tuomiokapitulin kehotuksesta kerättyä kolehtia ei löydy kolehtiluetteloista, joten kerättyä kolehtisummaa ei tiedetä¹²⁰. Joroisten seurakunnassa kerättiin myös vuosina 1921–1925 kolehtia Suomen Kirkon Pappisliiton ylläpitämälle vuoden 1918 muistorahastolle, johon saatiin kehoitus sekä hiippakunnalta että kirkollis- ja opetusministeriöstä. Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeiden mukaan käsky kerätä kolehtia muistorahastolle on tullut jo tammikuussa vuonna 1920, mutta ainakaan Joroisten seurakunnan kolehtiluetteloon vuonna 1920 kerättyä kolehtia ei ole merkitty. Vasta vuosien 1921–1925 kolehdit löytyvät seurakunnan kolehtiluetteloista. Vuoden 1918 muistorahastolle kerätyt kolehtisummat eivät merkittävästi eroa muista samoina vuosina kolehtiluetteloihin merkityistä summista.¹²¹

Joroisten suojeluskunnalle Marian ilmestyspäivänä kerättyä kolehtia ei löydy aiemmin mainituista kolehtiluetteloista, mutta suojeluskunnan kassakirjan mukaan tuolloin kerätyn kolehdin summa oli 410 markkaa¹²². Suojeluskunnalle kerätyn kolehdin summa eroaa huomattavasti muiden tuona keväänä kerättyjen, kolehtiluetteloon kirjattujen

---

¹¹⁷ Savonlinnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1917–1922; MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

¹¹⁸ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, vuodet 1918–1921.

¹¹⁹ Savonlinnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1917–1922, kiertokirje n:o 301; Kena 1979, 51.

¹²⁰ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuosi 1918.

¹²¹ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1920–1925; Savonlinnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1917–1922, kiertokirje n:o 336 ja n:o 353.

¹²² KA, JSKA Sk-2476/13, Joroisten suojeluskunnan kassakirja, vuosi 1918.

kolehtien summista. Marian ilmestyspäivänä Joroisten suojeluskunnalle kerätty kolehtisumma ylittää itse asiassa koko vuoden aikana seurakunnalta jumalanpalveluksissa ulkopuolisiin avustuskohteisiin menevien kolehtien yhteissumman, joka on 392,92 markkaa. Summa tuntuukin suurelta kirkkokolehdilla kerätyksi, kun samana keväänä muissa jumalanpalveluksissa kerättyjen ulkopuolelle menevien kolehtien keskimääräinen summa on noin 25 markkaa. Suojeluskunnalle kerätty kolehtisumma on suurin summa, mitä vuosina 1910–1925 on kolehtiluetteloiden mukaan kerätty. Seuraava melkein yhtä suuri summa on vuonna 1921 kerätty kolehti kansainväliselle hyväntekeväisyysyhdistykselle, joka on saanut 330,75 markkaa.¹²³ On tietenkin muistettava, että näihin kolehtiluetteloissa ilmoitettuihin summiin sisältyy vain osa seurakunnassa kerätyistä kolehdeista, eivät kaikki. Mutta jos kolehtiluetteloissa mainittuja summia pidetään suuntaa-antavina, niin silloin suojeluskunnalle kerätty kolehti on huomattavan suuri. Marian ilmestyspäivänä keväällä 1918 ei vietetty ehtoollista, joten ei ole tiedossa, kuinka paljon ihmisiä osallistui tuolloin jumalanpalvelukseen. Kolehdin suuresta summasta voidaan kuitenkin päätellä, että ihmiset ovat joko osallistuneet kyseiseen jumalanpalvelukseen sankoin joukoin tai sitten yksittäiset henkilöt ovat olleet erittäin anteliaita suojeluskuntaa kohtaan.

Seurakunnan sisällissotaan liittyvät kolehdit voidaan nähdä keinona lievittää sodan ja sen päättymisen mukanaan tuomia ongelmia, sillä vaikka sota oli kolehtien keräämisen aikaan vielä menossa muualla Suomessa, Joroisissa varsinaiset sotatapahtumat olivat päättyneet. Kolehtien kerääminen suojeluskunnalle sekä valkoisille sairaaloille ja sairaanhoitokunnille voidaan nähdä liittyvän Karosen jaottelun mukaan kahteen sodan päättymisen jälkeiseen ongelmaan: yhteiskunnan rauhoittamiseen ja sotainvalideista, sota-orvoista ja -leskistä sekä omaisuutensa menettäneistä huolehtimiseen. Suojeluskunnalle kannettu kolehti tuki paikallisen järjestyselimen toimintaa, minkä tarkoituksena oli puolestaan rauhoittaa tilanne Joroisissa ja pitää joroislainen yhteisö toimintakykyisenä. Valkoisen armeijan sairaaloille ja sairaanhoitokunnille kannettu kolehti puolestaan auttoi pitämään huolta sodan invalideista ja veteraaneista.

---

¹²³ JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuodet 1910–1925.

Viranomaisten, kirkollisten ja yksityisten ilmoitusten ja kuulutusten julkinen ilmoittaminen jumalanpalveluksen yhteydessä kuului vielä 1900-luvun alussa olennaisena osana papin toimenkuvaan. Tosin välillä papit saattoivat kieltäytyä lukemasta joitain kuulutuksia kirkossa, kuten vuoden 1901 asevelvollisuuslain yhteydessä, mutta tällä tavalla protestointi ei ollut yleistä, vaan äärimmäisen harvinaista.¹²⁴ Seurakunnilla oli vuoteen 1925 asti yleinen tiedottamisvelvollisuus eli yleensä jumalanpalveluksen jälkeen pappi luki saarnastuolista kirkollisten ilmoitusten lisäksi myös maallisten viranomaisten ja yksityisten tiedonantoja. Tällaiset kuulutukset ja ilmoitukset saattoivat koskea esimerkiksi sen hetken ajankohtaisia tapahtumia sekä lainsäädännön muutoksia ja usein uutisia pidettiin kansan keskuudessa luotettavina vasta, kun ne olivat ”kirkossa kuulutettu”.¹²⁵ Joroisissa jumalanpalvelusten yhteydessä luettuja kirkollisia kuulutuksia ja ilmoituksia on kirjattu ylös kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjaan ja diaariin sekä viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutusten kirjaan. Kuulutukset vaihtelevat henkilöiden muuttoilmoituksista asevelvollisuuskutsuntoihin ja tapahtumailmoituksiin.¹²⁶ Hentunen, Virtanen ja Schmidt eivät käsittele tutkimuksissaan kirkollisia kuulutuksia ja ilmoituksia, jolloin ei ole mahdollista verrata Joroisista saatuja tuloksia kuulutusten ja ilmoitusten osalta muihin paikkakuntiin.

Seurakunnan papit lukivat jumalanpalvelusten yhteydessä sekä Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulini että valkoisen armeijan ylipäällikkö Mannerheimin määräyksestä sisällissotaan liittyviä ilmoituksia esimerkiksi asevelvollisuuskutsunnoista ja suojeluskuntiin kuulumattomien henkilöiden aseiden hallussapidosta. Kaikki sisällissodan aikana seurakunnassa toimineet papit ovat lukeneet sisällissotaan ja valkoiseen armeijaan liittyviä kuulutuksia. Seurakunnan vakinaiset papit myös osallistuivat omalta osaltaan asevelvollisuuskutsuntojen, asevelvollisuustarkastusten ja armahduskutsuntojen toimeenpanemiseen, sillä kutsunnat tapahtuivat kuulutusten ja kirkollisten ilmoitusten diaarin mukaan Yläpappilassa, joka toimi normaalisti kirkkoherrankansliana sekä kirkkoherran virkatalona.¹²⁷ Papit antoivat myös

---

¹²⁴ Murtorinne 1995, 20–21.

¹²⁵ Wirilander 2008, 337.

¹²⁶ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925; JSA, Kuulutusten ja kirkollisten ilmoitusten diaari 1902–1925; MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925.

¹²⁷ JSA, Kuulutusten ja kirkollisten ilmoitusten diaari 1902–1925.

papintodistuksia kutsuntoihin osallistuneille, mutta niiden antaminen kuuluikin papiston normaaleihin velvollisuuksiin¹²⁸. Pappeja ei virallisesti velvoitettu osallistumaan asevelvollisuuskutsuntoihin, mutta Joroisten suojeluskunnan arkistosta löytyvässä Joroisten kunnallislautakunnan antamassa kuulutuksessa todetaan asevelvollisuuskutsuntaa koskien, että ”kutsunnassa tulee olla läsnä Papiston edustaja antamassa kirkon kirjoista tarvittavia tietoja”¹²⁹. Näin ollen kutsunnat on luultavasti ollut käytännön kannalta helpointa järjestää kirkkoherrankansliassa, jotta suurikokoisia kirkonkirjoja ei tarvinnut liikutella ympäri pitäjää. Ilmeisesti seurakunnan papit myös osallistuivat asevelvollisuuskutsuntoihin eivätkä protestoineet millään tavalla tätä kunnallislautakunnan päätöstä vastaan.

Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksissa vuodelta 1918 löytyy kuulutus lokakuulta 1918, joka koskee Suomen Vankeusyhdistyksen vastaanottamia vaatelahjoituksia pakkotyölaitoksissa oleville ja niistä vapautuville vangeille¹³⁰. Suomen Vankeusyhdistys oli perustettu jo 1800-luvun loppupuolella auttamaan erityisesti vapautuneita vankeja ja estämään heitä ryhtymästä uudelleen rikoksen poluille, mutta se osallistui myös esimerkiksi vankiloissa pidettävien hartaushetkien järjestämiseen ja toimitti vangeille hengellistä kirjallisuutta¹³¹. Tämä vuonna 1918 toimeenpantu Suomen Vankeusyhdistyksen keräys oli kuitenkin hyvin todennäköisesti suunnattu nimenomaan sisällissodan vangeille, niin sanotuille punavangeille, sillä keräysilmoituksen tekstissä mainitaan pakkotyölaitokset entisiksi vankileireiksi, jotka vuonna 1918 tarkoittivat sisällissodan vankileirejä. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisen kyseisestä kuulutuksesta tekee se, että kuulutuksessa kehoitetaan kääntymään lahjoitusten tai myytävien tavaroiden kanssa kirkkoherranviraston puoleen. Kuulutus on Suomen Vankeusyhdistyksen valmiiksi laatima teksti, joka on kirjoitettu koneella ja tarkoitettu täydennettäväksi yhteyshenkilöiden osalta paikkakunnittain. Joroisten kirkossa ensimmäisen kerran 6.10. luettuun kuulutukseen on käsin täytetty tyhjäksi jätetyille riveille yhteyshenkilön kohdalla teksti ”kirkkoherranviraston puoleen

---

¹²⁸ JSA, Annettujen todistusten diaari 1895–1923, vuosi 1918; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920–1921, 61.

¹²⁹ Savonlinnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1917–1922, kiertokirje n:o 299; JSKA Sk-2476/16, Käskyt ja määräykset v.1918.

¹³⁰ MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

¹³¹ Markkola 2002, 134–135.

Yläpappilassa”.¹³² Seurakunta tai kirkkoherra halusi siis tukea Vankeusyhdistyksen toimintaa ja osallistua sen järjestämään keräykseen.

Kuitenkin lähes samanlainen teksti Suomen Vankeusyhdistykseltä on kuulutettu uudelleen Joroisten kirkossa 13.10. ja tällä kertaa kirkkoherranvirasto on poistettu keräyksen yhteyshenkilöistä ja tilalle on lisätty viisi yksityishenkilöä eri puolilta Joroista¹³³. Ei ole mahdollista tietää, miksi kirkkoherranvirasto on kirjattu ensimmäiseen keräysilmoitukseen lahjoitusten vastaanottajaksi, mutta muutaman päivän kuluttua vaihdettu yksityishenkilöihin. Kysymys on tietysti saattanut olla alun perinkin tilapäisestä ratkaisusta: kirkkoherranvirasto on tarjoutunut hoitamaan keräystä siihen asti, kunnes paikkakunnalta löydetään sopivia yksityishenkilöitä hoitamaan lahjoituksia. Vankeusyhdistyksen keräysilmoituksessa nimittäin korostetaan, että asia on erittäin kiireinen kylmän vuodenajan lähentymisen takia, joten keräys haluttiin varmaan saada aloitettua mahdollisimman pian¹³⁴. Ei voida myöskään tietää, onko 13.10. luettu ilmoitus mitätöinyt aikaisemman ilmoituksen samasta asiasta vai onko kirkkoherranvirasto toiminut yksityishenkilöiden ohella edelleen lahjoitusten vastaanottajana. Samalla tavalla kuin kolehtien kerääminen voidaan nähdä yhtenä ratkaisukeinona sodan jälkeisille ongelmille, myös Vankeusyhdistyksen vaatekeräykseen osallistuminen on mahdollista nähdä sodan uhreiksi joutuneiden henkilöiden huoltamisena. Lyhytkestoiseen vaatekeräykseen osallistuminen ei kuitenkaan tarjoa kovin pitkäaikaista apua tarvitseville, vaan se toimii lähinnä väliaikaisena apukeinona.

Joroisten seurakunnassa kerättiin kolehtia vapaaehtoisesti paikkakunnan suojeluskunnalle keväällä 1918 ja saatu kolehtisumma oli yksi suurimmista Joroisissa kerätyistä kolehdeista tuohon aikaan. Näin ollen voidaan päätellä, että seurakunta tunsikin nimenomaan keväällä 1918 halua tukea paikallista suojeluskuntaa taloudellisesti. Seurakunnassa kerättiin myös hiippakunnan määräyksestä kolehti valkoisen armeijan yhteydessä toimiville sairaaloille ja sairaanhoitokunnille ja myöhemmin vuosina kerättiin kolehti myös vuoden 1918 muistorahastolle. Seurakunnan papit myös lukivat

---

¹³² MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

¹³³ MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

¹³⁴ MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

normaaliin tapaan kuulutuksia ja ilmoituksia ja keväällä 1918 pidetyt asevelvollisuuskutsunnat järjestettiin kirkkoherran virkatalossa Yläpappilassa ja papisto osallistui asevelvollisuuskutsuntoihin, tosin kunnallislautakunnan määräämänä. Näistä seikoista voidaankin päätellä, ettei Joroisten seurakunta suhtautunut negatiivisesti valkoiseen armeijaan, vaan toteutti hiippakunnan määräykset kolehtien suhteen ja noudatti kunnallislautakunnan määräystä osallistua asevelvollisuuskutsuntoihin. Kirkkoherranvirasto toimi ainakin hetken aikaa Suomen Vankeusyhdistyksen keräyksen lahjoitusten vastaanottajana, joka oli suunnattu pakkotyölaitoksissa eli entisissä vankileireissä olevien ja niistä vapautuvien vankien hyväksi.

3.3 Kinkerit sisällissodan aikana

Kinkerit olivat yksi keskeinen osa seurakuntien toimintamuotoja 1900-luvun alussa: kinkerit pidettiin perinteisesti alkuvuodesta ja ne olivat kristillisten tietojen kuulustelutilaisuuksia. Kuitenkin 1900-luvun alussa kinkereiden sisällöllinen painopiste muuttui enemmän kristinopin opetuksen ja raamatunselityksen suuntaan. Kinkerit pidettiin seurakunnissa yleensä kinkerikunnittain ja niihin odotettiin osallistuvan lapsia, nuorisoa sekä aikuisia.¹³⁵ Paavo Kortekankaan mukaan Hämeen maaseudulla kinkereissä kävivät lähes joka vuosi kouluikäiset lapset, mutta aikuiset saattoivat osallistua vain joka toinen tai kolmas vuosi¹³⁶. Lars Schmidin mukaan kinkerit olivat opetus- ja kuulustelutilaisuuksien lisäksi myös papiston tilaisuus tavata seurakuntalaisia henkilökohtaisesti ja keskustella sekä yhteiskunnan että paikkakunnan tilanteesta rauhassa¹³⁷. Joroisten osalta ei ole olemassa tietoa, josta voitaisiin päätellä, kuinka tärkeät kinkerit olivat seurakuntalaisten ja seurakunnan suhteelle tai mistä kinkereissä keskusteltiin.

Heidi Hentunen tai Kirsi-Maria Virtanen eivät opinnäytetöissään käsittele kinkereitä tai seurakuntalaisten osallistumista niihin, mutta Lars Schmidin tutkimuksessa kinkereillä on olennainen osa seurakunnan toiminnan ja asenteiden hahmottamisessa. Kuitenkin kinkereiden suurta asemaa hänen tutkimuksessaan selittää se, että Schmidin lähteenä käyttämät kinkeripöytäkirjat ovat hyvin erilaisia verrattuna Joroisten seurakunnassa

---

¹³⁵ Murtorinne 1992, 386.

¹³⁶ Kortekangas 1967, 189.

¹³⁷ Schmidt 2004, 161.

tehtyihin kinkeripäiväkirjoihin. Schmidt toteaa tutkimuksessaan, ettei pöytäkirjojen kirjoittamiselle ollut valmista mallia ja sen vuoksi osa pöytäkirjoista on hyvin yksityiskohtaisia ja osa puolestaan lyhytsanaisia¹³⁸. Joroisten kinkeripäiväkirjat kuuluvat ehdottomasti jälkimmäiseen kategoriaan, kun taas Schmidin käyttämiin kinkeripöytäkirjoihin on saatettu kirjoittaa ylös pappien pitämiä puheita tai yleisesti kinkerikunnassa vallinneita mielipiteitä. Joroisten kinkeripäiväkirjoissa mainitaan yleensä vain kinkerikunta ja mahdollisesti talo, jossa kinkerit on pidetty, sekä paikalla olleiden aikuisten sekä joskus myös lasten lukumäärä, pyhäkoulun tilanne kinkerikunnassa ja paikalla olleiden kristinuskon osaaminen.

Kinkerit pidettiin Joroisten seurakunnassa vuoden 1918 helmi- ja maaliskuussa säännöllisesti. Vuosina 1917 ja 1919 pidettiin sama määrä kinkereitä kuin vuonna 1918. Tosin kinkereiden pidossa oli yllättäen vuonna 1918 helmikuussa viikon tauko, jota ei ole ollut vuosina 1917 ja 1919, ja tämän takia kinkerit kestävät viikon pidempään kuin normaalisti.¹³⁹ Kyseinen aikataulunmuutos on kirjattu myös uudenvuodenpäivän jumalanpalveluksen yhteydessä luettuihin kirkollisiin kuulutuksiin ja ilmoituksiin, joissa kerrottiin kinkereiden ajankohdat vuodelle 1918. Kirkollisten kuulutusten ja ilmoitusten kirjaan kinkereiden ajankohdat on kirjattu ensin ilman viikon taukoa, mutta myöhemmin viikon tauko on lisätty aikatauluun yliviivaamalla aiempi päivämäärä ja kirjoittamalla uusi päivämäärä vanhan yläpuolelle tai sen sivulle. Samanlaisia korjauksia kinkereiden aikatauluihin on tehty myös vuosina 1920 ja 1921, joten on epäselvää, liittyykö aikataulunmuutos sisällissotaan vai ei.¹⁴⁰

Yksinkertaista selitystä aikataulunmuutoksesta puoltaisi nimenomaan se, että jos muutos olisi johtunut sisällissodasta, se olisi tiedetty vasta helmikuussa. Tällöin kinkereiden aikataulunmuutoksen korjaaminen melkein kaksi kuukautta aikaisemmin pidetyn jumalanpalveluksen kuulutuksiin ja ilmoituksiin vaikuttaa suhteellisen työläältä, varsinkin kun kinkereiden lopulliset pitopäivät merkitään kuitenkin vielä kinkeripäiväkirjoihin muiden merkintöjen yhteydessä. Sodasta johtumattoman aikataulunmuutoksen puolesta puhuisi myös, että Joroisten seurakunnassa vuonna 1918

---

¹³⁸ Schmidt 2004, 157.

¹³⁹ JSA, Kinkeripäiväkirja 1903–1929, vuodet 1917–1919.

¹⁴⁰ JSA, Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925, 1.1.1918, 1.1.1920 ja 1.1.1921.

Juvan rovastikunnalle annettujen tilastotietojen mukaan ei ollut häiriöitä jumalanpalveluksissa tai muissa pyhissä toimituksissa¹⁴¹. Jos kinkereitä olisi jouduttu siirtämään sotatapahtumien takia, tästä oli varmasti mainittu tilastoissa. Mainintaa kinkereiden keskeyttämisestä Joroisten seurakunnassa ei ole myöskään Savonlinnan hiippakunnan piispan Otto Immanuel Collianderin kokoamassa teoksessa *Kertomus Savonlinnan hiippakunnan vaiheista ja tilasta vuosina 1917–1922*. Kyseisessä teoksessa käsitellään hiippakunnan yleisen tilan lisäksi myös sisällissodasta hiippakunnan seurakunnille aiheutuneita ongelmia, mutta Joroista ei teoksessa tässä yhteydessä mainita ollenkaan.¹⁴² Kuitenkin kuulutusten ja kirkollisten ilmoitusten diaarissa on 24.2.1918 Joroisten kirkossa luettu kuulutus, jonka mukaan Joroisten kunnallislautakunnan määräämä asevelvollisuuskutsunta pidetään juuri tuon kinkereiden viikon tauon aikana, 26.2.–2.3. kirkkoherranvirastossa Yläpappilassa ja papiston edustajan edellytettiin olevan paikalla kutsunnoissa¹⁴³. On tietenkin olemassa pieni mahdollisuus, että kinkereiden aikataulunmuutoksen ja asevelvollisuuskutsuntojen osuminen yhteen olisi sattumaa, mutta todennäköisempää on, että Joroisten seurakunnan papisto näki parhaaksi siirtää kinkereitä viikolla eteenpäin, jotta he voivat olla läsnä asevelvollisuuskutsunnoissa.

Lars Schmidin mukaan Porvoossa ei tapahtunut suurta muutosta kinkereiden osallistujamäärissä sisällissodan aikana vuonna 1918: sekä valkoiset että punaiset osallistuiivat kinkereille kaikissa kinkerikunnissa entiseen malliin¹⁴⁴. Kinkereiden osallistujamäärä onkin ainoa asia, jonka kautta voidaan vertailla Joroista ja Porvoota lähdeaineiston erilaisuuden takia. Kuitenkin Joroisten seurakunnan kinkereissä paikalla olleiden lukumäärien vertailua eri vuosina hankaloittaa se, että kinkereiden lukumäärät vaihtelevat rajusti vuosien 1915–1925 aikana. Joinain vuosina kinkereitä on pidetty yhteisesti muutamien kinkerikuntien kesken ja joissakin kinkereissä paikalla olleiden lukumääriä ei ole merkitty ollenkaan kinkeripäiväkirjaan. Varsinkin kinkereille osallistuneiden lasten lukumäärä jää useassa tapauksessa epäselväksi. Näin ollen

---

¹⁴¹ MMA, JRKA Kb2, Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus II, Jumalanpalveluksista Joroisten seurakunnassa Savonlinnan hiippakuntaa, vuodelta 1918.

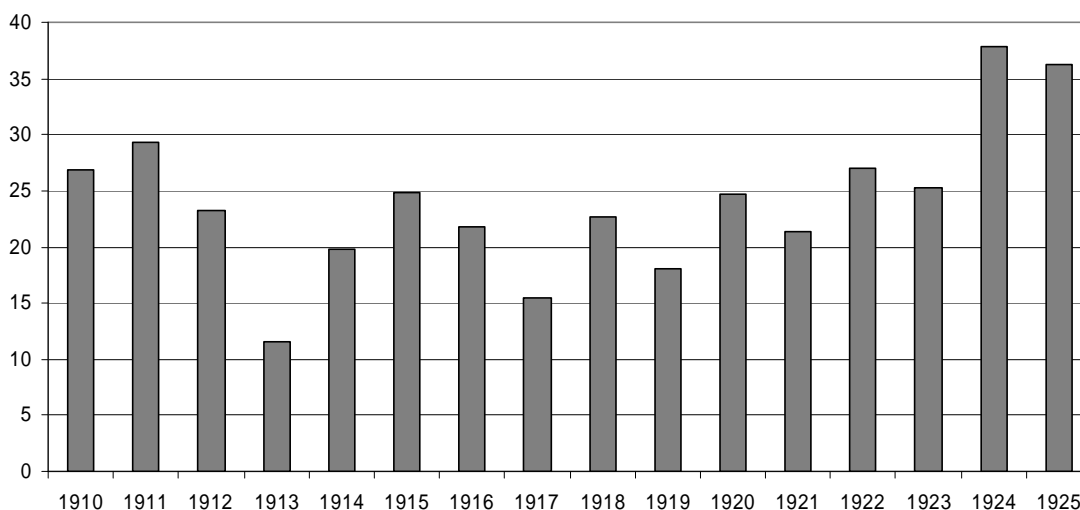
¹⁴² Colliander 1922, 5.

¹⁴³ KA, JSKA Sk-2476/16, Käskyt ja määräykset v. 1918.

¹⁴⁴ Schmidt 2004, 160.

vertaillen eri vuosina kinkereille osallistuneiden lukumääriä olen ottanut laskelmissa huomioon vain aikuisten lukumäärän, jos se on päiväkirjaan merkitty. Joskus kuitenkin aikuistenkin lukumäärä on ilmaistu epätarkasti sanallisessa muodossa, esimerkiksi ”aikuisia oli läsnä kohtalaisesti”, tai joskus sitä ei ole merkitty ollenkaan.¹⁴⁵ Kinkereille vuosittain osallistuneiden keskimääräisen lukumäärän saamiseksi olen laskenut yhteen kinkereille osallistujat kaikissa kinkeripiireissä ja jakanut näin saadun luvun pidettyjen kinkereiden lukumäärällä (kaavio 7).

Kaavio 7. Joroisten seurakunnassa vuosittain kinkereille osallistuneiden keskimääräinen lukumäärä vuosina 1910–1925.

Lähde: Kinkeripäiväkirja 1903–1929, vuodet 1910–1925.

Tarkasteltaessa kinkereille osallistuneiden keskimääräisiä lukumääriä vuosilta 1910–1925 huomataan, ettei vuosi 1918 ole poikkeus edellisistä tai myöhemmistä vuosista, vaikka kinkerit pidettiin kevättalvella 1918 sota-aikaan¹⁴⁶. Pikemminkin kinkereiden osallistujamäärässä vuonna 1918 on huomattavissa samankaltainen muutos kuin ehtoolliselle osallistumisessa keväällä 1918: osallistuneiden määrä jopa lisääntyy hieman aikaisemmista vuosista. Onkin mahdollista, että koska kevät 1918 oli tapahtumarikasta aikaa, kinkereille tultiin kristillisen opin lisäksi kuuntelemaan myös uutisia. Kinkerit siirtyivät viikolla helmikuun lopussa, koska papisto velvoitettiin osallistumaan kunnassa järjestettäviin asevelvollisuuskutsuntoihin. Koska kinkerit

¹⁴⁵ JSA, Kinkeripäiväkirja 1903–1929, vuodet 1910–1925.

¹⁴⁶ JSA, Kinkeripäiväkirja 1903–1929, vuodet 1910–1925.

kuitenkin pidettiin kaikissa kinkerikunnissa suunnilleen aikataulunmukaisesti, voidaan todistetusti väittää, ettei sota vähentänyt seurakuntalaisten osallistumista kevättalvella pidettyihin kinkereihin vuonna 1918, vaan kinkeripäiväkirjojen valossa osallistuminen jopa hieman lisääntyi, mikä on erilainen tulos kuin Porvoossa, jossa kinkereiden osallistujamäärät pysyivät suhteellisen ennallaan.

4. Elämänkaaren toimitukset

4.1 Vihityt sisällissodan aikana

Vaikka varsinaiset sotatapahtumat koskettivat hyvin vähän Joroisten aluetta, jonkinlaisia muutoksia on havaittavissa seurakunnan toiminnassa sisällissodan aikana sekä sen suhteessa jäseniinsä. Tässä ja seuraavissa kappaleissa käsitellään seurakunnassa sodan aikana suoritettuja kirkollisia toimituksia: vihkimisiä, kastamisia ja hautaamisia. Kirkkolain mukaan pappien velvollisuus oli kastaa syntyneet seurakuntalaiset, vihkiä ja kuuluttaa parit ja siunata kuolleet hautaan huolimatta pappien omista mielipiteistä tai seurakuntalaisten poliittisesta suhtautumisesta¹⁴⁷. Näin ollen papit eivät voineet lain mukaan kieltäytyä esimerkiksi punaiseksi katsotun pariskunnan lapsen kastamisesta tai punaisten puolella taistelleiden kuolleiden hautaan siunaamisesta, vaikkakin tätä sekä punaisten hautaamista siunaamattomiin joukkohautoihin tapahtui sodan aikana¹⁴⁸. Lars Schmidt ei käsittele väitöskirjassaan ollenkaan Porvoossa sisällissodan aikana tai sen jälkimainingeissa kastettuja tai vihittyjä. Sodassa menehtyneiden henkilöiden osalta hän käsittelee työssään vain näiden lukumääriä, äidinkieltä, ikää, ammattia sekä näiden yhteyksiä punakaartiin ottamatta kuitenkaan kantaa henkilöiden kuolinsyihin tai papiston heihin suhtautumiseen.

Heidi Hentunen on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, ettei sisällissota vaikuttanut vihittävien pariin määrään ollenkaan Joroisten naapuriseurakunnissa, Leppävirralla ja Varkaudessa, vaikka vihkimisiä tapahtui vain muutamia molemmilla paikkakunnilla kevään 1918 aikana. Tämä ei Hentusen mukaan kuitenkaan johdu sotatapahtumista, vaan hänen mukaansa vihkimisiä toimitettiin yleisesti harvemmin talvikuukausina. Hän ei kuitenkaan vertaile tekstissään vuoden 1918 vihkiparien lukumääriä aikaisempien tai myöhempien vuosien lukumääriin, joten hänen argumenttiinsa on suhtauduttava kriittisesti.¹⁴⁹ Tarkemmin aiheeseen on perehtynyt Kirsi-Maria Virtanen omassa pro gradu-työssään. Hänen mukaansa avioliittoon kuulutettujen ja vihittyjen määrä vaihteli Viipurissa suuresti sisällissodan aikana: avioliittoon kuulutettujen määrä oli

---

¹⁴⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 43.

¹⁴⁸ Punaisia haudattiin siunaamattomiin joukkohautoihin esimerkiksi Varkaudessa. Itkonen 2010, 40–43.

¹⁴⁹ Hentunen 2005, 27, 40–41, 54, 71–72.

huomattavan pieni tammikuussa, mutta puolestaan helmikuussa vihittyjen määrä kasvoi. Sodan loppupuolella seurakuntalaisten suhde kirkolliseen avioliittoon muuttui Virtasen mukaan kriittisemmäksi: maaliskuu- ja huhtikuussa osa avioliittoon aikovista työläisistä ei halunnut kirkollista vihkimistä, vaan he ilmoittivat sanomalehdessä aikeestaan astua siviiliavioliittoon vasta sodan päätyttyä, sillä Viipurissa ei ollut sodan aikana Kansanvaltuuskunnan lääninhallituksen viranomaista, joka olisi voinut toimittaa siviilivihkimisen. Osa avioliittoon aikovista työläisistä ilmoitti sanomalehdessä solmineensa myös niin sanottuja sopimusavioliittoja eikä ilmoituksissa mainittu myöhempää aikomusta siviilivihkimiseen.¹⁵⁰ Virtanen ei työssään varsinaisesti vertaile vuoden 1918 vihkimisten lukumääriä aikaisempiin vuosiin, mutta hän toteaa, että Viipurin maaseurakunnan papiston mukaan alueella oli vuonna 1918 suuri määrä pariskuntia, jotka harjoittivat ”aviollista yhdistystä ilman kirkollista vihkimistä” ja hän myös toteaa, että vihkimisten määrä maaseurakunnassa oli sodan aikana suhteellisen pieni, vaikkakaan hän ei esitä tekstissään vertailua aikaisempiin vuosiin.¹⁵¹

Joroisten seurakunnan väkilukutaulukoiden mukaan koko vuonna 1918 vihittiin yhteensä vain 24 paria, mikä on huomattavasti vähemmän kuin aikaisempina ja myöhempinä vuosina, ja vuosi 1918 onkin ainoa vuosi, jolloin avioliittoon vihittävien parien määrä laski alle 30 koko 1910- ja 1920-luvuilla (kaavio 8)¹⁵².

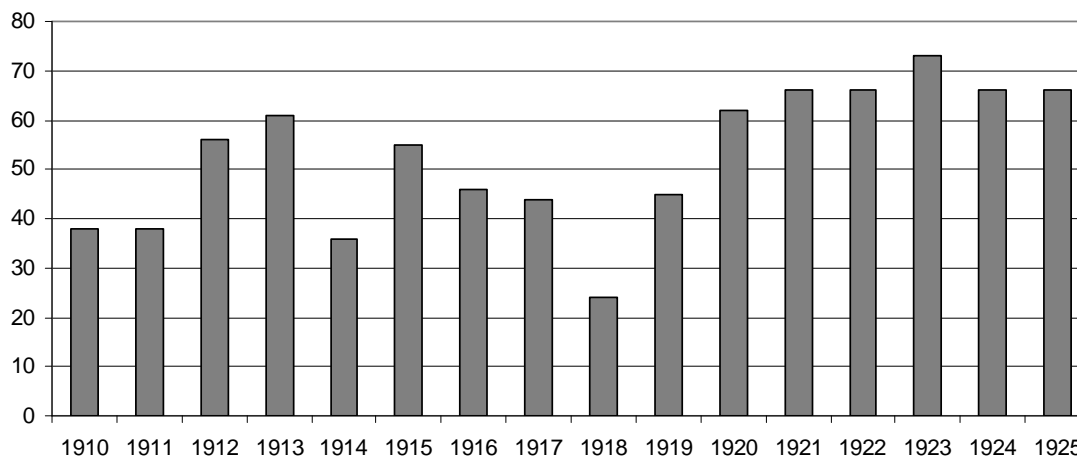
---

¹⁵⁰ Virtanen 2001, 29–30, 40, 61–64, 78.

¹⁵¹ Virtanen 2001, 62, 93.

¹⁵² JSA, Väkilukutaulukot vuosilta 1910–1925.

Kaavio 8. Joroisten seurakunnassa solmitut avioliitot vuosina 1910–1925.

Lähde: JSA, Väkilukutaulukot 1910–1925.

Vuoden 1918 väkilukutaulukon mukaan helmi- ja maaliskuussa ei Joroisten seurakunnassa vihitty ketään, vaikka kaikkina muina vuosina aikavälillä 1910–1925 on vihitty samaan aikaan ainakin kaksi pariskuntaa, yleensä enemmän. Tietysti helmi- ja maaliskuu eivät olleet yleisestikään kovin suosittua naimisiinmenoaikaa kylmän sään ja mahdollisesti pitkien etäisyyksien takia, mutta on hyvin todennäköistä, että tuona kyseisenä vuonna tilanteeseen on vaikuttanut myös käynnissä oleva sota. Helmi- ja maaliskuu olivat nimittäin Joroisten alueella juuri niitä kuukausia, jolloin sotatapahtumat koskettivat eniten joroislaisten elämää. Avioliittoon vihittyjen pientä lukumäärää vuonna 1918 ei voida selittää vuonna 1917 voimaan tulleella mahdollisuudella siviilivihkimiseen, sillä vuonna 1919 avioliittoon vihittyjen määrä on samalla tasolla kuin ennen vuotta 1918.¹⁵³ Onkin otettava huomioon, että sodan takia käyttöön otettu yleinen asevelvollisuus tuli voimaan yllättäen keväällä 1918, jonka takia tiettyjen ikäluokkien miehet joutuivat astumaan palvelukseen. Lisäksi ennen asevelvollisuuden toimeenpanoa rintamalle lähti myös paljon vapaaehtoisia. Tietenkin Joroisten seurakunnan kuolleisuusluku oli myös sodan takia koko vuoden 1918 ajan tavallista korkeampi. Nämä kaikki seikat vaikuttivat nimenomaan naimaikäisten miesten ikäluokkiin, jolloin suunnitellut avioliitot saattoivat lykkääntyä tai peruuntua. Vuoden 1918 avioliittojen lukumäärä oli nimittäin yleisesti koko maassa alhaisempi aikaisempiin vuosiin verrattuna¹⁵⁴.

¹⁵³ JSA, Väkilukutaulukot vuosilta 1910–1925; Murtorinne 1995, 144.

¹⁵⁴ Suomen virallinen tilasto VI, Väestötilastoa 53, Väestömuutokset vuosina 1917 & 1918.

Tällaisen tutkimustuloksen valossa Heidi Hentusen tulos vihkimisten lukumäärän ennallaan pysymisestä Varkauden ja Leppävirran seurakunnissa sodan aikana vaikuttaa kummalliselta, koska paikkakuntien välillä on vain muutamia kymmeniä kilometrejä. Kuitenkin vihkimisten määrän vähentyminen Joroisten seurakunnassa muistuttaa Kirsi-Maria Virtasen tulosta Viipurin tilanteesta sisällissodan aikana, jolloin kirkollisten vihkimisten määrä oli huomattavasti pienempi aikaisempiin vuosiin verrattuna. Kuitenkaan Joroisissa ilmestyvissä sanomalehdissä ei julkaistu Viipurin kaltaisia avioliittoilmoituksia siviiliavioliitoista tai sopimusavioliitoista eikä Juvan rovastikuntaan ilmoitettujen tilastotietojen mukaan Joroisten seurakunnassa ollut vuonna 1918 ollenkaan papiston tietoon tulleita esiaviollisia suhteita, vaikka seuraavina vuosina niitä olikin muutamia¹⁵⁵. Viipurin ja Joroisten tilanteet erosivatkin toisistaan siinä, että Viipuri oli punaisten vallassa koko sisällissodan ajan, joten kirkollinen kulttuuri oli siellä muutoksen alaisena, kun taas Joroisissa tilanne säilyi ennallaan koko sodan ajan.

4.2 Kastetut sisällissodan aikana

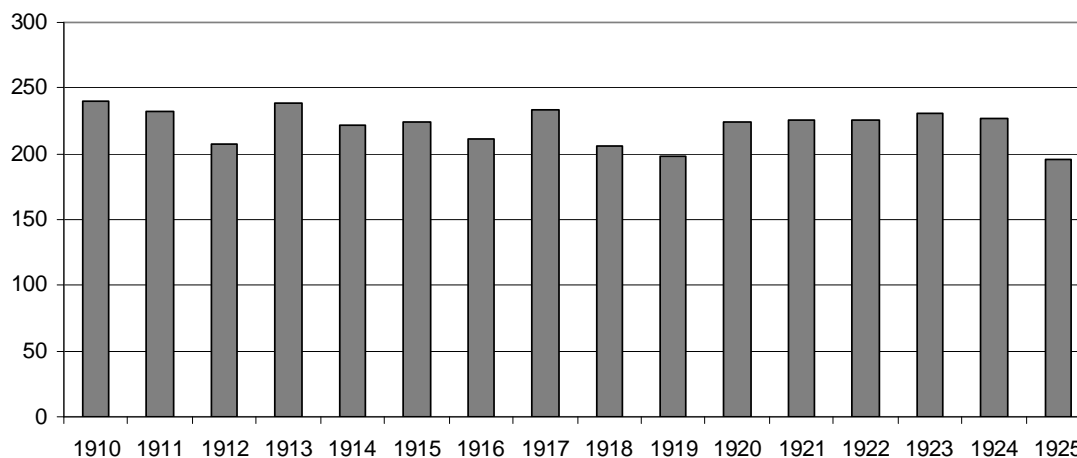
Joroisten seurakunnassa kastettujen lasten lukumäärään sisällissota ei näytä vaikuttaneen suuresti, sillä vuonna 1918 kastettujen lasten lukumäärä ei ole muuttanut dramaattisesti aikaisempiin tai myöhempisiin vuosiin verrattuna (kaavio 9). Kastettujen lasten lukumäärä vuonna 1918 on hieman pienempi kuin edellisinä vuosina, 206 lasta, mutta vastaavanlaista lukumäärän laskua on tapahtunut muinakin vuosina: vuonna 1912 kastettiin 208 lasta, vuonna 1919 198 lasta ja vuonna 1925 196 lasta.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ MMA, JRKA Kb2, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus IV, Siveellisestä elämästä Joroisten seurakunnassa Savonlinnan Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922.

¹⁵⁶ JSA, Väkilukutaulukot vuosilta 1910–1925.

Kaavio 9. Joroisten seurakunnassa kastetut lapset vuosina 1910–1925.

Lähde: JSA, Väkilukutaulukot 1910–1925.

On kuitenkin muistettava, ettei lapsen kasteelle tuominen ja kastaminen ollut vielä vuonna 1918 vapaaehtoista vanhempien tai papin osalta, vaan kirkkolain mukaan kaikki evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat vastasyntyneet oli tuotava kastettavaksi ja pappien oli heidät kastettava¹⁵⁷. Joten jos sisällissodan tapahtumat olisivat aiheuttaneet jonkinlaista katkeruutta kirkkoa tai paikkakunnan papistoa kohtaan, tämä ei kuitenkaan näkyisi kastettujen lasten lukumäärässä ennen uskonnonvapauslain voimaantuloa vuonna 1923, jolloin evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen tuli mahdolliseksi¹⁵⁸. Lisäksi Juvan rovastikunnalle annettujen tilastotietojen mukaan Joroisten seurakunnassa oli vuodesta 1918 vuoteen 1922 jokaisena vuonna kolme evankelis-luterilaista perhettä, jotka eivät antaneet kastaa lapsiaan¹⁵⁹. Koska tällaisten perheiden lukumäärä säilyi viisi vuotta samana, voidaan olettaa, että kyseessä olivat samat perheet. Juvan rovastikunnan tilastotiedot koskevat vain vuosia 1918–1922, joten ei voida tietää, onko tällaisia evankelis-luterilaisia perheitä, jotka kieltävät lastensa kastamisen, ollut aikaisempina vuosina ja kuinka paljon heitä on ollut. Joroisten seurakunnan arkistosta ei löydy tietoa tällaisista perheistä tai yleensä kastamattomista lapsista, joten näiden tarkkaa lukumäärää seurakunnassa ei voida myöskään tietää. Hannele Wirilander on todennut Savon historiaa käsittelevässä teoksessaan, että vuosien 1918 ja 1919 syntyvyys oli

¹⁵⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 9-10, 20, 41, 51.

¹⁵⁸ Murtorinne 1995, 143.

¹⁵⁹ MMA, JRKA Kb2, Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus IV, Siveellisestä elämästä Joroisten seurakunnassa Savonlinnan Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922.

kaikkialla Etelä-Savossa aikaisempia vuosia alhaisemmalla tasolla. Noiden vuosien alhaisen syntyvyyden katsotaan johtuneen yleisesti Suomessa vallinneesta elintarvikepulasta ja käydystä sisällissodasta.¹⁶⁰ Näin ollen Joroisten tilanne ei ollut millään tavalla erikoinen muuhun Etelä-Savoon verrattuna kastettujen lasten lukumäärään nähden.

Joroisten seurakunnan syntyneiden ja kastettujen lasten luettelossa on muutamien lasten kohdalla hyvinkin pitkä aika syntymisen ja kastamisen välillä, mutta tämä ei ole kovin epätavallista, sillä vuonna 1917 syntymisten ja kasteiden välillä kuluneet ajat ovat olleet melkein yhtä pitkiä.¹⁶¹ Heidi Hentunen ei ole myöskään löytänyt mitään poikkeavaa lasten kastamisesta sisällissodan aikana Varkaudessa tai Leppävirralla¹⁶². Kirsi-Maria Virtasen mukaan sisällissodan alku- ja loppuvaiheessa lasten keskimääräinen kasteikä pidentyi jonkin verran. Virtanen on analysoinut työssään erityisesti työläisten lasten kasteikiä: hänen mukaansa työväestön lasten kastei'issä tapahtuneet muutokset vastasivat muutoksia kokonaiskastei'issä eikä keskimääräinen kuuden viikon kasteikä ylittynyt työläisten keskuudessa lähes ollenkaan, joten sisällissodalla ei ollut merkittävää vaikutusta tähän asiaan. Varsinaista kastettujen lukumäärää Virtanen ei kunnolla käsittele tutkimuksessaan.¹⁶³

4.3 Kuolleet sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana

Käsitellessäni Joroisten seurakunnassa sisällissodan aikana ja sen jälkiselvittelyissä kuolleita sekä seurakunnan asennetta heihin, käytän alkuperäislähteenä seurakunnan arkistosta löytyvää väestökirjanpidollista kuolleiden ja haudattujen luetteloa sekä kuolleiden ja haudattujen konseptikirjaa, joka on ilmeisesti toiminut papiston muistikirjana. Näin on pääteltävissä, koska kuolleet on kirjattu konseptikirjaan ei-kronologisessa järjestyksessä ja kirjaan on tehty myös ylimääräisiä merkintöjä, kun taas virallisessa kuolleiden kirjassa kuolleet kirjattu kronologiseen järjestykseen ja esimerkiksi kuolinsyihin on kirjattu ilmeisesti vain varmat kuolinsyyt. Seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelo on kirjoitettu hyvin asialliseen sävyyn ja enemmän

---

¹⁶⁰ Wirilander 2008, 86.

¹⁶¹ JSA, Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1909–1917, vuosi 1917; JSA, Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1918–1930, vuosi 1918.

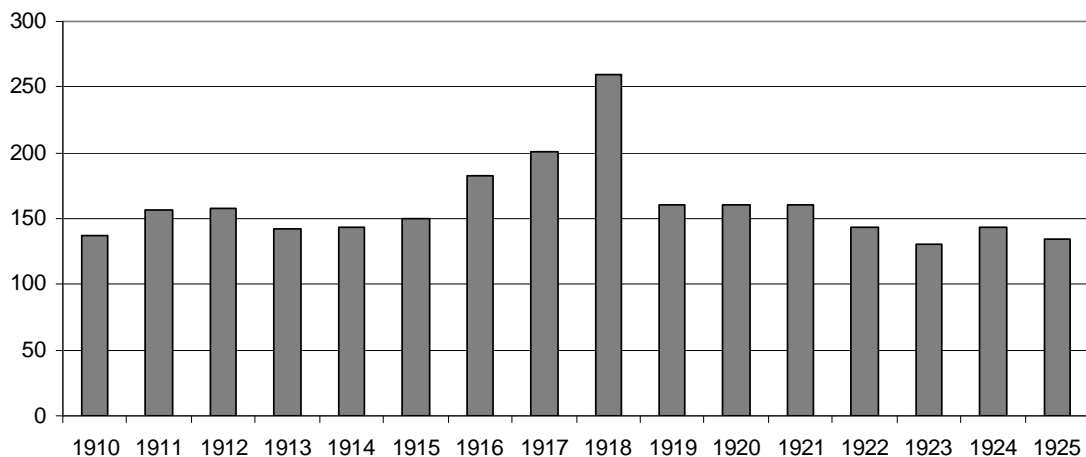
¹⁶² Hentunen 2005, 27, 40, 54, 71.

¹⁶³ Virtanen 2001, 92.

pappien suhtautumisesta kertookin kuolleiden ja haudattujen konseptikirja, johon on ollut myös enemmän tilaa kirjoittaa ja jonka pohjalta niin sanottu virallinen kuolleiden ja haudattujen luettelo on ilmeisesti laadittu. Näiden kahden seurakunnan kuolleista kertovien luetteloiden ilmaisutapoja tullaan käsittelemään myöhemmin tässä luvussa. Molempiin seurakunnan kuolleiden luetteloihin on yleensä merkitty ainakin kuolinpäivä, kuolleen ammatti ja nimi, erinäisiä tietoja kuolleen taustasta (naimaton, nainut, mies, nainen, lapsia), kuolinsyy sekä usein myös se, minne kuollut on haudattu.

Vuonna 1918 Joroisten seurakunnassa kuolleiden lukumäärä nousi selvästi edellisistä vuosista, mihin voidaan itseoikeutetusti nähdä syynä sotatapahtumat, sodan aikana ja sen jälkeen tapahtuneet teloitukset ja surmat, vankileirikuolemat sekä tietysti yleisesti Suomea piinannut elintarvikepula (kaavio 10).

Kaavio 10. Joroisten seurakunnassa kuolleet vuosina 1910–1925.

Lähde: JSA, Väkilukutaulukot 1910–1925.

Puhuessani sisällissodan tapahtumissa kuolleista henkilöistä olen käyttänyt Suomen sotaturmat 1914–1922 -projektin laskemia Joroisista. Olen päätenyt tähän ratkaisuun, koska projektin laskelmia voidaan pitää tarkempina laajemman lähdeaineistopohjan takia kuin minun seurakunnan väestörekisteriaineistosta laskemieni kuolemia. Suomen sotaturmat 1914–1922 -projektin tilastoissa on noin kymmenen henkilöä enemmän kuin minun laskelmissa. Projektin ja minun laskelmieni ero johtuu projektin kattavammasta

lähdeaineistosta sekä tarkemmasta laskutavasta.¹⁶⁴ Minä olen käyttänyt laskelmieni lähteenä vain seurakunnan aineistoa vuodelta 1918 enkä ole välttämättä pystynyt erottamaan luetteloista kaikkia sisällissodassa kuolleita henkilöitä esimerkiksi epäselvän kuolinsyyn takia. Projektin tietojen mukaan sisällissodan tapahtumissa kuoli kaikkiaan 90 joroislaista miestä, joista 79 oli punaisella puolella ja kymmenen valkoisten puolella, kun taas yhden henkilön asennoituminen sotaan on jäänyt epäselväksi. Taisteluissa kuoli punaiset ja valkoiset yhteen laskettuna 14 miestä ja taisteluiden jälkeen ammutuiksi tavalla tai toisella joutui 44 henkilöä. Vankileireillä kuoli yhteensä 22 miestä erilaisiin tauteihin ja kymmenen henkilön kuolinsyynä oli jokin muu kuten esimerkiksi tapaturma.¹⁶⁵ Sisällissodassa kuolleiden kuolinsyiden kartoittamiseen ja sitä kautta papiston asenteiden selvittämiseen käytän kuitenkin Joroisten seurakunnan omia asiakirjoja, koska Suomen sotaturmat 1914–1922 -projektin tuloksissa kuolinsyitä ei ole merkitty niin tarkasti kuin seurakunnan asiakirjoihin.

Sisällissodassa kuolleiden kuolinsyitä on Joroisten seurakunnan kuolleiden ja haudattujen konseptikirjassa kuvattu asenteellisesti: esimerkiksi punaisten puolella kuolleiden kuolinsyiksi on kirjattu ”kaatunut sodassa punakaartilaisten puolella”, ”kaatunut Varkaudessa punaisten puolella” tai ”ammuttu punakaartilaisten puolella”. Kuolleen henkilön punaisuus tuodaan hyvin vahvasti esille suurimmassa osassa tapauksia: joissain tapauksissa tieto punaisuudesta on kirjattu selvästi kuolinsyihin kuten esimerkiksi vankileirillä sairautteen kuolleiden tapauksissa ja joissain tapauksissa tieto henkilön punaisuudesta vaikuttaa olevan myöhempi lisäys, esimerkiksi taistelussa kaatuneen punaisuus on saatettu kirjoittaa varsinaisen kuolinsyyn yläpuolelle. Pari kertaa kuolinsyynä ilmoitetaan 10. miehenä ampuminen Varkaudessa.¹⁶⁶ Tämä tieto viittaa Varkauden valloituksen jälkeisiin teloituksiin, jossa Huruslahden jäällä rivissä seisovien punaisten joukossa laskettiin kymmeneen ja tämä joka kymmenes mies

---

¹⁶⁴ Suomen sotaturmat 1914–1922 -projekti on käyttänyt lähdeaineistonaan esimerkiksi sisällissodan jälkeen kerättyä Papiston tilastoa, johon seurakuntien papit merkitsivät sisällissodassa kuolleet seurakuntalaiset, SDP:n sisällissodan jälkeen keräämää tilastoa sisällissodassa kuolleista ja muita aiemmin tehtyjä tutkimuksia, joissa on pyritty selvittämään sisällissodassa kuolleiden määriä. Westerlund 2004, 27–28.

¹⁶⁵ Outinen 2004, 227.

¹⁶⁶ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

ammuttiin suoraan ilman kenttäoikeuden päätöstä¹⁶⁷. Vankileireillä kuolleiden kohdalle on kuolleiden ja haudattujen konseptikirjaan merkitty usein ensin henkilön kuolinsyy, jos se on ollut pappien tiedossa, mutta jossain tapauksissa ensimmäiseksi kuolinsyy-sarakkeeseen on merkitty vain kysymysmerkki. Kuolinsyyyn lisäksi samaan sarakkeeseen on merkitty vankila, jonne henkilö oli tuomittu, ja joissain tapauksissa tieto siitä, että henkilö oli ollut kyseisessä vankilassa nimenomaan punaisena. Suurin osa konseptikirjaan merkityistä on kuollut Kuopion ja Mikkelin vankiloissa, yksittäisiä henkilöitä Tammisaarella, Outokummussa, Suomenlinnassa ja Hämeenlinnassa.¹⁶⁸

Eniten esille nouseva kuolinsyy sisällissodan uhrien kohdalla Joroisten seurakunnan kuolleiden ja haudattujen konseptikirjassa on mestaaminen ja koska kaikki nämä mestatuiksi merkityt ovat kuolleet maaliskuussa eli Varkauden valloituksen jälkeen ja koska heidän joukossaan on muun muassa loisia, irtolaisia ja työmiehiä, voidaan olettaa heidän olleen punaisia ja tulleen mestatuiksi valkoisten toimesta. Mielenkiintoista onkin se, ettei mestatuiksi tulneiden kohdalle ole katsottu aiheelliseksi kirjoittaa erikseen heidän puoltaan sodassa, vaikka näin on tehty esimerkiksi taistelussa kuolleiden kohdalla.¹⁶⁹ Mutta toisaalta tämä saattaa johtua siitä, että henkilöille merkityistä kuolinsyistä ja kuolinpäivämääristä on hyvin selkeästi pääteltävissä henkilöiden puoli sodassa. Suomen Sotasurmat 1914–1922 -projektissa mukana olleen Marko Tikan mukaan kuolinsyistä käytetyt termit eivät välttämättä kerro varsinaista kuolinsyytä tai edes välttämättä kuolintilannetta, vaan kuolinsyyyn ylöskirjoittaneen ihmisen asennoitumista toisen ihmisen kuolemaan. Hänen mukaansa kirjatessaan sisällissodassa kuolleita ylös seurakuntien papisto jakoi kuolleet sosiaalisen aseman tai oletetun osapuolen mukaan kategorioihin: esimerkiksi suojeluskuntalaiset ja valkoisen armeijan sotilaat ovat ”kaatuneet vapaustaistelussa”, kun taas punaisella puolella taistelleet ovat kaatuneet ”punakapinallisina”.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Täsmällistä tietoa Varkauden valloituksen jälkeisistä tapahtumista ja teloituksista ei ole, sillä tilanne paikkakunnalla oli sekava. On olemassa kertomuksia, joiden mukaan valloituksen jälkeen Huruslahden jäällä teloitettua valittiin ”arvalla” tai laskemalla kymmeneen, mutta on myös kertomuksia, joiden mukaan paikalliset valkoiset valitsivat punaisten rivistöstä pahimmat rähinöitsijät teloitettaviksi. Marko Tikka pitää kuitenkin todennäköisenä, etteivät teloitukset olleet sattumanvaraisia, vaan välittömästi teloitettaviksi valikoituivat valkoisten mielestä vakaviin rikoksiin syyllistyneet punaiset. Tikka 2004a, 232–233.

¹⁶⁸ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

¹⁶⁹ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

¹⁷⁰ Tikka 2004b, 93–95.

Muutamien sodan aikana kuolleiden valkoisten sivullisten joroislaisten kuolinsyyksi on kirjattu murhaaminen sekä kuolleiden ja haudattujen konseptikirjaan että kuolleiden ja haudattujen luetteloon, kuten esimerkiksi Lehtoniemen tehtaiden insinööri Staffansin tapauksessa. Hänen ja muiden murhattujen valkoisten sivullisten kuolemassa tuntuu konseptikirjan merkintöjen mukaan olevan jotain samaa kunniaa kuin niiden joroislaisten valkoisten sotilaiden, joiden kuolinsyyksi on kirjattu muuan muassa ”kaatunut sodassa isänmaan vapauden puolesta” tai ”kaatunut vapaustaistelussa isänmaan puolesta”.¹⁷¹ Kuolleiden ja haudattujen konseptikirjan perusteella vaikuttaakin siltä, että papit halusivat korostaa valkoisten sotilaiden kunniaakasta kuolemaa ja erottaa heidät sisällissodan aikana kuolleista punaisista, joita punaisuuden leima tuntui seuraavan ainakin papiston silmissä kuolemankin jälkeen.

Väestökirjanpidollisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa valkoisten kuolleiden kuolinsyymerkinnät ovat muuttuneet sen verran, että konseptikirjaan valkoisiksi merkittyjen, taistelussa kaatuneiden henkilöiden kohdalle on kuolleiden ja haudattujen luetteloon merkitty ”kaatunut vapaussodassa”¹⁷². Joroisten virallisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa kuolleen henkilön punaisuutta ei varsinaisesti korosteta samalla tavalla kuin konseptikirjassa, vaan tekstissä todetaan ainoastaan henkilön kuolinsyy eli kuolleiden ja haudattujen luettelosta puuttuvat kokonaan merkinnät esimerkiksi punaisten puolella kaatumisesta tai vankileirillä menehtymisestä: punaisten puolella kaatuneiden kuolinsyyksi on merkitty ”kaatunut sodassa” tai ”ammuttu sodassa”, kun taas vankileireillä kuolleiden kuolinsyyksi on yleensä kirjattu vain kysymysmerkki tai mahdollisesti tiedossa oleva sairaus, johon kyseinen henkilö on kuollut, mutta henkilön punaisuutta tai olemisesta sotavankileirissä ei mainita sanallakaan. Mestattuina konseptikirjaan merkityt henkilöt ovat säilyttäneet tämän statuksensa edelleen virallisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa.¹⁷³

Heidi Hentusen mukaan sekä Leppävirran seurakunnan että Varkauden tehdasseurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelossa on samalla tavalla punaisten

---

¹⁷¹ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

¹⁷² JSA, Kuolleiden ja haudattujen luettelo 1899–1926, vuosi 1918.

¹⁷³ JSA, Kuolleiden ja haudattujen luettelo 1899–1926, vuosi 1918.

surmaamien valkoisten kuolinsyyksi kirjattu ”punaisten suorittama murha”, kun taas valkoisen armeijan hyökkäyksen jälkeen kenenkään punaisen kuolleen kuolinsyynä ei ole murha, vaan yksinkertaisesti ”ampuminen” tai ”taistelussa kuollut”. Hentunen pääättelee, että papisto näki punaisten suorittamat surmaamiset epäoikeutettuina, koska he olivat nousseet laillista esivaltaa vastaan, ja siksi punaisten tekemiä surmatöitä voitiin kutsua murhiksi. Näin ollen valkoiset puolestaan edustivat laillista esivaltaa, mikä oikeutti heidän surmatekonsa Varkauden valloituksen jälkeisinä rangaistustoimina.¹⁷⁴ Marko Tikan mukaan lehdistö käytti termiä ”murha” puhuttaessa punaisten käsiin joutuneiden valkoisten kuolemasta, kun taas taisteluiden ulkopuolella kuolleiden punaisten kuolinsyystä käytettiin usein termiä ”mestattu”, joka tarkoitti laillisen oikeudenkäynnin jälkeen tapahtunutta kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa.¹⁷⁵

Kirsi-Maria Virtasen mukaan Viipurissa seurakunnan papisto merkitsi sotatapahtumissa kuolleet, varsinkin punaiset taistelussa kaatuneiksi, mutta monesti valkoisten papiston mielestä epäoikeudenmukaiset kuolemat nimettiin murhiksi. Hänen mukaansa Viipurin seurakunnan papistossa on näin ollen selvästi havaittavissa heidän asennoitumisensa sotaan ja sen osapuoliin. Sisällissodan loppuvaiheessa Virtasen mukaan Viipurin seurakunnan kuolleiden luetteloon alkoi ilmestyä myös työväestöön kuuluneita henkilöitä, jotka oli ammuttu tai teloitettu taistelussa kaatumisen sijaan. Virtanen ei kumminkaan esittele erilaisia kuolleiden luetteloon merkittyjä kuolinsyitä tämän enempää tai analysoi papiston motiiveja kuolinsyiden erilaisen merkitsemisen takana, mutta hänen esittelemänsä kuolinsyyt muistuttavat Joroisten kuolleiden ja haudattujen luettelon merkitsemistapaa.¹⁷⁶

Hentusen, Tikan ja Virtasen päätelmät ovat toimivia myös Joroisten seurakunnan osalta, sillä varsinaisesti yksikään punaisten puolella kuolleille kirjatusta kuolinsyistä ei osoita paheksuntaa heidän surmaajiaan kohtaan toisin kuin esimerkiksi insinööri Staffansin kuolinsyyn. Luultavaa onkin, että papit näkivät varsinkin Varkauden valloituksen jälkeen teloitettujen punaisten saaneen rangaistuksen jonkinlaisen kenttäoikeuden mukaan, kun

---

¹⁷⁴ Hentunen 2005, 29, 72.

¹⁷⁵ Tikka 2004b, 93–95.

¹⁷⁶ Virtanen 2001, 26–27, 80.

taas valkoisten kannattajien, mutta sotaan osallistumattomien katsottiin joutuneen kylmäveristen murhien uhreiksi. Vaikuttaakin siltä, että papit olisivat halunneet virallisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa vaieta punaisina kuolleista seurakuntalaisista toisin kuin seurakunnan konseptikirjassa, mutta samalla kuitenkin jollain tavalla erottaa valkoiset ja punaiset kuolleet toisistaan, samalla tavalla kuin konseptikirjassa on mahdollista erottaa, kuka taisteli milläkin puolella. Näin myös virallisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa on suurimman osan kohdalla mahdollista erottaa, kuka kuollut on valkoinen ja kuka punainen. Sodassa kuolleiden henkilöiden erotteleminen kuolinsyiden perusteella ja erityisesti voittaneen puolen sotilaiden isänmaan puolesta tehdyn uhrauksen korostamisen voidaan nähdä liittyvän Petri Karosen jaottelun mukaan sodan jälkeen nousseista ongelmista kansan henkisten hyvinvointiin: sodan merkityksen korostaminen helpotti palaamista rauhanomaiseen yhteiskuntajärjestykseen.

Kuolleiden ja haudattujen konseptikirjan perusteella näyttää myös siltä, etteivät kaikkien sisällissodan aikana kuolleiden joroislaisten tiedot ehtineet heti seurakunnan papiston kirjoihin, vaan vielä heinäkuussakin kuolleiden konseptikirjaan on kirjattu helmikuussa Varkaudessa kuolleita sodan uhreja, suurimmilta osin punaisia. Yhden valkoisen uhrin kuolinpäiväksi on merkitty tammikuun 29. päivä, mutta tieto henkilön kuolemasta näyttää saapuneen seurakuntaan vasta heinäkuussa, jolloin se on kirjattu konseptikirjaan. Näin ollen voidaan olettaa, että seurakunnan toiminta tällä saralla hidastui sodan aikana, mutta tämä johtui täysin siitä, miten papit saivat tietoa sisällissodan uhreista.¹⁷⁷ Marko Tikka kertoo artikkelissaan papiston vaikeuksista saada tietoja sisällissodassa kuolleista punaisista. Hänen mukaansa vielä jopa vuosi sodan päättymisen jälkeen osasta kuolleista liikkui ainoastaan huhuja ja koska seurakuntien kuolintiedot perustuivat omaisten tai viranomaisten antamiin ilmoituksiin, eivät seurakuntien tiedot pitäneet välttämättä paikkaansa.¹⁷⁸ Tällainen ongelma viittaa Pertti Haapalan ajatukseen yhteiskunnan ja samalla kirkon kriisistä: seurakunnan normaalit käytänteet ja toimintatavat olivat rikkoutuneet sodan takia, joten kaikkien kuolleiden henkilöiden tietojen saaminen ei enää sisällissodan luomassa poikkeustilanteessa onnistunutkaan samalla tavalla kuin aikaisemmin.

---

¹⁷⁷ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

¹⁷⁸ Tikka 2009, 138.

Sisällissodassa kuolleiden henkilöiden hautaamisesta on Joroisten seurakunnan kuolleiden ja haudattujen konseptikirjassa sekä virallisessa kuolleiden ja haudattujen luettelossa hyvin vähän tietoa: niihin on kirjattu vain, mille paikkakunnalle kuollut on haudattu ja milloin. Myöskään hautojen siunaamisesta tai sankarihautajaisista ei löydy minkäänlaista tietoa Joroisten seurakunnan arkiston asiakirjoista. Samaisia tietoja ei Heidi Hentunenkaan ole löytänyt Leppävirran ja Varkauden seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luettelosta, mutta hän pitää todennäköisenä, ettei ainakaan Varkaudessa seurakunnan pappi ollut siunaamassa kaikkia punaisten yhteishautaan haudattuja vainajia¹⁷⁹. Koska myös osa joroislaisista sisällissodan uhreista punaisten puolelta on haudattu Varkauteen, ei voida heidänkään osaltaan varmasti sanoa, että kaikki olisivat saaneet kirkollisen siunauksen hautauksen yhteydessä.

Heino Häyrinen kertoo muistelmateoksessaan *Vanhan viitostien varrelta*, kuinka osa sisällissodan punaisista kuolleista haudattiin Joroisten hautausmaalle. Häyrisen mukaan vainajien kohtalo riippui täysin omaisista: jos omaiset kävivät tunnistamassa läheisensä ja järjestivät kyydityksen Joroisiin, vainaja voitiin haudata Joroisten hautausmaalle, muuten vainaja päätyi esimerkiksi Varkauden joukkohautoihin. Näistä punaisista hautajaisista ei Häyrisen mukaan ole kuvauksia, mutta Joroisten alueelta ei ole myöskään säilynyt kovin kattavia kuvauksia valkoisten hautajaisista.¹⁸⁰ Suojeluskuntain valistusosastolle lähetetyssä Albert Stålhammarin selvityksessä mainitaan, että Joroisissa järjestettiin kahdet sankarihautajaiset, 8.4.1918 ja 9.5.1918¹⁸¹.

Mikkelin seudulla ja myös Joroisissa ilmestyneessä Länsi-Savo sanomalehdessä uutisoitiin kahdesti Joroisten sankarihautajaisista. 15. toukokuuta julkaistun uutisen mukaan Joroisissa haudattiin toukokuun 9. päivänä kolme sisällissodassa kaatunutta valkoista sotilasta, joiden siunauksen yhteydessä Joroisten seurakunnan kappalainen Akseli Pajula puhui ”kauniita muistosanoja vainajien uhrautuvaisuudesta”.¹⁸² Toisen kerran Länsi-Savo uutisoi toukokuun lopussa Joroisissa vietetyistä sankarihautajaisista,

---

¹⁷⁹ Hentunen 2005, 51–52.

¹⁸⁰ Häyrinen 2005, 187–188.

¹⁸¹ KA, SKYVO Ha 26, Papistolta saapuneita kertomuksia Sk-historiaa varten, Joroinen.

¹⁸² Länsi-Savo 15.5.1918, ”Sankarihautauksia, Joroisissa”.

jotka oli uutisen mukaan vietetty toisena helluntaipäivänä¹⁸³. Päivämäärä ei kuitenkaan täsmää Stålhammarin Suojeluskuntain valitusosastolle ilmoittamien päivämäärien kanssa, mutta on mahdollista, että Joroisissa vietettiin itse asiassa kolmet sankarihautajaiset, joista yhdet kirkkoherra vain unohti mainita selvityksessään, sillä valitusosaston selvitykset koottiin kuitenkin vasta kymmenen vuotta sodan päättymisen jälkeen. Länsi-Savon uutisoinnissa toisena helluntaipäivänä pidetyistä sankarihautajaisista todettiin näin: ”- - piti rovasti Stålhammar kunniapuheen kaatuneelle sankarille. Jeesuksen sanoin: ’hän teki, mitä voi’ johdolla toimittaen ruumiinsiunauksen pastori Pajulan avustamana”.¹⁸⁴ Nämä uutiset sankarihautajaisista vahvistavat ajatusta siitä, että Joroisten seurakunnan papiston sympatia oli valkoisten puolella sisällissodassa. Samalla tavoin kuin kuolinsyiden glorifioiminen myös papiston osallistuminen sankarihautajaisiin ja niissä pidetyt puheet kuvastavat kansan sodan jälkeisten henkisten vaurioiden korjaamista: kuolleiden omaiset oli tärkeää saada uskomaan, että henkilön kuolema ei ollut turha, vaan tärkeä sodan lopputuloksen kannalta.

Sisällissodan aikana Joroisten seurakunnan toiminta jatkui suurimmilta osin ennallaan: pareja vihittiin, lapsia kastettiin ja kuolleita haudattiin. Huolimatta Suomen jakautumisesta kahtia ja pappien sympatioista valkoista puolta kohtaan, papit eivät kuitenkaan voineet kieltäytyä suorittamasta kyseisiä toimituksia. Avioliittoon vihittyjen määrä tosin laski huomattavasti aikaisemmista vuosista ja Kirsi-Maria Virtanen huomasi samankaltaisen seikan myös Viipurissa sodan aikana. Kastettujen määrä pysyi ennallaan eikä seurakunnassa kastamattomien lasten lukumäärä näytä lisääntyneen ainakaan tässä tutkimuksessa käytetyn lähdeaineiston valossa. Seurakunnassa järjestettiin ainakin kahdet sankarihautajaiset, joissa molemmissa seurakunnat vakituiset papit pitivät sankarivainajien uhrausta ylistävän puheen, jolla valkoiset taistelussa kaatuneet haluttiin erottaa punaisista. Samalla tavalla sympatiaa valkoisille papisto osoitti myös kirjaamalla sodassa kuolleiden kuolinsyitä seurakunnan luetteloihin: valkoiset sivulliset murhattiin ja valkoiset sotilaat kuolivat taistelussa isänmaan puolesta, kun taas punaiset kuolivat taistelussa punakaartin puolella, mestattuina tai vankileireillä.

---

¹⁸³ Länsi-Savo 24.5.1918, ”Joroinen: Sankarihautaus.”

¹⁸⁴ Länsi-Savo 24.5.1918, ”Joroinen: Sankarihautaus.”

5. Seurakunnan muu toiminta

5.1 Kiertokoulut sisällissodan aikana

Tässä luvussa käsitellään seurakunnan muuta toimintaa kuten seurakunnallisia kiertokouluja ja diakonissan sekä seurakunnan hallinnollisten elinten toimintaa sisällissodan aikana ja sen välittömissä jälkiselvittelyissä. Heidi Hentunen ja Kirsi-Maria Virtanen eivät juurikaan käsittele pro gradu-töissään Varkauden ja Leppävirran seurakuntien tai Viipurin seurakunnan kiertokouluja, diakonaattiyhdistyksen, diakonin tai diakonissan toimintaa saati seurakuntien hallinnollista toimintaa sisällissodan aikana, joten heidän tuloksiaan ei voida näissä asioissa verrata tässä tutkimuksessa saatuihin tuloksiin. Lars Schmidt puolestaan sivuaa työssään hyvin suppeasti Porvoon seurakunnan hallinnollista toimintaa kirkkoneuvoston, kirkonkokouksen ja kirkkovaltuuston näkökulmasta.

Seurakuntien kiertokoulujärjestelmä oli voimissaan vielä 1900-luvun alussa varsinkin maaseudulla ja Suomen syrjäisimmillä alueilla. Seurakunnallinen kiertokoulu toimi kirkollisena alkuopetuksena kansakoululle ja rippikoululle, vaikka monilla tahoilla katsottiin, että kansakouluun valmistavan opetuksen järjestäminen kuului kunnan toimenkuvaan. Koulun nimitys tuli siitä, että koulun pitopaikkaa vaihdettiin aina tietyin väliajoin talosta taloon kiertokoulupiirien sisällä. Vaikka kiertokoulujärjestelmän perimmäinen tarkoitus oli valmistaa lapsia rippikouluun, oli siinä otettava huomioon myös kiertokoulun rooli kansakouluun valmistavana kouluna, jolloin opetettavia aineita olivat katekismuksen, raamatunhistorian ja sisäluvun lisäksi esimerkiksi laskento, kirjoitus, maantieto ja piirustus. Opettajana kiertokouluissa toimi yleensä 1900-luvun alussa kiertokoulunopettajaseminaarissa koulutuksen saanut kiertokoulunopettaja, jolle seurakunta maksoi palkan.¹⁸⁵ Joroisten alue oli jaettu viiteen kiertokoulupiiriin¹⁸⁶, joiden sisällä kiertokoulunopettaja liikkui talosta taloon noin viiden tai kuuden viikon välein. Kiertokoulunopettajat pitivät kiertokouluista päiväkirjaa, joihin merkittiin päivittäin esimerkiksi paikalla olleiden lasten lukumäärä, kunakin päivänä opetetut

---

¹⁸⁵ Murtorinne 1995, 91–93.

¹⁸⁶ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 23.2.1913.

aineet sekä mahdolliset loppukokeet.¹⁸⁷ Tässä tutkimuksessa hahmoteltaessa kiertokoulujen toimintaa sisällissodan aikana on käytetty apuna nimenomaan näitä päiväkirjoja. Joroisten seurakunnassa pidettiin myös pyhäkoulua kinkerikunnittain, mutta tästä ei löydy minkäänlaisia merkintöjä seurakunnan arkistosta lukuun ottamatta muutamia toissijaisia mainintoja.

Joroisten seurakunnassa kiertokoulu jatkui kiertokoulupiireissä suhteellisen normaalisti ilman sotaan liittyneitä keskeytyksiä lukuun ottamatta ensimmäistä kiertokoulupiiriä ja lasten lukumäärä näyttää pysyneen kaikissa kiertokouluissa suhteellisen samana läpi koko kevään¹⁸⁸. Ensimmäisessä kiertokoulupiirissä, johon kuuluivat Räisälänrannan, Katisenlahden, Kuvansin, Joutsenlahden, Järvelän, Lehtoniemen ja Ruokojärven kinkerikunnat¹⁸⁹, koulu on alkanut tuntemattomassa talossa¹⁹⁰ maanantaina 28. päivä tammikuuta, mutta se keskeytettiin jo perjantaina 8. helmikuuta. Tuolloin kiertokoulunopettaja on kirjannut kiertokoulun päiväkirjaan tekstin ”sodan tähden lupa”. Teksti viittaa pöytäkirjassa esiintyviin muihin teksteihin koulun pidon puuttumisesta tietyltä päivältä kuten esimerkiksi ”hautajaislupa” tai ”kinkerilupa”. Kiertokoulua on päiväkirjan mukaan jatkettu normaalisti jälleen maaliskuun alussa tuntemattomassa paikassa. Kiertokoulu lopetettiin päiväkirjojen mukaan yleensä jonkinlaiseen loppukokeeseen, mutta helmikuun alussa keskeytettyyn kiertokouluun mitään loppukokeeseen viittaavaa ei ole kirjattu päiväkirjaan.¹⁹¹

Koska kummassakaan yllä esitetystä tilanteesta ei ole kirjattu kiertokoulun pitopaikkaa, on epäselvää, onko koulua jatkettu helmikuussa keskeytyneessä paikassa vai onko opettaja siirtynyt jo uuteen paikkaan. Kuitenkin koulun lopettaminen ilman minkäänlaisen loppukuulustelun tai koulun lopettajaisten pitämistä viittaisi siihen, että

---

¹⁸⁷ JSA, I Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918; JSA, II Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918; JSA, III Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1919; JSA, IV Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918; JSA, V Kiertokoulupiirin päiväkirja 1917–1920.

¹⁸⁸ JSA, I Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918, vuosi 1918; JSA, II Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918, vuosi 1918; JSA, III Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1919, vuosi 1918; JSA, IV Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918, vuosi 1918; JSA, V Kiertokoulupiirin päiväkirja 1917–1920, vuosi 1918.

¹⁸⁹ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 23.2.1913.

¹⁹⁰ Melkein aina kaikissa viidessä kiertokoulupiirissä kiertokoulunopettaja kirjoitti kiertokoulupäiväkirjaan ensimmäisen koulupäivän kohdalle oppilaiden lukumäärän lisäksi myös talon, jossa koulua pidettiin, mutta välillä paikkamerkinnot puuttuvat.

¹⁹¹ JSA, I Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918, vuosi 1918.

koulua on jatkettu keskeytyksen jälkeen samassa paikassa. Joka tapauksessa koulunkäyntiä on tässä kiertokoulupiirissä jatkettu vasta Varkauden valloituksen jälkeen, jolloin koko alue oli valkoisten hallinnassa. On huomion arvoista, että koulunkäynti on keskeytynyt nimenomaan lähinnä Lehtoniemen ja Varkauden tehdasalueita olevassa kiertokoulupiirissä, sillä punaisten kannatus oli siellä suurinta ja myös levottomuudet keskittyivät näille alueille. Jää epäselväksi, miksi tai millaisten tapahtumien takia kiertokoulu on sodan takia lopetettu. Kahdeksannen päivän jälkeen kyseiselle alueelle ei tehty valkoisten puolelta hyökkäyksiä ennen suurhyökkäystä Varkauteen helmikuun lopussa ja edellinenkin hyökkäysyritys alueen kautta oli 6. helmikuuta. Onkin mahdollista, että opettaja on kokenut tilanteen alueella yleisesti sodan tai jommankumman taistelevan osapuolen takia uhkaavaksi ja siksi keskeyttänyt koulunkäynnin.

5.2 Diakonissan toiminta sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana

Diakoniatoiminta kytkettiin osaksi Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien toimintaa 1800-luvun loppupuolella, mutta diakoniayhdistysten¹⁹² perustamista ja diakonissojen hankkimista seurakuntiin hidasti varojen puute sekä epäluulo diakoniatoimintaa kohtaan. Diakonissojen määrä alkoi seurakunnissa lisääntyä 1910-luvulla, jolloin myös kirkkolakiin kirjattiin vaatimus seurakuntien diakoniatoiminnasta.¹⁹³ Joroisten seurakunnassa toimi tämän tutkimuksen tutkimusajankohtana kaksi diakonissaa: Saimi Luukkonen, joka toimi diakonissana diakonaattiyhdistyksen vuosikertomusten mukaan ainakin vuodesta 1910 lähtien vuoteen 1920 asti. Toinen tutkimusajankohtana seurakunnassa toiminut diakonissa oli Auni Salakari, joka toimi paikkakunnalla vuodesta 1920 lähtien.¹⁹⁴ Joroisten diakonissana toimi tutkimusaikana ilmeisesti myös muita henkilöitä, mutta näiden henkilöiden nimiä ei ole tiedossa: esimerkiksi vuonna 1919 diakonissan toimi oli useiden eri henkilöiden hallussa eikä näiden henkilöiden nimiä ole jäänyt muistiin

---

¹⁹² Diakonaattiyhdistys tarkoittaa seurakunnan erityistä toimikuntaa, jonka vastualueeseen kuului seurakunnallinen diakonia. Yhdistys keskittyi toiminnassaan köyhien ja sairaiden auttamiseen diakonissan kautta. Murtorinne 1992, 369.

¹⁹³ Murtorinne 1995, 96.

¹⁹⁴ JSA, Rippikirja 1910–1919, 8; JSA, Selostus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuodelta 1920.

diakonaattiyhdistyksen vuosikertomuksiin tai seurakunnan asiakirjoihin¹⁹⁵. Diakonissan asema Joroisten seurakunnassa on epäselvä, sillä diakonissa oli palkattu kunnan päätöksellä, mutta diakonaattiyhdistyksen hallinnasta vastasi kuitenkin kirkkoherra. N. Karl Grotenfelt kertookin Joroisten kunnan historiasta kertovassa teoksessa *Joroinen II. Joroisten kunta 1865–1935*, että kirkkoherra määräsi suhteellisen omavaltaisesti diakonissan tehtävistä ja matkoista.¹⁹⁶ Näin ollen voidaan olettaa, että diakonissan toimet sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana edustavat hänen oman mielipiteensä lisäksi myös kirkkoherran kantaa asioihin.

Vuoden 1918 Joroisten diakonaattiyhdistyksen vuosikertomuksessa todetaan kuluneen vuoden olleen koettelemusten ja kärsimysten vuosi, joka omalta osaltaan hankaloitti diakonissan toimintaa myös Joroisten seurakunnassa. Diakonissan toimintaan vaikuttaneena tekijänä vuosikertomuksessa huomautetaan myös siitä, että diakonissa joutui olemaan pois toimestaan hänen kotonaan tapahtuneiden sairastapausten takia. Vuosikertomuksen mukaan diakonissa Saimi Luukkonen toimi alkuvuodesta 1918 suojeluskunnan tehtävissä muun muassa vaatteiden valmistuksessa ja tarvittaessa kunnalliskodin johtajattaren sijaisena tämän toimiessa suojeluskunnan emäntänä, koska tarvetta sairaanhoidolle ei sisällissodan aikana ilmennyt niin runsaasti kuin normaalisti. Vuosikertomuksessa ilmoitettujen päivien lukumäärien mukaan diakonissa käytti yhteensä 27 päivää vuodesta suojeluskunnan asioiden hoitamiseen.¹⁹⁷ Myöhempinä vuosina diakonissa ei osallistunut suojeluskunnan toimintaan virkansa puolesta, sillä mitään suojeluskuntaan viittaavaa ei ole kirjattu seuraavien vuosien vuosikertomuksiin. Koska diakonissa toimi suojeluskunnan palveluksessa nimenomaan alkuvuodesta 1918, voidaan olettaa, että hänen panoksensa suojeluskunnalle erityisesti sota-aikana katsottiin seurakunnan taholta tärkeäksi, mutta toisaalta hänen panostaan ei katsottu niin merkittäväksi, että toiminta olisi jatkunut sodan jälkeen.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ JSA, Kertomus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuonna 1919.

¹⁹⁶ Grotenfelt & Teittinen 1936, 57.

¹⁹⁷ JSA, Vuosikertomus Joroisten diakonaattiyhdistyksen toiminnasta vuonna 1918.

¹⁹⁸ JSA, Vuosikertomus Joroisten diakonaattiyhdistyksen toiminnasta vuonna 1918; JSA, Kertomus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuonna 1919; JSA, Selostus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuodelta 1920.

Diakonissa kävi vuoden 1918 vuosikertomuksen mukaan myös vapautettujen vankien luona, mutta vuosikertomuksesta ei selviä, oliko kyseessä nimenomaan vuoden 1918 vankeja vai kenties muiden rikosten takia vangittuja ja vapautettuja vankeja. Voidaan kuitenkin perustellusti olettaa, että kyse oli nimenomaan sisällissotaan liittyvistä vangeista, koska aikaisempina tai vastaavasti myöhempinä vuosina samanlaista toimintaa ei ole tapahtunut tai sitä ei ole ainakaan kirjattu erikseen vuosikertomuksiin. On mahdotonta arvioida, kuinka paljon näitä käyntejä on tarkalleen ollut, sillä käyntien lukumäärään on laskettu mukaan myös köyhien ja hoitolasten luona käymiset. On myös mahdotonta tietää, miksi diakonissa tai seurakunta on kokenut tärkeäksi vapautettujen vankien luona vierailemisen vain vuonna 1918 eikä enää myöhemmin.¹⁹⁹ Tietenkin päätökseen vierailuista on vaikuttanut vuonna 1918 vapautettujen vankien suuri määrä: Jaakko Paavolaisen mukaan vankileireiltä vapautettiin ja pääsi ehdonalaiseen pelkästään kesän aikana noin 45 000 vankia, joista monet olivat sairauksien ja nälän heikentämiä²⁰⁰. Näin ollen seurakunta saattoi nähdä tarpeelliseksi tarkastaa vankien ja heidän perheidensä tilanteen vankien saapuessa kotiin vankileireiltä.

Vuoden 1918 diakonissan toiminnasta kertovassa vuosikertomuksessa todetaan, että diakonissa on jakanut ilmaiseksi sairastarpeita 29 henkilölle ja vielä erikseen vaatteita ja kirjallisuutta useille perheille, mutta tämän tarkemmin diakonissan antamia materiaalisia lahjoituksia tai niiden kustannuksia ei vuosikertomuksessa eritellä tai ne ilmaistaan eri tavalla aikaisempiin ja myöhempisiin vuosiin verrattuna. Näiden puutteellisten merkintöjen takia ei ole mahdollista arvioida avun tarpeen muutosta sisällissodan aikana. Diakonissan hoitamien sairaiden määrä on aikaisempia vuosia pienempi, mutta toisaalta tähän ovat saattaneet vaikuttaa myös diakonissan läheisten sairastapaukset ja hänen poissaolonsa paikkakunnalta eikä niinkään diakonissan työn estyminen, sillä vuosikertomuksessa nimenomaan todetaan, ettei diakonissalla ollut tavalliseen tapaan töitä sisällissodan aikana.²⁰¹

Hannu Soikkanen toteaa teoksessaan *Varkauden historia*, että Varkaudessa sisällissota aiheutti paljon hätää ihmisten keskuudessa, mikä näkyi esimerkiksi sairaskäynteinä, ja

---

¹⁹⁹ JSA, Vuosikertomus Joroisten diakonaattiyhdistyksen toiminnasta vuonna 1918.

²⁰⁰ Paavolainen 1971, 117.

²⁰¹ JSA, Vuosikertomus Joroisten diakonaattiyhdistyksen toiminnasta vuonna 1918.

siksi seurakunnalla oli palveluksessaan kaksi diakonissaa, jotka auttoivat parhaansa mukaan avunpyytäjiä²⁰². Kuitenkin Joroisten diakonaattiyhdistyksen diakonissan toiminnasta kertovien vuosikertomusten valossa vaikuttaa siltä, ettei Joroisten diakonissa ollut missään vaiheessa sodan takia estynyt tekemästä töitään eivätkä hänen työtehtävänsä lisääntyneet samalla tavalla kuin Varkauden diakonissojen, vaan hän jopa toimi ylimääräisissä tehtävissä suojeluskunnassa. Sisällissota näkyi suojeluskunnan tehtävien lisäksi hänen toiminnassaan myös vierailuissa vapautuneiden vankien luona, mihin ei myöhemmin vuosina enää nähty tarvetta. Joroisissa diakonissalle osoitetut avunpyynnöt eivät näytä lisääntyneen vuonna 1918, sillä vuosina 1919 ja 1920 diakonissan työtilanne vaikuttaa vuosikertomusten valossa hyvin samanlaiselta kuin vuonna 1918 ja ennen sitä. Koska vierailuja vapautuneiden vankien luona ei lähteiden valossa ilmeisesti jatkettu enää seuraavina vuosina, diakonissan vierailut toimivat lähinnä samanlaisena väliaikaisena ratkaisuna sodan aiheuttamiin ongelmiin kuin seurakunnan osallistuminen Vankeusyhdistyksen järjestämään vaatekeräykseen.

5.3 Hallinnollinen toiminta sisällissodan ja sen jälkiselvittelyjen aikana

Paikallisseurakuntien hallinnon keskuksena oli vielä 1900-luvun alussa kirkonkokous. Kirkonkokous tarkoitti kokousta, johon koko seurakunta sai osallistua ja jossa keskusteltiin ja päätettiin seurakunnan kirkollisten asioiden hoidosta. Kirkonkokouksen tehtäväkenttään kuuluivat muun muassa kirkkoneuvoston ja kirkkovaltuuston jäsenten sekä muiden seurakunnan työntekijöiden valinta ja seurakunnan varojen hoitaminen.²⁰³ Kokouksessa saivat äänestää maan- ja kiinteistöjenomistajat sekä muut seurakuntalaiset, jotka osallistuivat papinpalkan maksamiseen, ja jokaisen henkilön äänimäärä päätettiin henkilön varallisuuden mukaan. Järjestelmä mukaili aikaisemmin muissa vaaleissa voimassa ollutta äänestyskäytäntöä ja kirkonkokouksen äänestysjärjestelmä poistettiinkin tällaisenaan pois käytöstä vuoden 1918 kirkkolaisissa.²⁰⁴ Kirkonkokouksen lisäksi monissa seurakunnissa oli myös seurakuntalaisten valitsema kirkkoneuvosto, joka valmisti asiat kirkonkokoukselle ja toimeenpani sen päätökset. Kirkkoneuvosto

---

²⁰² Soikkanen 1963, 718.

²⁰³ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 124–125.

²⁰⁴ Haapala 1995, 37–38.

käsitteli erityisesti seurakunnan talouteen, vaaleihin, kirkkokuriin ja siveelliseen elämään liittyviä asioita.²⁰⁵ Näiden kahden hallinnollisen elimen lisäksi seurakuntiin oli vielä mahdollista perustaa vaaleilla valittava kirkkovaltuusto, joka vastasi osittain aikaisemmin kirkonkokoukselle kuuluneista erityisesti taloudellisista asioista, kuten esimerkiksi kirkollisten tilien tarkastamisesta, kiinteistöjen myynnistä ja vuokraamisesta²⁰⁶.

Joroisten seurakunnassa toimi vuonna 1918 kirkonkokous ja kirkkoneuvosto, joiden kokoontumisia on mahdollista seurata säilyneiden pöytäkirjojen perusteella. Kirkonkokouksia pidettiin noin kerran kuukaudessa kirkossa jumalanpalveluksen päättymisen jälkeen, mutta kokoontumisten tiheys riippui täysin käsiteltävien asioiden määrästä ja laadusta. Samat tekijät vaikuttivat myös kirkkoneuvoston kokoontumisiin, mutta kirkkoneuvoston kokoontumisia on ainakin niistä pidettyjen pöytäkirjojen mukaan ollut kirkonkokouksia harvemmin, vain muutamia vuodessa. Vuoden 1919 alusta Joroisissa aloitti pöytäkirjojen mukaan toimintansa myös kirkkovaltuusto, joka kokoontui epäsäännöllisesti yleensä muutamia kertoja vuodessa, mutta kuten muidenkin hallinnollisten elinten, myös kirkkovaltuuston kokoontumistiheys riippui käsiteltävistä asioista.²⁰⁷ Näiden Joroisten seurakunnan hallinnollisten elinten kokouspöytäkirjoihin on merkitty, missä ja milloin kokous on pidetty sekä keitä on ollut osallisina. Tämän jälkeen käsiteltävät asiat ja tehdyt päätökset on kirjattu pöytäkirjaan käsittelyjärjestyksessä. Keskusteluja tai kokouksiin osallistuneiden varsinaisia mielipiteitä pöytäkirjoihin ei ole merkitty.

Vuonna 1918 ensimmäinen kirkkoneuvoston kokous pidettiin vasta heinäkuussa ja koko vuonna 1918 pidettiin vain kolme kirkkoneuvoston kokousta, mutta tämä ei ole millään tavalla epätavallista muihin vuosiin verrattuna. Kirkonkokous puolestaan kokoontui tammikuussa ennen sisällissodan alkamista kahdesti, muttei kertaakaan helmi- ja maaliskuussa. Muinakin vuosina alkuvuodesta oli vähemmän kirkonkokouksia kuin loppuvuodesta, joten kirkkoneuvoston ja kirkonkokouksen kokoontumisissa on vaikea

---

²⁰⁵ Murtorinne 1992, 276–277.

²⁰⁶ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 193–194.

²⁰⁷ JSA, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1902–1958; JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958; JSA, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919–1937.

huomata minkäänlaista muutosta sisällissodan takia. Kirkkoneuvoston kokousten, kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston kokousten pöytäkirjat eivät sisällä sisällöllisesti lainkaan sisällissotaan liittyvää aineistoa: vuonna 1918 molemmat kokoukset käsittelivät esimerkiksi henkilöiden palkkaa, hautausmaiden kuntoa ja uusien työntekijöiden valitsemista²⁰⁸. Myös Lars Schmidt on tehnyt samanlaisen huomion omassa tutkimuksessaan Porvoon seurakunnassa: hänen mukaansa seurakunnan luottamushenkilöt eivät kommentoineet sisällissotaa yhdessäkään sisällissodan aikana pidetyssä kokouksessa niistä kirjoitettujen keskustelupöytäkirjojen mukaan. Schmidt on tutkinut myös sodan jälkeen pidettyjen kirkkokokousten, kirkkoneuvoston ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjoja ja on todennut, ettei niissäkään käsitellä paljon sisällissotaan liittyviä asioita muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.²⁰⁹

Keskeisin ja mielenkiintoisin sisällissotaan liittyvä asia Joroisten seurakunnan toimielimissä käsiteltiin vuoden 1919 kesällä. Seurakuntaan oli palkattu uusi haudankaivaja nimeltään Armas Tarvainen²¹⁰ syyskuussa 1918, kun edellinen haudankaivajan toimenhaltija oli luopunut työstään. Seuraavan vuoden kesäkuussa kirkkoneuvoston kokouksessa keskusteltiin oikeusministeriöstä saapuneesta ilmoituksesta, jonka mukaan muun muassa seurakunnan haudankaivaja Armas Tarvainen oli tuomittu valtionrikosoikeudessa valtiopetoksen valmistelusta kuritushuonerangaistukseen ja kansalaisluottamuksen menetykseen. Ilmoituksessa todettiin myös, että Tarvaiselle oli myönnetty ehdonalainen vapaus. Tämän asian tultua julki kirkkoneuvostossa pohdittiin, voiko seurakunta pitää Tarvaisen seurakunnan haudankaivajan toimessa vai onko hänet erotettava. Pöytäkirjan mukaan kirkkoneuvosto päätti pidättää hänet virastaan, mutta säilytti sen mahdollisuuden, että jos kesällä 1919 vireillä ollut valtionrikoksista tuomittujen yleinen armahtaminen toteutuisi ja myös Armas Tarvainen kuuluisi armahduksen saajiin, hän saisi sen jälkeen jatkaa toimessaan. Muuten hänet erotettaisiin lopullisesti. Seurakunnan haudankaivajan virka julistettiin

---

²⁰⁸ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, vuosilta 1917, 1918 ja 1919; JSA, Kirkkokokousten pöytäkirjat 1902–1958, vuosilta 1917, 1918 ja 1919; JSA, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919–1937, vuosi 1919.

²⁰⁹ Schmidt 2004, 153, 195–197.

²¹⁰ Armas Tarvaisesta käytetään Grotenfeltin Joroisten historiateoksessa *Joroinen I* nimeä Armas Tujunen. Grotenfelt 1931, 79.

kuitenkin avoimeksi heinäkuussa ja tämän jälkeen seurakunnan haudankaivaja toimi Albin Tepponen. Näin ollen Tarvainen ilmeisesti erotettiin virastaan lopullisesti.²¹¹

Kirkkoneuvoston toiminnassa ei sinällään ole mitään epätavallista, mutta valtionrikosoikeuden arkistossa sijaitsevien aktien mukaan Tarvaisen kuulustelu suoritettiin Joroisten suojeluskunnan esikunnassa Joroisissa 13. syyskuuta vuonna 1918, jolloin Tarvainen oli jo valittu seurakunnan haudankaivajan toimeen ja tämä ammatti on myös merkitty hänen kuulustelupöytäkirjoihinsa²¹². Akteihin on kerätty jokaisen tuomitun osalta kuulustelupöytäkirjoja, papintodistus, johon oli merkitty henkilö- ja rikosrekisteritiedot, sekä erilaisia puolto- ja ilmiantokirjeitä²¹³. Armas Tarvaisen kansiossa on kuulustelupöytäkirjojen lisäksi papin todistus, jonka on antanut 21.9. kirkkoherra Albert Stålhammar, sekä 3. lokakuuta vuonna 1918 päivätty asiakirja, jossa kerrotaan Tarvaisen saama tuomio: kolme vuotta kuritushuonetta ja kansalaisluottamuksen menettäminen yhdeksäksi vuodeksi. Tuomioasiakirjaa seuraa kuitenkin päiväämätön asiakirja, jossa todetaan, että tuomiota on lykätty kesäkuussa 1918 annettujen lakien nojalla ja tuomitun käytöksestä riippuu, pannaanko rangaistus toteen myöhemmin.²¹⁴

Mielenkiintoiseksi tämän tilanteen tekeekin, että Joroisten seurakunnan haudankaivajaa Armas Tarvaista kuulusteltiin ja hän sai tuomionsa ollessaan jo seurakunnan palkkalistoilla. Ainakin kirkkoherra Stålhammar oli varmasti tietoinen hänen tilanteestaan, koska hän oli antanut tuomiota varten papintodistuksen Tarvaisesta ja koska molemmat kuulustelu ja tuomion antaminen suoritettiin Joroisissa, on hyvin todennäköistä, että moni muukin tiesi asiasta. Tuomiosta huolimatta Tarvainen sai kuitenkin jatkaa normaalisti virassaan kesäkuuhun 1919 asti, jolloin oikeusministeriöltä tullut kirje aiheutti keskustelua kirkkoneuvostossa. Voidaankin siis väittää, ettei kirkkoneuvosto nähnyt estettä sisällissodan jälkeen valtionpetoksen valmistelusta tuomitun henkilön työskentelyssä seurakunnassa ennen kuin asiasta tuli virallinen ilmoitus oikeusministeriöstä. Toisaalta huomiota herättävää on myös, ettei Tarvaisen

---

²¹¹ JSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958, 1.9.1918, 15.6.1919 ja 13.7.1919.

²¹² KA, VRO 63/541 Tarvainen, Armas.

²¹³ Tikka 2008, 175.

²¹⁴ KA, VRO 63/541 Tarvainen, Armas.

kansiossa ole esimerkiksi puoltokirjettä seurakunnalta, olihan Tarvainen kuitenkin seurakunnan työntekijä²¹⁵. Tarvaisen pitäminen melkein vuoden ajan seurakunnan palkkalistoilla voi olla jonkinlainen pyrkimys paikallisyhteisön sodan jälkeiseen eheyttämiseen. Valtionrikosoikeudessa tuomitun haudankaivajan kautta seurakunta pyrki siirtymään eteenpäin sotatilanteesta, unohtamaan tapahtuneen ja palaamaan ennen sotaa vallinneeseen yhteiskuntajärjestykseen. Lähdeaineistosta ei kuitenkaan löydy vastausta siihen, miksi kirkkoneuvosto päätti erottaa Tarvaisen oikeusministeriöstä saapuneen kirjelmän jälkeen. Onkin mahdollista, että oikeusministeriön kirjelmä aiheesta pakotti kirkkoneuvoston toimiin, joihin se ei ollut halunnut ryhtyä aiemmin.

Seurakunnan hallintoon voidaan katsoa kuuluvan myös seurakunnan antamat papintodistukset, joita annettiin keväällä 1918 hyvin paljon erityisesti syyttämistä tai asevelvollisuutta varten. Pelkästään Joroisten suojeluskunnalle papintodistuksia on annettu eri henkilöiden syyttämistä varten yli 200 kappaletta, muutamia todistuksia on annettu myös Varkauden suojeluskunnalle sekä eräiden kaupunkien tutkintoasianpäälliköille näiden pyynnöstä. Kaikki syyttämistä varten pyydetyistä papintodistuksista ovat suojeluskunnan, tuomioistuimen tai muun virkamiehen pyytämiä.²¹⁶ Onkin muistettava, että papintodistusten antaminen kuului olennaisena osana papin työnkuvaan, joten papin todistusten antamisesta ei voi päätellä mitään pappien suhtautumisesta punaisiin²¹⁷.

Joroisten suojeluskunnan arkistossa sijaitsevien vuoden 1918 vankien kuulustelupöytäkirjojen välissä on Joroisten seurakunnan papiston antamia papintodistuksia. Nämä papintodistukset voidaan jakaa kahteen osaan: osa papintodistuksista kertoo kyseisen henkilön hyvämaineisuudesta ja kunnollisesta käyttäytymisestä, kun taas osa viittaa huonomaineisuuteen. Suurin osa annetuista todistuksista on hyvämaineisia ja ne henkilöt, joiden papin todistuksessa on merkintä huonomaineisuudesta, ovat saaneet sakkoja tai vankeutta rikoksista.²¹⁸ Tämä viittaisi

---

²¹⁵ KA, VRO 63/541 Tarvainen, Armas.

²¹⁶ JSA, Lähetettyjen kirjeiden diaari 1917–1923, vuodelta 1918; JSA, Annettujen todistusten diaari 1895–1923, vuosi 1918.

²¹⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 60–61.

²¹⁸ KA, JSKA Sk-2476/16, Vankien kuulustelupöytäkirjat vuodelta 1918.

siihen, että seurakunnan papistolla ei ollut halua kostaa tai saada paikkakunnan punaisia tuomiolle, koska he eivät lisänneet antamiinsa todistuksiin omia tekstejään, vaan suojeluskunnan arkistoissa olevissa papin todistuksissa ilmaistaan lyhyesti vain olennaisin rippikirjatieto henkilöstä: nauttiiko henkilö kansalaisluottamusta, onko hän syyllistynyt rikokseen vai onko hän puhdasmaineinen. On kuitenkin otettava huomioon, että papin todistuksia on lähetetty muille suojeluskunnille ja viranomaisille, joten Joroisten suojeluskunnan arkistosta löytyvät papintodistukset muodostavat vain osan tästä kokonaisuudesta.

6. Seurakunta, suojeluskunta ja punavangit

6.1 Suojeluskunnan jäsenet

Suojeluskuntien perustaminen alkoi yhtä aikaa punakaartien kanssa keväällä 1917 ja tammikuussa 1918 suojeluskuntia oli noin 400 ja niissä arvion mukaan 38 000 jäsentä. Yleensä suojeluskuntien perustamisen taustalla olivat paikalliset syyt kuten järjestysvallan puute paikkakunnalla tai kansalaisten hengen ja omaisuuden suojeleminen eli ne olivat paikallisia yksiköitä, joilla ei ollut minkäänlaista keskusjohtoa. Senaatin julistettua tammikuussa 1918 suojeluskunnat hallituksen joukoiksi ja nimitettyä kenraaliluutnantti C. G. E. Mannerheimin ylipäälliköksi suojeluskunnat yhdistettiin valkoiseksi armeijaksi. Sisällissodan alkuvaiheessa vapaaehtoiset suojeluskuntalaiset muodostivat valkoisen armeijan rungon, jota täydennettiin värvätyillä ja asevelvollisuuskutsuntojen kautta saaduilla henkilöillä. Suojeluskuntalaiset työskentelivät sodan aikana myös rintaman takana hallinnollisissa tehtävissä, huoltotoimissa ja järjestyksen pitoon liittyvissä tehtävissä. Sisällissodan jälkeen senaatti määräsi suojeluskuntien tehtäväksi kansalaisten maanpuolustuskunnan edistämisen, tarvittaessa armeijan ja järjestysviranomaisien apuna toimimisen sekä laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamisen.²¹⁹

Seurakuntien, erityisesti papiston, ja suojeluskuntien suhde oli sisällissodan aikana ja sen jälkeen hyvin ristiriitainen: samalla tavoin kuin papiston suhtautuminen sisällissotaan vaihteli aseellisesta toiminnasta puolueettomaan, myös heidän suhteensa suojeluskuntiin vaihteli aktiivisesta osallistumisesta passiiviseen sivusta seuraamiseen²²⁰. Papiston toimintaa vuosina 1917–1918 tutkineen Eero Saarisen mukaan papisto yleensä pysytteli syrjässä tai taustalla suojeluskuntien perustamishankkeissa ja vain harvat papit saivat paikallisissa suojeluskunnissa huomattavan aseman esimerkiksi esikuntien jäseninä. Saarisen mukaan papit eivät myöhemminkään olleet kovin innokkaita liittymään suojeluskunnan jäseniksi, mihin saattoi vaikuttaa tulkinta pappien velvollisuuksista hoitaa vain hengellisiä toimintoja, ei

---

²¹⁹ Selén 2001, 15, 17, 19–20, 23, 42.

²²⁰ Tikka 2009, 134.

osallistua maallisen esivallan toimintaan.²²¹ Marko Tikan mukaan sisällissodan loppuvaiheessa, jolloin suojeluskunnat osana valkoista armeijaa alkoivat rangaista kapinaan osallistuneita, paikallisten suojeluskuntien ja papiston suhde kriisiytyi, koska papisto – kuten muukin väestö – uskoi, ettei valkoinen armeija toimisi moraalisesti arveluttavalla tavalla. Käytännön toiminnassa Tikka toteaa tämän näkyneen hyvin vähän, sillä avointa kritiikkiä armeijan toimia kohtaan ei juurikaan osoitettu. Jonkinlaisena mielenosoituksena valkoisen armeijan ja sitä kautta myös suojeluskuntien toimintaa kohtaan Tikka näkee kuitenkin sen seikan, ettei kenttäoikeuksien jäsenistössä ollut ollenkaan papistoa. Kuitenkin suojeluskuntajärjestön uudelleenryhmittymisen jälkeen sodan päättyttyä suojeluskuntien esikuntiin saattoi kuulua papistoa ja seurakunnat aloittivat tai joillain paikkakunnilla jatkoivat sodan aikana aloitettua yhteistyötä erilaisten juhlatilaisuuksien muodossa: valatilaisuuksissa, suojeluskunnan lipun vihkimisissä ja sodan päättymisen tai paikkakunnan vapauttamisen muistojuhlissa.²²² Hentunen, Virtanen tai Schmidt eivät nosta tutkimuksissaan esille seurakuntien ja paikallisten suojeluskuntien suhteita, joten vertailuaspekti näihin kyseisiin töihin jää puuttumaan suojeluskuntien osalta.

Joroisten suojeluskunta perustettiin marraskuussa 1917, mutta sen toiminta oli melkein olematonta vuoden 1918 helmikuun loppuun saakka, jolloin se osallistui Varkauden valloitukseen. Sen jälkeen suojeluskunta osallistui vangittujen punaisten kuulusteluihin ja piti järjestystä paikkakunnalla sekä antoi jäsenilleen sotilaskoulutusta.²²³ Joroisten suojeluskunnan arkistosta löytyy useita, eri tavalla järjestettyjä jäsenluetteloita useilta eri vuosilta ja monenlaisia nimilistoja esimerkiksi kilpailuissa menestyneistä suojeluskuntalaisista. Näiden jäsenluetteloiden ja listojen perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että Joroisten seurakunnan työntekijöistä neljä oli mukana suojeluskunnan toiminnassa tutkimusajankohtana: lukkari-urkuri Jalo Johannes Pengerkoski, suntio Heikki Ihanainen, pastori Aleksii Gabriel Pajula ja pastori Hannes Mustakallio²²⁴. Suojeluskunnan materiaalin osalta ongelmalliseksi muodostuu se, että suurin osa

---

²²¹ Saarinen 1961, 51–52.

²²² Tikka 2009, 135–137.

²²³ KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

²²⁴ KA, JSKA Sk-2476/1, Joroisten suojeluskunnan kantakirja v. 1920–1921; KA, JSKA Sk-2476/2, Aakkosellinen luettelo Joroisten suojeluskunnan toimivista jäsenistä; KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan paikallispäällikön käskyt ja päiväkäskyt v. 1920–1930, 9.1.1925.

esimerkiksi erilaisista luetteloista on päiväämättömiä. Osa luetteloista voidaan kuitenkin ajoittaa suojeluskunnan alkuvuosiin, koska varsinkin nimiluetteloissa on selvästi pyritty kartoittamaan suojeluskunnan jäseniä eri kylillä ja kantakirja suojeluskunnasta on koottu vuosina 1920–1921.

Suojeluskunnan vuosilta 1920–1921 olevan kantakirjan mukaan lukkari-urkuri/kanttori Jalo Johannes Pengerkoski liittyi suojeluskunnan jäseneksi 29. tammikuuta vuonna 1918 eli heti sisällissodan alettua²²⁵. Suurin osa Joroisten suojeluskunnan jäsenistä lähti paikkakunnalta Varkauden punaisten kirkonkylälle suuntautuneen retken jälkeen, mutta seurakunnan lähteistä ei löydy minkäänlaista mainintaa siitä, että Pengerkoski olisi ollut poissa paikkakunnalta sisällissodan alkupuolella. On kuitenkin mahdollista, että Pengerkoski olisi poistunut paikkakunnalta muiden suojeluskuntalaisten mukana, mutta koska hänen poistumisensa Joroisista ei olisi estänyt seurakunnan toimintaa, siitä ei välttämättä olisi jäänyt merkintää minnekään. Joroisten suojeluskunnan arkistosta löytyy myös henkilötietolomakkeita suojeluskunnan jäsenistä ja Pengerkosken lomakkeessa mainitaan hänen liittyneen suojeluskuntaan vasta toukokuussa²²⁶. On mahdotonta sanoa varmasti, kumpi asiakirjoista on oikeassa, sillä muissa suojeluskunnan arkistosta löytyvistä nimiluetteloissa ei mainita jäsenten suojeluskunnan palvelukseen astumispäivää. Ero näiden kahden liittymispäivän välillä on merkittävä, sillä jos Pengerkoski liittyi suojeluskuntaan tammikuussa, hän halusi osoittaa tukensa suojeluskunnalle ja valkoiselle armeijalle. Jos hän taas liittyi suojeluskuntaan vasta toukokuussa, jolloin sodan lopputulos oli selvä, hän saattoi liittyä siihen ennemmin olosuhteiden pakosta. Kuitenkin tammikuussa palvelukseen astumisen puolesta puhuu se, että Pengerkoski mainitaan Joroisten suojeluskunnan esikunnan pöytäkirjassa maaliskuussa 1918, jolloin hän on toiminut suojeluskunnan lähettinä saattamalla erään suojeluskuntalaisen Kuopioon sairaalaan yhdessä toisen suojeluskuntalaisen kanssa²²⁷. Tietenkin voidaan olettaa, ettei Pengerkoski ollut vielä tuolloin suojeluskunnan jäsen, vaan hänellä on ollut esimerkiksi jotain muuta asiaa Kuopioon, mutta on kuitenkin todennäköisempää, että hän on tehnyt matkan suojeluskunnan jäsenenä ja näin ollen liittynyt järjestöön tammikuussa. Henkilötietolomakkeessa mainitaan myös, ettei

---

²²⁵ KA, JSKA Sk-2476/1, Joroisten suojeluskunnan kantakirja v. 1920–1921.

²²⁶ KA, JSKA Sk-2476/19, Henkilötietolomakkeet.

²²⁷ KA, JSKA Sk-2476/16, Pöytäkirjat 1918, 9.3.1918.

Pengerkoski ottanut osaa taisteluihin rintamamiehenä ja ettei hän myöskään työskennellyt rintaman takana eikä häntä määrätty palvelukseen²²⁸. Näin ollen lukkari-urkuri/kanttori Pengerkosken aktiivisuus suojeluskunnassa jää kyseenalaiseksi, vaikkakin hän halusi jäsenyydellään selvästi osoittaa olevansa valkoisten puolella.

Toinen Joroisten seurakunnan työntekijä, joka oli myös paikallisen suojeluskunnan jäsen, oli suntio Heikki Ihanainen. Hänen suojeluskunnan palvelukseen astumisaikaansa ei löydy suojeluskunnan arkistoista eikä häntä ole myöskään merkitty kaikkiin suojeluskunnan nimiluetteloihin, mikä kertoo siitä, että suurin osa nimiluetteloista on epätäydellisiä. Kuitenkin Heikki Ihanaisen nimi, syntymäaika ja myös sotilasarvo, alikersantti, löytyvät eräästä suojeluskunnan nimiluettelosta, jossa listataan suojeluskunnan toimivia jäseniä²²⁹. Hänen osaltaan ei ole siis mahdollista tehdä oletuksia suojeluskuntaa liittymisen syistä ajankohdan perusteella, mutta toisaalta Ihanaisen asema nimenomaan järjestön toimivana jäsenenä kertoo siitä, että hänellä oli halua toimia Valkoisen Suomen hyväksi.

Kolmas seurakunnan työntekijöistä, joka oli myös suojeluskunnan jäsen, oli pastori Akseli Gabriel Pajula. Pajula liittyi suojeluskunnan kantakirjan mukaan suojeluskuntaan 25. lokakuuta vuonna 1918, mutta kantakirjassa hänen kohdallaan ei ole merkintää suojeluskunnan toimintaan osallistumisesta tai suojeluskuntalaisen valan vannomisesta, toisin kuin esimerkiksi lukkari-urkuri/kanttori Pengerkosken kohdalla, joka antoi suojeluskuntavalansa joulukuussa 1918²³⁰. Joroisten suojeluskunnan kassakirjaan vuosilta 1921–1922 on merkitty saapuneeksi pastori Pajulalta 50 markkaa, jotka on merkitty kuuluvaksi kannattavilta jäseniltä -luokkaan²³¹. Myös erääseen nimiluetteloon suojeluskunnan jäsenistä pastori Pajulan kohdalle huomioitavaa -sarakeeseen on merkitty lyhenne ”pass.”, mikä tarkoittaa passiivista eli ei-toimivaa jäsentä suojeluskunnassa²³². Koska Pajula liittyi suojeluskuntaa vasta loppuvuodesta 1918, voidaan ajatella, ettei hän nähnyt sisällissodan aikana tarpeelliseksi osoittaa sympatiaansa valkoiselle osapuolelle liittymällä suojeluskuntaan, mutta vuoden

---

²²⁸ KA, JSKA Sk-2476/19, Henkilötietolomakkeet.

²²⁹ KA, JSKA Sk-2476/2, Aakkosellinen luettelo Joroisten suojeluskunnan toimivista jäsenistä.

²³⁰ KA, JSKA Sk-2476/1, Joroisten suojeluskunnan kantakirja v. 1920–1921.

²³¹ KA, JSKA Sk-2476/13, Kassakirja 1.1.1920–26.1.1922

²³² KA, JSKA Sk-2476/2, Luettelo suojeluskunnan jäsenistä.

loppuvaiheessa hän halusi ilmeisesti asettautua tukemaan taloudellisesti ja moraalisesti suojeluskuntaa. Eero Saarisen mukaan yleensä papisto pyrki välttelemään suojeluskunnan toimintaan osallistumista, sillä kirkossa korostettiin näkemystä, jonka mukaan pappien tehtävänä oli hoitaa yhteiskunnan hengellistä puolta eikä osallistua aseelliseen toimintaan²³³. Onkin mahdollista, että myös tämä ajatus oli Pajulan toiminnan taustalla, kun hän liittyi Joroisten suojeluskuntaan vain passiivisena, ei harjoituksiin tai toimintaa osallistuvana jäsenenä.

Tässä yhteydessä on nostettava esiin myös vuonna 1921 Joroisten seurakuntaan saapuneen kappalaisen Hannes Mustakallion toiminta. Hän toimi suojeluskunnan paikallisesikunnan jäsenenä ja talouspäällikkönä tämän tutkimuksen tutkimusajankohdan ulkopuolella sekä suojeluskunnan konekivääriosaston johtajana²³⁴. Mustakallion nimeä ei löydy Joroisten suojeluskunnan arkistoissa olevista nimiluetteloista, mutta hänen omista henkilökohtaisista papereistaan Kansallisarkistosta löytyy hänen Joroisten suojeluskunnan jäsenkirjansa ja hänen toimintansa suojeluskunnassa on yleisesti tunnettu tosiasia esimerkiksi Heimo Häyrisen *Vanhan viitostien varrelta* teoksessa²³⁵. Hannes Mustakallion toiminnasta suojeluskunnassa tämän tutkimuksen aikarajauksen sisäpuolella ei ole kuitenkaan minkäänlaista tietoa, sillä hän saapui paikkakunnalle vasta keväällä 1921.

6.2 Muut seurakunnan ja suojeluskunnan väliset yhteydet

Seurakunnan ja suojeluskunnan suhdetta voidaan tarkastella myös muun kuin seurakunnan työntekijöiden suojeluskuntalaisuuden kautta. Joroisten suojeluskunnan vaiheista ja paikkakunnan tapahtumista kertovassa asiakirjassa ”Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana” kerrotaan, että suojeluskunnan perustava kokous helmikuussa 1918 pidettiin paikkakunnan kirkossa²³⁶. On mahdotonta tietää, miksi juuri kirkko valittiin perustavan kokouksen pitopaikaksi. Tietysti on mahdollista, että kirkkorakennus oli ainoa tarpeeksi suuri tila kokouksen tarpeeseen, mutta toisaalta

---

²³³ Saarinen 1961, 51–52.

²³⁴ KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan paikallispäällikön käskyt ja päiväkäskyt v. 1920–1930, 9.1.1925; KA, JSKA Sk-715/7, Joroisten suojeluskunnan pöytäkirjat 1919–1944, 28.1.1923; KA, JSKA Sk-175/7, Joroisten suojeluskunnan esikunnan pöytäkirjat, 4.2.1923.

²³⁵ KA, SKYVO, Työpapereita, kirjeistöä, kirkkoherra Hannes Mustakallion yksityisiä papereita Ha 29, Joroisten suojeluskunnan jäsenkirja; Häyrinen 2005, 86.

²³⁶ KA, JSKA Sk-2423/10, Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana.

paikkakunnalla oli myös Säästöpankin rakennus, jossa pidettiin paljon suuria kokouksia, esimerkiksi kuntakokouksia²³⁷. Ehkä valitsemalla kirkon suojeluskunnan perustavan kokouksen pitopaikaksi suojeluskunta halusi osoittaa olevansa hyvissä väleissä muiden paikallisyhteisön instituutioiden, kuten seurakunnan, kanssa. Seurakunnan taholta puolestaan kirkon antaminen suojeluskunnan perustavan kokouksen pitopaikaksi vahvistaa edelleen tässä tutkimuksessa jo aiemmin esittämäni käsitystä seurakunnasta suojeluskunnan vahvana tukijana. Suojeluskunta pyrki hyödyntämään paikallista kirkkorakennusta myös muulla tavalla, sillä Joroisten suojeluskunnan kirjeenvaihdosta löytyy kirje, jossa tiedustellaan mahdollisuutta käyttää kirkkoa majoitustilana helmikuussa 1918. Ilmeisesti kirkkoon olisi haluttu majoittaa Varkauden valloitukseen osallistuvia, muualta saapuneita suojeluskuntalaisia, ja kirjeessä tiedustellaan mahdollisuutta alkaa lämmittää kirkkoa heitä varten. Kirje on osoitettu kirkonisännöitsijälle E. A. Hintikalle, mutta sen alalaitaan on kirjoitettu vastaus sekä kirkonisännöitsijältä että kirkkoherralta. Vastauksessa verrataan kirkon käyttämistä majoitustilana punakaartilaisten toimintaan ja todetaan, että suojeluskuntalaiset voidaan hyvin majoittaa muualle, joten kirkonisännöitsijä ja kirkkoherra katsovat voivansa evätä luvan käyttää kirkkoa suojeluskuntalaisten majoitustilana.²³⁸

Suojeluskunnan kirjeenvaihdosta löytyy myös kirje samaiselta kirkonisännöitsijä Hintikalta Joroisten suojeluskunnan esikunnalle. Kirje on kirjoitettu vuoden 1918 elokuussa ja siinä Hintikka pyytää takaisin talven aikana suojeluskunnalle lainaamiaan takkeja. Hintikan mukaan takkeja suojeluskunnalle kävi hänen luonaan lainaamassa Joroisten seurakunnassa kirkkoherran apulaisena sisällissodan aikana toiminut Vihtori Heinikainen.²³⁹ Pastori Heinikaisen osallistumisesta tällaiseen toimintaan voidaan päätellä, ettei seurakunta ainakaan estänyt suojeluskunnan hyväksi toimimista sisällissodan aikana.

---

²³⁷ Esimerkiksi MMA, JSA II Ef:66, Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918–1925, vuosi 1918.

²³⁸ KA, Yleinen kirjeenvaihto v. 1918, kirje K. Hämäläiseltä E. A. Hintikalle 18.2.1918.

Kirkonisännöitsijä Hintikan ja kirkkoherra Stålhammarin vastaus on kirjoitettu kirjeen alareunaan.

²³⁹ KA, Yleinen kirjeenvaihto v. 1918, kirje E. A. Hintikalta Joroisten suojeluskunnan esikunnalle 26.8.1918.

Joroisten suojeluskunnalla ja seurakunnalla ei kummankaan osapuolen arkistoista löytyvien dokumenttien valossa näytä olleen taloudellisia yhteyksiä esimerkiksi lahjoitusten muodossa. Ainoa varsinaisesti seurakuntaan kokonaisuutena liittyvä asia on maaliskuussa suojeluskunnalle kerätty kolehti, jota on käsitelty luvussa 3.2. Kuitenkin yksittäisten seurakunnan työntekijöiden kohdalla tilanne on erilainen: suojeluskunta on saanut kassakirjansa mukaan tutkimusaikana kaksi rahalahjoitusta pastori Pajulalta, joista kuitenkin toinen, 50 markan lahjoitus, on merkitty kannattavan jäsenen maksuksi ja se on maksettu vasta maaliskuussa 1920. Toinen suojeluskunnan häneltä saamista lahjoituksista on kuitenkin lahjoitettu jo huhtikuussa 1918 ja se on 200 markkaa. Myös kirkkoherra Stålhammar antoi maaliskuussa 1918 jopa 500 markan lahjoituksen suojeluskunnalle.²⁴⁰ Molempien lahjoitusten summat ovat huomattavan suuret, jos niitä verrataan esimerkiksi kirkkokolehdilla Marian ilmestyspäivänä suojeluskunnalle kerätyn kolehdin summaan, joka oli 410 markkaa²⁴¹. Pastori Pajulan huhtikuussa suojeluskunnalle antama lahjoitus on puolet kolehtisummaa pienempi, mutta onkin otettava huomioon, että kyse on yksittäisen henkilön antamasta lahjoituksesta, kun taas kolehti on kerätty jumalanpalvelukseen osallistuneiden keskuudesta. Suojeluskunnan saamaan kolehtiin verrattuna puolestaan kirkkoherra Stålhammarin lahjoitus on suurempi ja varsin huomattava yksittäisen ihmisen lahjoittamaksi, sillä seurakunnan kolehtiluetteloon merkittyjen kolehtien summaksi koko vuonna 1918 tulee 392,92 markkaa²⁴². Näistä Joroisten seurakunnan pappien antamista lahjoituksista voidaankin päätellä, että seurakunnan papit kannattivat suojeluskuntaa ja halusivat tukea omalta osaltaan sen toimintaa myös taloudellisesti, vaikka eivät vielä keväällä 1918 katsoneetkaan aiheelliseksi liittyä sen jäseniksi.

6.3 Suojeluskunnan tutkijalautakunta ja punavangit

Sisällissodan aikana vuonna 1918 punakaartilaisten vangitsemisen jälkeen paikallisen suojeluskunnan tehtävänä oli pidätetyn henkilön kuulustelu, jonka Marko Tikan mukaan suoritti yleensä joko suojeluskunnan esikunta tai erityisesti kuulusteluja varten koottu lautakunta. Kuulusteluista laadittiin pöytäkirja, johon merkittiin kuulustelupäivämäärä ja -paikka, kuulustelijat sekä kuulusteltavan henkilön taustatiedot. Tarvittaessa

---

²⁴⁰ KA, JSKA Sk-2476/13, Joroisten suojeluskunnan kassakirja vuodelta 1918; KA, JSKA Sk-2476/22, Kassakirja 1.1.1920–26.1.1922.

²⁴¹ KA, JSKA Sk-2476/13, Joroisten suojeluskunnan kassakirja, vuosi 1918.

²⁴² JSA, Kolehtiluetteloita 1881–1984, vuosi 1918.

kuulustelussa saatettiin käyttää myös todistajia, joiden lausunnot kirjattiin muiden tietojen ohella kuulustelupöytäkirjaan. Tämän esikuulustelun jälkeen kuulusteltu henkilö yleensä lähetettiin alue-esikunnan sotatuomarin kuulusteltavaksi, jossa henkilö vapautettiin tai tuomittiin vankileirille.²⁴³ Myös Joroisten suojeluskunta perusti keväällä 1918 oman tutkijalautakuntansa, joka kuulusteli paikkakunnalla punaisiksi epäiltyjä henkilöitä ja toimitti tietoja näistä punaisista eteenpäin Mikkelin alue-esikuntaan. Paikalliseen tutkijalautakuntaan kuuluivat Joroisissa ilmeisesti lähinnä suojeluskunnan paikallisesikunnan jäsenet, joiden joukossa ei ollut ainakaan tähän päivään saakka säilyneiden lähteiden valossa seurakunnan työntekijöitä. Tutkijalautakunnan materiaaleista ei myöskään löydy viitteitä siitä, että esimerkiksi Joroisten seurakunnan pappeja olisi käytetty kuulusteluissa minkäänlaisina todistajina.²⁴⁴

Tutkijalautakunnan konseptipöytäkirjavihkojen mukaan huhtikuussa 1918 lautakunta haastatteli tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteista seurakunnan haudankaivajaa Adam Ikosta epäiltynä punaisuudesta. Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunta kuulusteli Ikosta siitä, että hän oli lähettänyt pojalleen kirjeen, jossa hän lausuu negatiivisia ja loukkaavia asioita suojeluskunnista. Kirjeen sisältöä ei eritellä tarkemmin konseptipöytäkirjoissa, mutta ilmeisesti kyse on vakavista sanoista, sillä kirje päätettiin lähettää Mikkeliin tutkintotuomarin kansliaan jatkotoimenpiteitä varten. Ikonen pyysi kuulustelussa anteeksi kirjettä ja kertoi olleensa harmistunut jostain kirjoittaessaan sitä. Haudankaivaja Adam Ikonen päästettiin kuitenkin vapaaksi kuulustelujen jälkeen ja on hyvin todennäköistä, ettei hänelle ehtinyt tulla kirjeestä mitään seuraamuksia, sillä hän kuoli luonnollisista syistä keväällä 1918.²⁴⁵

Toinen kuulustelutapaus, joka liittyy seurakuntaan, on kunnan mielisairaanhoidtaja Otto Nurmiahon kuulustelu. Pöytäkirjavihkoon on kirjattu Otto Nurmiahon epäily, että häntä pidettiin punaisena vaivaistalon johtajattaren ja seurakunnan diakonissan taholta, koska hän ei ollut näiden kehotuksista huolimatta lähtenyt rintamalle, vaan oli jäänyt

---

²⁴³ Tikka 2004a, 128–129.

²⁴⁴ KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunnan konseptipöytäkirjavihko 22.4.1918.

²⁴⁵ KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunnan konseptipöytäkirjavihko 22.4.1918; JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

työskentelemään Joroisiin.²⁴⁶ Olennaista Nurmiahon kuulustelussa onkin hänen mielipiteensä seurakunnan diakonissasta, jonka Nurmiaho katsoo kannustaneen häntä lähtemään rintamalle. Diakonissan voidaan siis katsoa tunteneen sympatiaa valkoisia kohtaan ja asettuneen heidän puolelleen sodassa kannustamalla miehiä lähtemään vapaaehtoisina sotaan.

Sisällissodan aikana vangituista joroislaisista suurin osa lähetettiin seurakunnan kuolleiden ja haudattujen konseptikirjan mukaan Kuopion tai Mikkelin vankileireille kärsimään jo annettua rangaistusta tai odottamaan kuulusteluja²⁴⁷. Kummankaan vankileirin arkistoissa ei ole vankileirin vieraskirjaa tai jotain muuta lähdettä, josta olisi mahdollista selvittää vankileireillä vierailneiden nimiä, joten ei ole mahdollista selvittää, kävivätkö Joroisten seurakunnan papit tapaamassa vangittuja seurakuntalaisiaan kyseisissä vankileireissä. Seurakuntien pappien toivottiin nimittäin vierailevan seurakuntalaistensa luona sotavankileireillä, mutta kaikki eivät noudattaneet kehotusta eikä Joroisten papiston vierailuistakaan ole mitään todisteista seurakunnan arkistossa²⁴⁸. Kirkkoherra Albert Stålhammar ei myöskään kerro tällaisesta toiminnasta selostuksessaan sisällissodan aikaisesta toiminnastaan²⁴⁹. Seurakunnan saapuneiden tai lähetettyjen kirjeiden diaarista ja kirkkoherranviraston postikirjasta löytyy muutamia yhteydenottoja sisällissodan jälkeen perustetuille vankileireille, mutta nämä yhteydenotot koskevat lähinnä papintodistuksia sekä todistuksia vangittujen i'istä sekä ehtoollisella käymisestä, joiden antaminen kuului pappien velvollisuuksiin²⁵⁰. Kyseisistä lähteistä ei löydy minkäänlaisia viitteitä siitä, että Joroisten seurakunnan papit olisivat millään muulla tavalla olleet yhteydessä vankileirien henkilökuntaan tai vankileireissä oleviin joroislaisiin. Kuitenkin on huomioitava se seikka, että seurakunnan arkistossa säilytetään luetteloita vain virallisissa asioissa lähetyistä kirjeistä eivätkä pappien yksityiset kirjeet kuulu seurakunnan arkiston kokoelmiin. Näin

---

²⁴⁶ KA, JSKA Sk-2476/16, Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunnan konseptipöytäkirjavihko 22.4.1918

²⁴⁷ JSA, Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921, vuosi 1918.

²⁴⁸ Pekkalainen & Rustanius 2007, 181–182.

²⁴⁹ KA, SKYVO Ha 26, Papistolta saapuneita kertomuksia Sk-historiaa varten, Joroinen.

²⁵⁰ JSA, Saapuneiden kirjeiden diaari 1902–1926; JSA, Lähetettyjen kirjeiden diaari 1917–1923; JSA, Postikirja 1914–1923; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 1921, 61.

ollen näiden lähteiden perusteella ei voida varmasti päätellä, olivatko papit yhteydessä vankileireihin vai eivät.

Heidi Hentusen mukaan Leppävirran papisto toimi paikkakunnan valloituksen jälkeen vangittujen ja paikkakunnalle sijoitettujen punaisten sielunhoitajina pitämällä heille hartaushetkiä ja jakamalla mahdollisesti ehtoollista, mutta varsinaisilla vankileireillä käymisestä Hentunen ei puhu työssään mitään²⁵¹. Kirsi-Maria Virtanen ei omassa työssään käsittele vastaavanlaisia sisällissodan jälkeisiä tapahtumia. Lars Schmidt on väitöskirjassaan selvittänyt, että Porvoon seurakunnan kappalainen antoi yksityistä sielunhoitoa teloitettaville punaisille sisällissodan jälkeen, mutta tämä tapahtui teloitettavien itsensä pyynnöstä eikä Schmidt käsittele tämän enempää punavankien sisällissodan jälkeistä tilannetta²⁵². Tällaisesta toiminnasta ei ole tietoja Joroisten osalta, joten ei voida tarkalleen tietää, osallistuivatko Joroisten papit vangittujen punaisten sielunhoitoon paikkakunnalla tai myöhemmin vankileireillä. Ainoa seurakunnan kontakti sodassa vangittuihin näyttäisikin olevan tässä tutkimuksen käytetyn aineiston valossa aiemmin esitellyt diakonissan vierailut vapautettujen vankien luona.

Joroisten seurakunnan työntekijöistä neljä kuului suojeluskuntaan: lukkari-urkuri Jalo Pengerkoski, joka nähtävästi liittyi suojeluskuntaan jo tammikuussa tukeakseen valkoisen armeijan taistelua punaisia vastaan, suntio Heikki Ihanainen, joka osallistui hyvin aktiivisesti suojeluskunnan toimintaan sekä kappalaiset Akseli Pajula, joka oli suojeluskunnan kannatusyhdistyksen jäsen, ja Hannes Mustakallio. Seurakunta tuki paikallista suojeluskuntaa myös taloudellisesti keräämällä sille kolehdin maaliskuussa 1918 ja seurakunnan papit antoivat vapaaehtoisesti henkilökohtaisia, huomattavia rahalahjoituksia suojeluskunnalle. Myös kirkkoherran apulainen Vihtori Heinikainen kantoi oman kortensa kekoon keräämällä keväällä 1918 ihmisiltä talvivarusteita suojeluskunnalle. Suojeluskunta puolestaan ei osoittanut samanlaista yhteistyöhalua seurakuntaa kohtaan, sillä se vaati käyttöönsä seurakunnan kirkkoa majoitustilaksi ja kuulusteli seurakunnan haudankaivajaa. Vankileireille sodan jälkeen kootut punaiset eivät saaneet seurakunnalta ainakaan tässä tutkimuksessa käytettyjen lähteiden valossa samanlaista yhteistyöhaluista kohtelua kuin suojeluskunta: seurakunta tai sen työntekijät

---

²⁵¹ Hentunen 2005, 67–69.

²⁵² Schmidt 2004, 199.

eivät olleet yhteydessä joroislaisiin vankeihin. Seurakunnan asettuminen paikallisen suojeluskunnan kannattajaksi osoittaa heidän mielestään laillisen hallituksen ja valkoisen armeijan tukemisen lisäksi myös halua vakauttaa tilanne paikkakunnalla. Seurakunnan papiston taloudellinen tuki ja sen muiden työntekijöiden aktiivinen osallistuminen suojeluskunnan toimintaan voidaan nähdä keinona yhteiskunnallisen tilanteen rauhoittamiseksi paikallisen järjestyselimen kautta.

7. Päätäntö

Vaikka Joroisten naapuripaikkakuntana oli sisällissodan aikana Savon punaisten keskus Varkaus ja taistelu punaisten ja valkoisen välillä Varkauden hallinnasta käytiin aivan Joroisten pitäjän rajalla, paikkakunta selvisi suhteellisen vähällä sodan melskeistä. Kuitenkin vaikka varsinaiset sotatapahtumat ja niiden aiheuttamat levottomuudet keskittyivät Joroisten naapuripaikkakuntiin, myös Joroisten seurakunta sai oman osansa sodan ongelmista keväällä 1918. Samalla tavalla kuin Joroisten kunta ja oikeuslaitos olivat sodan aikana osittain toimintakyvyttömiä ja muun yhteiskunnan tavoin kriisissä legitimitetin murenemisen takia, myös seurakunta oli yksi ongelmien kanssa painivista instituutioista. Seurakunta ei nimittäin pystynyt toimimaan sodan aikana normaalisti eli samalla tavalla kuin se oli toiminut ennen sotaa: kinkereitä jouduttiin siirtämään viikolla eteenpäin asevelvollisuuskutsuntojen takia, tiedot kuolleista henkilöistä saapuivat seurakuntaan parhaimmillaan vasta kuukausia henkilöiden menehtymisen jälkeen, avioliittoon vihittävien lukumäärä laski merkittävästi aikaisemmista vuosista ja yhdessä kiertokoulupiirissä seurakunnan kiertokoulu jouduttiin keskeyttämään sodan takia. Papistoa puolestaan työllistivät ylimääräisinä työtehtävinä asevelvollisuuskutsunnat, joihin heidät kunnallislautakunnan päätöksellä velvoitettiin osallistumaan, sekä hautajaisten lisääntynyt lukumäärä, kun taas diakonissan normaalit työtehtävät vähenivät, jolloin hän ehti toimia myös paikallisessa suojeluskunnassa. Seurakunta kuitenkin säilytti sodan aikana vahvan aseman jäsentensä keskuudessa, sillä he osallistuivat jopa hieman aiempaa ahkerammin ehtoolliselle, kinkereihin ja muihin seurakunnan toimintamuotoihin, ehkä kuullakseen uusimpia uutisia lähipaikkakunnilta ja muualta Suomesta.

Sodasta ja yhteiskunnan epävakaaasta tilanteesta huolimatta seurakunta pyrki selkeästi jatkamaan normaalia toimintaansa aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut: jumalanpalveluksia ja ehtoollisia järjestettiin totutulla tavalla ja seurakunnan jäsenten oletettiin osallistuvan niihin entiseen malliin. Hallinnollisia kokouksia pidettiin normaalisti, mutta sisällissodasta tai sen aiheuttamista ongelmista ei keskustelu juuri ollenkaan. Välinpitämättömyys ympäröivän yhteiskunnan kriisiä kohtaan johtuikin luultavasti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pitkästä perinteestä yhtenä

yhteiskunnan staattisuutta ylläpitävänä tekijänä: kaikenlainen muutos nähtiin pahana, vanhan hyvän toimintamallin rikkovana asiana. Joroisissa tämä näyttäytyi nimenomaan kirkon kannan mukaisena passiivisuutena: sisällissodalle ja sen luomalle epävarmuudelle ei annettu sijaa seurakunnan toiminnassa, vaan seurakunta pyrki säilyttämään sota edeltävän, sille normaalin tilanteen ja tukeutumaan vanhaa yhteiskuntaa edustavaan valkoiseen osapuoleen. Tämän argumentin valossa diakonissan toiminta sisällissodan punaisten vankien hyväksi ja seurakunnan osallistuminen vankien vaatekeräykseen vuonna 1918 vaikuttavatkin enemmän väliaikaisilta keinoilta helpottaa sodasta syntyneitä ongelmia eivätkä niinkään yrityksiltä korjata sotaan johtaneita yhteiskunnallisia ongelmia tai pyrkimyksiä seurakunnan toimintamallin muuttamiseksi.

Sisällissodan aikana Joroisten seurakunta profiloitui vahvasti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon linjan mukaisesti valkoisen osapuolen kannattajaksi. Seurakunnan asettuminen valkoisen osapuolen tueksi vaikutti myös siihen, ettei sen toiminnassa ilmennyt juurikaan sympatiaa punaiselle osapuolelle: seurakunta ei merkittävästi aiemmin mainittuja väliaikaisia ratkaisuja lukuun ottamatta pyrkinyt auttamaan sodan seurauksena kärsimään joutuneita työläisiä tai tilattomia paikkakunnalla tai vankileireillä. Seurakunnan työntekijöistä kaksi haudankaivajaa tunsii jonkinlaista sympatiaa punaista ja katkeruutta valkoista osapuolta kohtaan, koska toinen joutui sodan aikana suojeluskunnan tutkijalautakunnan kuulusteluun ja toinen sai tuomion sodan jälkeen valtionpetoksen valmistelusta. Kuitenkin seurakunnan työntekijöistä suurimman osan, kuten esimerkiksi diakonissan, kirkonisännän ja lukkari-urkurin, sympatiat olivat valkoisen osapuolen puolella, sillä osa heistä pyrki parhaansa mukaan auttamaan sotaponnisteluissa joko taloudellisesti, materiaalisesti tai oman aktiivisen osallistumisensa kautta.

Sodasta toipuvan yhteiskunnan rauhoittamiseksi yhteiskuntaa on eheyttävä. Joroisissa jonkinlaisena yhteiskunnan eheyttämisen merkinä voidaan nähdä seurakunnan haudankaivajan tapaus: hän sai olla työssä seurakunnassa melkein vuoden, vaikka oli saanut ehdonalaiseksi vapaudeksi muutetun tuomion valtionpetoksen valmistelusta ja vaikka tuomiosta oli varmasti tiedetty paikkakunnalla. Hänet erotettiin vasta, kun oikeusministeriö saattoi asian erityisellä ilmoituksella kirkkoneuvoston tietoon.

Kuitenkin toisaalta täysin yhteiskunnan eheyttämisen vastaisena voidaan nähdä Joroisten seurakunnan toiminta pelkästään valkoisen osapuolen hyväksi: esimerkiksi seurakunnan papiston osallistuminen valkoisella puolella kaatuneiden sotilaiden sankarihautajaisiin sekä heidän seurakunnan väestökirjanpidolliseen aineistoon kirjaamat sisällissodassa kuolleiden henkilöiden kuolinsyyt. Sankarihautajaisissa pidetyissä puheissa kirkkoherra ja kappalainen puhuivat sotilaiden tärkeästä uhrauksesta isänmaan vapauden puolesta ja tätä kautta pyrkivät liittämään sisällissotaan muiston kunniakkaasta taistelusta korkeamman hyvän eteen. Sama ajatus näkyy myös seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luetteloihin kirjatuihin kuolinsyissä: kansan sodasta aiheutuneiden henkisten vaurioiden minimoimiseksi sota nostettiin merkittäväksi käännekohtaksi itsenäisen Valkoisen Suomen historiassa.

Joroisten seurakunta pyrki nopeuttamaan koko yhteiskunnan sekä paikallisyhteisön palautumista normaaliin elämänrytmiin eli kriisiä edeltävään tilaan turvautumalla valkoiseen osapuoleen ja tukemalla sen toimintaa paikallistasolla suojeluskunnan muodossa: rahalahjoitukset ja kolehti paikalliselle järjestyselimelle olivat yritys auttaa taloudellisesti paikkakunnan tilanteen nopeassa vakauttamisessa, jotta Joroisten paikallisyhteisö voisi jatkaa sodan jälkeen nopeasti normaalia elämäänsä. Äärimmäisenä tuen osoituksena suojeluskunnalle kappalainen Akseli Pajula sekä vuonna 1921 kappalaisen toimessa aloittanut Hannes Mustakallio myös liittyivät suojeluskunnan jäsenistöön toinen aktiivisena ja toinen kannattavana jäsenenä. Suojeluskunnan toimintaan siis suhtauduttiin seurakunnan työntekijöiden keskuudessa positiivisesti, koska seurakunnan työntekijät saivat liittyä siihen vapaasti ja toimia siinä aktiivisesti. Aivan kaikkea suojeluskunnan toimintaa seurakunta ei kuitenkaan tukenut: Joroisten kirkon käyttäminen suojeluskuntalaisten majoitustilana keväällä 1918 muistutti kirkkoherran ja kirkonisännöitsijän mielestä liikaa punaisten käytöstä ja lupa tähän evättiin. Seurakunta kantoi oman kortensa kekoon myös veteraanien ja sotainvalidien huolehtimisessa keräämällä kolehdin valkoisen armeijan yhteydessä toimiville sairaaloille ja sairaanhoitokunnille, tosin hiippakunnan määräämänä.

Tämän mikrohistoriallisen tutkimuksen tarkoituksena on ollut seurata, miten sisällissota vaikutti paikallisyhteisön elämään valkoisella puolella Suomea. Tutkimuksen tuloksena

koottu kuva seurakunnan toiminnasta sodan aikana ja sen jälkiselvittelyissä vahvistaa makrotasolla tehdyn historiallisen tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja sen seurakunnat profiloituivat vahvasti valkoiseen osapuoleen ja toimivat sen mukaisesti sisällissodan aikana sekä sen jälkiselvittelyissä. Joroisten seurakunta myös osallistui monin eri tavoin suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevien sisällissodan jälkeisten ongelmien ratkaisemiseen omassa paikallisyhteisössään. Tämä mikrohistoriallisen menetelmän avulla tehty tutkimus tuo esille tärkeän, vielä toistaiseksi suhteellisen tutkimattoman paikallisen ulottuvuuden sisällissodan ja kirkon suhteen tutkimuksessa ja auttaa hahmottamaan 1900-luvun alun suomalaisen yhteiskunnan kriisin merkitystä yhdessä paikallisyhteisön instituutiossa, seurakunnassa. Vaikka Suomessa vuonna 1918 käyty sisällissota ei taisteluidensa puolesta vaikuttanut tämän tutkimuksen kohteen olevaan Joroisten pitäjään ja sen seurakuntaa, se vaikutti silti sen asukkaiden elämään ja eri instituutioiden toimintaan: tieto kulki aikaisempaa hitaammin paikasta toiseen, työntekijät velvoitettiin ylimääräisiin tehtäviin yhteiskunnan edun nimissä ja tapahtumia jouduttiin siirtämään tai kokonaan keskeyttämään.

Tässä tutkimuksessa saamani tulokset Joroisten seurakunnan toiminnasta sisällissodan aikana, sen suhtautumisesta sotaan ja sen osapuoliin sekä paikalliseen suojeluskuntaan muistuttavat yleisesti sisällissodassa maantieteellisesti valkoiselle puolelle jääneiden seurakuntien toimintaa, kun taas yhtäläisyydet maantieteellisesti punaisten puolelle jääneisiin seurakuntiin Hentusen, Virtasen ja Schmidtin tutkimuksissa rajoittuvat muutamii seikkoihin. Kuitenkin on muistettava, ettei minun tutkimukseni eikä mikään yllämainituista seurakuntatutkimuksista kerro koko totuutta: vaikka tutkimusten tarkoituksena olisikin selvittää kaikkien seurakunnan työntekijöiden asennoituminen sisällissotaan ja seurakunnan toiminta sodan aikana, osa työntekijöistä korostuu ja osa jää pimentoon lähteiden vaillinaisuuden takia. Avoimia kysymyksiä jää aina. Joroisten tapauksessakin olisi kiinnostavaa tietää, miksi yksi kiertokoulunopettajista lopetti koulun pitämisen, miksi seurakunnan hallinnolliset kokoukset eivät käsitelleet sotaan liittyviä asioita tai miksi seurakunnan haudankaivaja erotettiin tuomionsa takia vasta melkein vuotta myöhemmin. Nykyajan lähteet eivät kuitenkaan pysty tarjoamaan vastauksia näihin kysymyksiin.

Sisällissodan ja kirkon suhteessa varsinkin paikallisella tasolla riittää vielä paljon tutkittavaa. Tällä hetkellä sisällissodan ja paikallisseurakuntien suhteesta olisi hedelmällisintä tehdä koko seurakunnan, ei pelkästään papiston toiminnan, kattavaa tutkimusta seurakuntien arkistoaineistojen pohjalta maantieteellisesti sekä punaisten että valkoisten puolelle jääneistä seurakunnista sodan aikana ja sen jälkeen. Näin voitaisiin ajan saatossa muodostaa kattavampi synteesi sisällissodan paikallisesta ulottuvuudesta ja haastaa usein koko maan kattaviin selvityksiin perustuvat makrohistorialliset tutkimukset Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja sisällissodan suhteesta. Myös seurakuntien osallistuminen sisällissodan jälkeisten ongelmien ratkaisemiseen paikallisyhteisössä on vielä toistaiseksi tutkimaton seikka, jonka kautta olisi mahdollista hahmottaa sekä seurakunnan että seurakuntalaisen suhdetta sodan jälkeen, mutta myös seurakunnan asemaa ja vaikutusta paikallisyhteisössä sekä jopa suhdetta muihin paikallisyhteisön instituutioihin. Seurakuntatutkimus ei kuulu nykyään enää vain kirkkohistoriallisen tutkimuksen piiriin, vaan se löytää helposti paikkansa myös muilta historian tutkimuksen osa-alueilta.

Lähdeluettelo

I Alkuperäislähteet

1. Arkistolähteet

Joroisten seurakunnan arkisto (JSA)

I Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918

II Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918

III Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1919

IV Kiertokoulupiirin päiväkirja 1916–1918

V Kiertokoulupiirin päiväkirja 1917–1920

Annettujen todistusten diaari 1895–1923

Kertomus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuonna 1919

Kinkeripäiväkirja 1903–1929

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908–1958

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919–1937

Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1904–1915

Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1915–1925

Kirkollista opetustointia koskevia asiakirjoja 1850–1934,

Vuosikertomus Joroisten kiertokoulun I:sestä koulupiiristä v.
1917–1918

Wuosikertomus Raamatun historiasta ja Katekismuksesta
Joroisten II:sta kiertokoulupiiristä lukuvuotena 1917–1918

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1902–1958

Kolehtiluetteloita 1881–1984

Konseptikirja kuolleista ja haudatuista 1904–1921

Kuolleiden ja haudattujen luettelo 1899–1926

Kuulutusten ja kirkollisten ilmoitusten diaari 1902–1925

Lähetettyjen kirjeiden diaari 1917–1923

Kirje Joroisten seurakunnan kirkkoherra Albert
Stålhammarilta Varkauden tehtaansaarnaajanvirastolle
3.12.1917

Kirje Joroisten seurakunnan kirkkoherra Albert
Stålhammarilta Mikkelin läänin maaherralle 3.10.1918.

Postikirja 1914–1923

Rippikirja 1910–1919

Saapuneiden kirjeiden diaari 1902–1926

Selostus diakoniatyöstä Joroisten seurakunnassa vuodelta 1920

Seurakunnasta muuttaneiden luettelo 1892–1920

Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1909–1917

Syntyneiden ja kastettujen luettelo 1918–1930

Vuosikertomus Joroisten diakonaattiyhdistyksen toiminnasta vuonna 1918

Väkilukutaulukot vuosilta 1910–1925

Kansallisarkisto (KA)

Joroisten suojeluskunnan arkisto (JSKA)

Aakkosellinen luettelo Joroisten suojeluskunnan toimivista jäsenistä

Henkilötietolomakkeet

Joroisten suojeluskunnan esikunnan pöytäkirjat, vuosi 1923

Joroisten suojeluskunnan kantakirja v. 1920–1921

Joroisten suojeluskunnan kassakirja, vuosi 1918

Joroisten suojeluskunnan paikallispäällikön käskyt ja päiväkäskyt v. 1920–1930

Joroisten suojeluskunnan pöytäkirjat 1919–1944

Joroisten suojeluskunnan tutkijalautakunnan

konseptipöytäkirjavihko 22.4.1918

Kassakirja 1.1.1920–26.1.1922

Kertomus Joroisten suojeluskunnan toiminnasta kapinan aikana

Käskyt ja määräykset v. 1918

Luettelo Joroisten suojeluskunnan jäsenistä

Pöytäkirjat 1918

Vankien kuulustelupöytäkirjat vuodelta 1918

Yleinen kirjeenvaihto v. 1918

Kirje K. Hämäläiseltä E. A. Hintikalle
18.2.1918

Kirje E. A. Hintikalta Joroisten suojeluskunnan
esikunnalle 26.8.1918

Suojeluskuntain yliesikunnan valistusosasto (SKYVO)

Papistolta saapuneita kertomuksia Sk-historiaa varten

Joroinen

Työpapereita, kirjeistöä, kirkkoherra Hannes Mustakallion
yksityisiä papereita

Joroisten suojeluskunnan jäsenkirja

Vapaussodan historiakomitean arkisto (VHKA)

Papiston kertomukset vapaussodasta

Joroinen

Valtionrikosoikeuden arkisto (VRO)

Akti 63/541 Tarvainen, Armas

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)

Joroisten seurakunnan arkisto (JSA)

Viranomaisten ja yksityisten kirkkokuulutuksia 1918 – 1925

Juvan rovastikunnan arkisto (JRKA)

Joroisten seurakuntaa koskevat tilastot 1900–1928

Tilastotietoja varten 1923 vuoden
Kirkolliskokoukselle laadittavaan
kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon tilasta. Vuosikertomus I, Yleisiä tietoja
Joroisten seurakunnasta Savonlinnan
Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922

Tilastotietoja varten 1923 vuoden
Kirkolliskokoukselle laadittavaan
kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon tilasta. Vuosikertomus II,
Jumalanpalveluksista Joroisten seurakunnassa
Savonlinnan hiippakuntaa, vuodelta 1918

Tilastotietoja varten 1923 vuoden Kirkolliskokoukselle laadittavaan kertomukseen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta. Vuosikertomus IV, Siveellisestä elämästä Joroisten seurakunnassa Savonlinnan Hiippakuntaa. Vuosilta 1918–1922

2. Painetut lähteet

Colliander, Otto Immanuel (1922), Kertomus Savonlinnan hiippakunnan vaiheista ja tilasta vuosina 1917–1922. Savonlinnan hiippakunnan pappeinkokoukselle lokak. 10–13 p:nä 1922 esittänyt O. Immanuel Colliander. Savonlinna.

Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet 1917–1922. Savonlinna: Savonlinnan tuomiokapituli.

Suomen virallinen tilasto XXIX, Vaalitulasto 6-10, eduskuntavaalit vuosina 1913–1922, Joroinen.

Suomen virallinen tilasto VI, Väestötilastoa 53, Väestömuutokset vuosina 1917 & 1918.

3. Sanomalehdet

Länsi-Savo 15.5.1918

Länsi-Savo 24.5.1918

II Tutkimuskirjallisuus

Elomaa, Hanna (2001), ”Mikrohistoria johtolankojen jäljillä”. Teoksessa: Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), Kulttuurihistoria: johdatus tutkimukseen. Tietolipas 175. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 59–74.

Grotenfelt, N. Karl (1931), Joroinen I. Muistojulkaisu pitäjän 300-vuotisjuhlaan 6.8.1931. Joroinen: Joroisten pitäjän 300-vuotisjuhlatoimikunta.

Grotenfelt, N. Karl & Teittinen, Aleksi (1936), Joroinen II. Joroisten kunta 1865–1935. Joroinen: Joroisten kotiseutuyhdistys.

Haapala, Pertti (1995), Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Kleio ja nykypäivä. Painatuskeskus: Helsinki.

Haapala, Pertti (2009), ”Kun kansankirkko hajosi”. Teoksessa: Huhta, Ilkka (toim.), Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 212. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, 17–23.

Hentilä, Seppo (2006), ”Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944”. Teoksessa: Hentilä, Seppo; Jussila, Osmo & Nevakivi, Jukka, Suomen poliittinen historia 1809–2006. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 99–210.

Hentunen, Heidi (2005), Leppävirran ja Varkauden seurakuntien toiminta kansalaissodan aikana. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

Hintikka, E. A. (1931), ”Joroisten pitäjän väestöoloista vuosina 1695–1928”. Teoksessa: Grotenfelt, N. Karl, Joroinen I. Muistojulkaisu pitäjän 300-vuotisjuhlaan 6.8.1931. Joroinen: Joroisten pitäjän 300-vuotisjuhlatoimikunta, 201–228.

Huhta, Ilkka (2010), Papit sisällissodassa 1918. Helsinki: Kirjapaja.

Häyrinen, Heino (2005), Vanhan viitostien varrelta. Joroinen: Joroisten maanpuolustusmuseo.

Itkonen, Hannu (2004), Varkautelaisten vuosisata. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 944. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Itkonen, Hannu (2010), ”Siunattiinko Varkauden punaiset keväällä 1918?”. Työväentutkimus, vuosikirja 2010, 40–43.

Itkonen, Tarja (2003), Joroisten Järvikylän kartanon maatalouden muuttuminen 1900-luvulla. Etnologian pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Jokiniemi, Ulpu (1995), Oikeutta ja armoa. Papiston suhtautuminen punaisiin sotavankeihin 1918. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

Jutikkala, Eino (1995), ”Maaliskuun vallankumouksesta 1917 toukokuun paraatiin 1918”. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana & Häikiö, Martti (toim.), Suomen vapaussota 1918 kartasto ja tutkimusopas. Vapaussodan invalidien muistosäätiön julkaisu. Helsinki, Juva, Porvoo: WSOY, 11–20.

Kalela, Jorma (2000), Historiantutkimus ja historia. Hanki ja jää-sarja. Helsinki: Gaudeamus.

Karonen, Petri (2006), ”Johdanto - Kun rauha tuo omat ongelmansa”. Teoksessa: Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.), Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. Historiallinen arkisto 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 9-22.

Kena, Kirsti (1979), Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922. Diss., Helsingin yliopisto. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 110. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.

Kortekangas, Paavo (2003), ”Kirkko ja rakennemuutos”. Teoksessa: Helander, Eila (toim.), Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 106. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, Kirjapaja, 101–113.

Kortekangas, Paavo (1967), Kirkko murroksen vuosina 1899–1917. Tutkimus Hämeen maaseudusta. Helsinki, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Lappalainen, Jussi T. (1985), Itsenäisen Suomen synty. 4. painos. Jyväskylä, Helsinki: Gummerus.

Markkola, Pirjo (2002), Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 888. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Murtorinne, Eino (1992), Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809–1899. Helsinki, Juva, Porvoo: WSOY.

Murtorinne, Eino (1995), Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Helsinki, Juva, Porvoo: WSOY.

Nevala, Arto (2003), Vuosisata varkautelaista työväenjärjestötoimintaa. Agitatsioonia, vaikuttamista ja yhteistyötä. Varkaus: Varkauden työväenliikkeen historiantoimikunta.

Ollila, Anne (1995), ”Mitä mikrohistoria on?”. Teoksessa: Mäkinen, Katriina & Rossi, Leena (toim.), Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 42. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 7-14.

Outinen, Sami (2004), ”Kuntatilasto vuoden 1918 sodan uhreista”. Teoksessa Westerlund, Lars (toim.), Sotaoloissa vuosina 1914–1922 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Helsinki: valtioneuvoston kanslia, 215–232.

Paavolainen, Jaakko (1971), Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Pekkalainen, Tuulikki & Rustanius, Seppo (2007), Punavankileirit. Suomalainen murhenäytelmä 1918. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Saarinen, Eero (1961), Piirteitä papiston asenteista ja toiminnasta vallankumousvuosina 1917–1918. Pastoraalityö. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli.

Schmidt, Lars (2004), En kamp om själar. Den evangelisk-lutherska kyrkan i Borgåbygden och dess röda medlemmar under tiden kring år 1918. Diss., Åbo Akademi. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Selén, Kari (2001), Sarkatakien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Soikkanen, Hannu (1963), Varkauden historia.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920 (1921). Helsinki: Yrjö Loimaranta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja papiston matrikkeli (1953). Suomen kirkon pappisliitto (toim.)

Tikka, Marko (2004a), Kenttöoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Bibliotheca Historica 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tikka, Marko (2004b), ”Teloitetut, ammutut ja murhatut”. Teoksessa Westerlund, Lars (toim.), Sotaoloissa vuosina 1914–1922 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Helsinki: valtioneuvoston kanslia, 93–106.

Tikka, Marko (2008), Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Helsinki: Ajatus Kirjat

Tikka, Marko (2009), ”Kirkko ja suojeluskunnat. Järkiavioliitto, pakkoavioliitto vai epäpyhä allianssi?” Teoksessa: Huhta, Ilkka (toim.), Sisällissota 1918 ja kirkko. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 212. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, 133–144.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009), Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Westerlund, Lars (2004), ”Nimitiedoston lähdeaineisto, rakenne ja ongelmatapaukset”. Teoksessa Westerlund, Lars (toim.), Sotaoloissa vuosina 1914–1922 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Helsinki: valtioneuvoston kanslia, 27–38.

Viikki, Raimo (2003), Joroisten historia 1. Säätyläispitäjän vaiheet esihistorialliselta ajalta kunnallisen itsehallinnon alkuun 1860-luvulla. Joroinen: Joroisten kunta ja seurakunta.

Wirilander, Hannele (2008), Savon historia IV. Uudistuksiin heräävä Savo 1870–1918. Mikkeli: Savon Säätiö.

Virtanen, Kirsi-Maria (2001), Vanhat tavat ja uudet aatteet. Työväestön osallistuminen maaseurakunnan toimituksiin punaisessa Viipurissa 1918. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu-työ. Helsingin yliopisto.

Liite 1.

Kartta 1. Joroinen. Karttaan on merkitty tämän tutkimuksen kannalta olennaisimpia kyliä, naapurikunnat sekä pitäjän poikki kulkeva rautatie. Koska alkuperäinen kartta on 1930-luvulta, siitä kuitenkin puuttuvat 1930-luvun alussa itsenäistyneeseen Varkauteen liitetyt osat. Näistä tärkein on Lehtoniemi, joka on merkitty karttaan pitäjän rajojen ulkopuolelle. Lähde: Mukailleen Grotenfelt 1931, 501.